

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AYSEL GÜR MEN'İN "SELEN'İN ÖYKÜLERİ" ÜZERİNE ÇOCUĞUN DİL
VE KİŞİLİK GELİŞİMİNE KATKISI BAĞLAMINDA BİR
DEĞERLENDİRME**

HALİT KAYA

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SELAHATTİN DİLİDÜZGÜN

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

İSTANBUL-2019

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AYSEL GÜR MEN'İN "SELEN'İN ÖYKÜLERİ" ÜZERİNE ÇOCUĞUN DİL
VE KİŞİLİK GELİŞİMİNE KATKISI BAĞLAMINDA BİR
DEĞERLENDİRME**

HALİT KAYA

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SELAHATTİN DİLİDÜZGÜN

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL-2019

Bu çalışma 10.06.2019 Tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Nuray KÜÇÜKLER KUŞCU
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Dilek FİDAN
Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖNSÖZ

Türk çocuk edebiyatında önemli bir yeri olan Aysel Gürmen tarafından yazılan ve on iki kitaptan oluşan “Selen’in Öyküleri” serisindeki başkarakterin, gelişim psikolojisi verileri ışığında *kişilik ve dil gelişimi* aşamalarına uygun olarak oluşturulup oluşturulmadığını incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın problem durumuna değinilmiş, amacı, önemi, sınırlılıkları ve çalışmada yer alan terimlerin tanımlamalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde kuramsal çerçeve; çocuk edebiyatı, dil gelişimi, kişilik gelişimi başlıkları açıklanmıştır. Üçüncü bölüm araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin çözümlenmesi ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölümdür. Çalışmanın bulguları ise dördüncü bölümü oluşturmaktadır. Beşinci bölümde bulgular tartışılmış, sonuçlara varılmış ve öneriler oluşturulmuştur. Araştırmanın sonunda ise kaynaklara ve eklere yer verilmiştir.

Bu süreç içerisinde desteğini benden esirgemeyen, bilgi ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve her daim yanımda olan saygıdeğer danışmanım; Prof. Dr. Selahattin Dilidizgün’e sonsuz teşekkür ediyorum. Yüksek lisans eğitimim boyunca bana kattıkları ve tezime olan katkıları dolayısıyla Doç. Dr. Şükran Dilidüzgün ve Doç. Dr. Zeynep Çetinkaya Edizer hocalarıma teşekkür ederim. İhtiyaç duyduğum anlarda bana gerekli moral ve motivasyonu sağlayan, kıymetli arkadaşlarım Hüseyin Hızır Yüksel, Mehmet Hakan Özkutlu ve Melek Karanisoğlu Güder başta olmak üzere tüm öğretmen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

En başından itibaren yapabileceklerime beni inandıran ve böylesi yoğun bir süreci bana kolaylaştıran sevgili eşim Ayşe Naz Kaya’ya, varlıklarını hep yanımda hissettiğim, sabır ve hoşgörü ile beni destekleyen annem Fatma Kaya’ya, abim Mehmet Serkan Kaya’ya ve ablam Ayşe Kübra Duymaz’a minnettirim. Ve ailemizin öyküsünün başkahramanı babamız merhum Fevzi Kaya’ya rahmet ve sevgiyle...

Halit KAYA

ÖZET

AYSEL GÜR MEN'İN “SELEN'İN ÖYKÜLERİ” ÜZERİNE ÇOCUĞUN DİL VE KİŞİLİK GELİŞİMİNE KATKISI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Çocuk edebiyatı ürünlerinin seslendiği yaş aralığının kendine özgü bir takım farklılıkları vardır. Bu dönem, gelişim açısından kritik dönem olarak yani çocuğun gelişiminde en önemli zaman dilimi olarak da değerlendirilebilir. Gelişim psikolojisinin verilerinden yararlanılarak, estetik bir kaygı ile oluşturulmuş her yapıt çocuğun çok yönlü gelişimine olanak sağlar. Selen'in Öyküleri'ni temele alan bu çalışmanın amacı; ele alınan kitaplardaki ana karakterin geliştirilmesindeki evrelerin, alanların incelenmesini ve gelişim psikolojisi verileriyle tutarlı olup olmadığını ortaya koymaktır.

Araştırmada on iki kitaptan oluşan “Selen'in Öyküleri” dizisinden amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örneklem yöntemiyle dört kitap seçilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemiyle yapılan araştırmada; alanyazın taranarak gelişim psikolojisi verilerine göre söz konusu kitaplar incelenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımıyla çözümlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda söz konusu kitapların gelişim psikolojisi verileriyle koşutluk gösterdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca söz konusu kitapların, çağdaş çocuk yazını niteliklerini taşıdığı bulgulanmıştır. Selen'in Öyküleri başlıklı dizi kitaplar ile ilişki içine giren çocukların çok yönlü gelişiminin sağlanacağı ve okuma alışkanlığını kazanmasında bu kitapların önemli bir yeri olacağı anlaşılmıştır. Bununla birlikte gelişim psikolojisi ve çağdaş çocuk yazını verileri dikkate alınarak birtakım öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, edebiyat, kişilik, dil, gelişim, psikoloji, Aysel Gürmen, Selen'in Öyküleri.

ABSTRACT

AN EVALUATION OF “SELEN’S STORIES” BY AYSEL GÜR MEN IN TERMS OF THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE AND PERSONALITY OF CHILDREN

There is a number of typical differences of the age range to which children’s literature products appeal. That period can be evaluated as the critical period that is the most important period of time in terms of development. Every work created with aesthetic concern by using the developmental psychology data, enables the child to develop in a versatile way. The aim of this research based on Selen’s Stories is to study the stages and fields of the development of the main character in these books in question and to reveal whether they are consistent with the data of developmental psychology.

In this research, four books have been selected from the Selen’s Stories series composed of twelve books with criterion sampling method as one of the purposive sampling method. In this research conducted by document examination method which is one of the qualitative research methods; books in question were examined according to developmental psychology data according to data of developmental psychology by making a literature review. The data obtained have been analyzed by the descriptive analysis approach.

As a result of the research, it has been observed that the books in question show parallelism with the data of developmental psychology. Furthermore, it has been discovered that the books in question have the qualification of the contemporary children’s literature. It is understood that these books will have an important place for the children establishing a relationship with the book series called Selen’s Stories in ensuring the versatile development and gain reading habits. However, some suggestions have been offered by taking developmental psychology and contemporary children’s literature data into account.

Key Words: Children, literature, personality, language, development, psychology, Aysel Gürmen, Selen’s Stories.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR	XI
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. AMAÇ/ HIPOTEZLER / PROBLEMLER VE ALT PROBLEMLER	2
1.3. ÖNEM	2
1.4. SAYILTILAR (VARSAYIMLAR).....	3
1.5. SINIRLILIKLAR.....	3
1.6. TANIMLAR.....	4
BÖLÜM II : KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1.ÇOCUK, EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI.....	5
2.1.1. Çocuk ve Edebiyat	5
2.1.2. Çocuk Edebiyatı.....	7
2.1.3. Çocuk Edebiyatında Kurgunun Ögeleri	11
2.1.3.1.Tema.....	11
2.1.3.2. Konu	12
2.1.3.3. Dil ve Anlatım.....	13
2.1.3.4. İleti	15
2.1.3.5. Karakter	15
2.2. ÇOCUK EDEBİYATI VE EĞİTİM.....	19
2.2.1.Edebiyatın Çocuklar İçin Eğitsel Değeri	20
2.2.2. Çocuk Edebiyatı ve Gelişim.....	24
2.3. GELİŞİM PSİKOLOJİSİ.....	26
2.3.1 Gelişimle İlgili Kavramlar ve İlkeler	26
2.3.1.1 Gelişim ile İlgili Temel Kavramlar	26
2.3.1.2 Gelişimin İlkeleri.....	29
2.3.2. Gelişim Dönemleri	31
2.3.3. Gelişim Ödevleri	32
2.3.4. Gelişimin Alanları	33
2.3.5. Bilişsel Gelişim.....	33
2.3.5.1. Bilişsel Gelişim Dönemleri.....	34
2.3.6. Dil Gelişimi.....	40
2.3.6.1. Dil Gelişim Kuramları	43
2.3.6.2. Dil Gelişim Dönemleri	48
2.3.7. Kişilik Gelişimi	52

BÖLÜM III: YÖNTEM.....	69
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	69
3.2. ÇALIŞMA GRUBU.....	70
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	70
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	73
BÖLÜM IV: BULGULAR	74
4.1. YORUMLU KİTAP ÖZETLERİ.....	74
4.2. SELEN'İN ÖYKÜLERİ KİTAPLARININ KİŞİLİK GELİŞİMİ BULGULARI.....	81
4.3. SELEN'İN ÖYKÜLERİ KİTAPLARININ DİL GELİŞİMİ BULGULARI.....	112
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	144
5.1. SONUÇ	144
5.2. ÖNERİLER	155
KAYNAKLAR	157
EKLER.....	161
ÖZ GEÇMİŞ.....	167

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1: Çeşitli Kuramlara Göre Gelişim Dönemleri	31
Tablo 2.2: 0-5 Yaş Çocuğunun Dil Gelişimi	51
Tablo 2.3: Kişiliğin Ayırıcı Özellikleri	54
Tablo 2.4: Psikososyal Gelişim Tablosu.....	65
Tablo 2.5: Frued ve Erikson'ın Önerdiği Kişilik Gelişim Dönemlerinin Karşılaştırılması.....	67
Tablo 3-1: Selen'in Öyküleri Serisine İlişkin Tablo.....	71
Tablo 3-2: İlk Çocukluk Dönemi Kişilik ve Dil Gelişimi Özellikleri.....	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi..... 22

Şekil 2.2: Okuma Kültürü Edinme Süreci..... 23

KISALTMALAR

B.A.S: Benim Adım Selen

S.O: Selen'in Ormanı

S.D.D: Selen'in Doktor Dedesi

S.A.G: Selen'in Anneannesi Geliyor

1.A.1.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), birinci özellik

1.A.2.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), ikinci özellik

1.A.3.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), üçüncü özellik

1.A.4.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), dördüncü özellik

1.A.5.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), beşinci özellik

1.A.6.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), altıncı özellik

1.A.7.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), yedinci özellik

1.A.8.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), sekizinci özellik

1.A.9.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), dokuzuncu özellik

1.A.10.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), onuncu özellik

1.A.11.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), on birinci özellik

1.A.12.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), on ikinci özellik

1.A.13.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), on üçüncü özellik

1.A.14.: Birinci Alan (Kişilik Gelişimi), on dördüncü özellik

2.A.1.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), birinci özellik

- 2.A.2.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), ikinci özellik
- 2.A.3.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), üçüncü özellik
- 2.A.4.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), dördüncü özellik
- 2.A.5.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), beşinci özellik
- 2.A.6.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), altıncı özellik
- 2.A.7.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), yedinci özellik
- 2.A.8.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), sekizinci özellik
- 2.A.9.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), dokuzuncu özellik
- 2.A.10.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), onuncu özellik
- 2.A.11.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), on birinci özellik
- 2.A.12.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), on ikinci özellik
- 2.A.13.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), on üçüncü özellik
- 2.A.14.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), on dördüncü özellik
- 2.A.15.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), on beşinci özellik
- 2.A.16.: İkinci Alan (Dil Gelişimi), on altıncı özellik
- T.2.1.1.: Türkçe 2.1.1 numaralı kazanım
- T.2.1.6.: Türkçe 2.1.6 numaralı kazanım
- T.2.1.11.: Türkçe 2.1.11 numaralı kazanım
- T.2.2.1.: Türkçe 2.2.1 numaralı kazanım
- T.2.2.2.: Türkçe 2.2.2 numaralı kazanım

T.2.3.14.: Türkçe 2.3.14 numaralı kazanım

T.2.3.18.: Türkçe 2.3.18 numaralı kazanım

T.2.4.1.: Türkçe 2.4.1 numaralı kazanım

T.2.4.3.: Türkçe 2.4.3. numaralı kazanım

T.2.4.6.: Türkçe 2.4.6. numaralı kazanım

HB.1.1.2.: Hayat Bilgisi 1.1.2 numaralı kazanım

HB.1.3.1.: Hayat Bilgisi 1.3.1 numaralı kazanım

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi tanımlanmış; amacına, önemine değinilmiş, sınırlılıkları ortaya konulmuştur. Ayrıca araştırmada sıklıkla kullanılan tanımlar açıklanmıştır.

1.1. PROBLEM DURUMU

Edebiyat, bireyin çok yönlü gelişimini sağlayan ya da sağlama amacıyla oluşturulması gereken bir alandır. Bu bakımdan edebiyat ile gelişim psikolojisi verileri ve alanlarının birbiriyle etkileşim halinde olması gerekmektedir. Çağdaş çocuk yazınının nitelikleri düşünüldüğünde çocuğa estetik haz vermesi ve okuma alışkanlığı kazandırması beklenen eserlerin ne denli hedefe ulaştığı yeterince ele alınmamaktadır. Uluslararası araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlar, bazı ülkeler adına ulaşılmaması istenen düzeyin çok uzağında kalındığını ortaya koymaktadır. Türkçe eğitiminde ‘okuma ve anlam’ boyutunun yeterince ele alınmadığı uluslararası değerlendirmelerle de izlenmektedir. Özellikle okuma-anlama becerisi vurgulanarak PISA gibi değerlendirme programlarının ülkemiz için ortaya koymuş olduğu veriler, çağdaş çocuk yazınının üstlenmesi gereken görevi ve önemi arttırmaktadır. Türkiye, 2015 değerlendirmesinde okuma becerileri alanında değerlendirmeye katılan ülkelerin ortalamasının altında bir sonuçla 72 ülke arasında ancak 50. sırada yer alabilmiştir (M.E.B. Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019, s. 31). Bu bağlamda okuma alışkanlığının kazanılması, özellikle çocukların okuma becerilerinin geliştirilmesi toplumsal bir gereklilik halini almaktadır.

“Sesli okumak, sessiz okumak, anımsanan sözcüklerden oluşan ve kişiye özel kitaplıkları akılda taşımak belirsiz yöntemlerle edindiğimiz akıl almaz becerilerdir. Yine de bu becerileri edinebilmek, bir topluluğun iletişim kurmak için benimsediği ortak işaretleri tanımaktan geçer: başka deyişle, okurun okumayı öğrenmesi gerekmektedir” (Manguel, 2014, s. 91).

Çocuk okurların, okumayı bir beceri haline getirebilmesi için hazırlanan metinlerin, onların dünyasına ve yaş özelliklerine uygun olması gereklidir. Okuma oranının düşük olma nedenlerinin arasında kitapların, çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınmadan hazırlanmış olabileceği düşünülmektedir. Kişiliğin ve dilin gelişimi, çocuğun dünyayı anlamlandırması ve kendini gerçekleştirme edebiyat

aracılığıyla izlenebilmektedir. Bu bakımdan çocuk edebiyatı önemli görevler üstlenmektedir. Bireye bazı davranışları kazandırmada belli dönemlerin etkisi fazladır. Çocuk edebiyatının seslendiği yaş aralığı düşünüldüğünde *kritik zaman* kavramı, daha anlamlı bir hal almaktadır. Gelişimin temel ilkeleri göz önüne alındığında; “*Gelişimde kritik dönemler vardır. Organizmanın bazı davranışları öğrenmeye eğilimli olduğu yaş aralıkları vardır. Dolayısıyla her davranışın kritik dönemi farklı gelişir. Gelişim bir bütündür. Herhangi bir gelişim alanındaki farklılık diğer tüm gelişim alanlarını etkiler*” (Senemoğlu, 2013, s. 6) ilkeleri çocuk edebiyatı alanının elindeki gücü ortaya çıkarmaktadır.

Bu bağlamda Türk çocuk yazını oluşturulurken, çağdaş çocuk yazını nitelikleri ışığında çoğunlukla baş karakterlerin ‘gelişim özellikleri’nin dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

1.2. AMAÇ/ HİPOTEZLER / PROBLEMLER VE ALT PROBLEMLER

Bu çalışmanın amacı, Aysel Gürmen’in “Selen’in Öyküleri” dizisinin kahramanı olan Selen’in dil gelişimi ve kişilik gelişimi özelliklerinin gelişim psikolojisi verileri ile tutarlılığını belirlemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki şu sorulara yanıt aranmıştır.

1. Selen karakterinin dil gelişimi, gelişim psikolojisinin sunduğu yaş özelliklerine uygun mudur?
2. Selen karakterinin kişilik gelişimi, gelişim psikolojisinin sunduğu yaş özelliklerine uygun mudur?

1.3. ÖNEM

Çocuk edebiyatı ürünleri çocuğun kendini gerçekleştirmesine fırsat tanınmalıdır. Çocuklar, okuyacağı kitapların başkışisinin yerine kendini koyarak okuduklarını anlamlandırırken, karar alma yetileri de gelişir. Çocuk kitapları okuma sürecinde, “çocuğun gerçeklerini gözden yitirmeden, onun dünyasına ve sorunlarına gönderme yapıp okurun kendi başına kararlar verebilmesini sağlayabilmeli” dir

(Dilidüzgün S. , 1994, s. 140). Çocuğun doğumundan altı yaşına kadar olan dönem dil ve kişilik gelişimi açısından en elverişli yaşlardır. Bu çalışma; çocukların, gelişimsel olarak sahip oldukları ve olmadıkları yetilerinin farkına varıp kendilerini tanımalarına olanak sağlayabilir. Çocuklar kim oldukları, neye değer verdikleri ve neyin savunucusu oldukları gibi kendi dünyaları hakkında ne kadar çok şey bilirlerse kendileriyle ilgili birçok şeyi daha keşfederler. Sadece bu kişisel içe bakış bile, kitapların her çocuğun ev ve okul deneyimlerinin başlıca parçası olması için yeterlidir (Lynch-Brown & Tomlinson, 1999, s. 5).

Bu çalışmanın verileri, ailelerde ve eğitimcilerde 3-7 yaş dönemi çocukların kişilik gelişimi ve dil gelişimi özelliklerini, seçilen kitabın başkişisini Selen örneği üzerinden tanıtarak farkındalık yaratacağı öngörülmektedir. Ayrıca Selen örneğinin, ebeveynlere, öğretmenlere ve çocukların kendilerine kitap seçimlerinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. SAYILTILAR (VARSAYIMLAR)

Seçilen örneklemin, evreni temsil ettiği varsayılmaktadır. Araştırmada incelenmeyen sekiz kitabın ele alınan dört kitap ile benzer sonuçlar göstereceği düşünülmüştür.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu çalışma, Aysel Gürmen'in 12 kitaptan oluşan "Selen'in Öyküleri" dizisi ile sınırlandırılmıştır. Kitaplarda Selen'in 3 yaşından 7 yaşına kadar olan gelişimi ele alınmıştır.

Gelişim psikolojisi verileri ışığında incelenen kitaplar; gelişimi dönemlere ve evrelere ayıran uzmanların ortaya koyduğu çalışmalara göre değerlendirilmiştir. Çalışmaya kişilik gelişiminde Frued ve Erikson'ın kuramları, dil gelişiminde ise Piaget ve Vygotsky'nin çalışmaları yön vermiştir. Ele alınan kitaplar 3-7 yaş kişilik ve dil gelişiminin genel özelliklerine göre sınırlandırılıp değerlendirilmiştir.

1.6. TANIMLAR

Araştırmada kullanılan başlıca tanımlar aşağıda belirtilmiştir.

Çocuk: “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uçak.” (TDK, 2011, s. 556)

Edebiyat: “Çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili biçimde ortaya koyan bir sanattır.” (Kavcar , 1999, s. 4)

Çocuk Edebiyatı: “Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.” (Sever, 2008, s. 17)

Kişilik: “Bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler.” (Burger, 2016, s. 23)

Dil: “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.” (TDK, 2011, s. 664)

Gelişim: “Organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dil, duygusal, sosyal yönden belli koşulları olan en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimidir.” (Senemoğlu, 2013, s. 3)

BÖLÜM II : KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ÇOCUK, EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI

Çalışmanın konusu, ülkemizde ilk “ırmak çocuk romanlarından” sayılabilecek olan Aysel Gürmen’in Selen’in Öyküleri serisi olduğundan, öncelikle çocuk edebiyatı kuramsal bir çerçevede kuşatılma gereği duyulmuştur. Öte yandan, söz konusu kitaplar ağırlıklı olarak 3-7 yaş aralığındaki bir kız çocuğunun gelişimini izlediğinden bundan sonraki bölümlerde de gelişim psikolojisinin verileri ışığında bu yaşların temel gelişimsel özellikleri çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan öncelikle çocuk edebiyatının genel çerçevesi çizilmeye başlanmıştır. Bunun için de çocuğun kim olduğu, çocuk edebiyatının içyapı bileşenlerinden konu, tema, ileti, karakter geliştirme, dil ve anlatım gibi öğeler açıklanmıştır.

2.1.1. Çocuk ve Edebiyat

Çocuk dediğimiz varlık, kendine has algılama ve düşünce sistemi olan belirli bir yaş aralığındaki insan yavrusudur. TDK'nin tanımına göre çocuk: “Bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız”dır (TDK, 2011, s. 556). Çocuk, kendine has gelişimsel özellikleri olan, yetişkinlerden farklı bir bakış açısına ve onlardan daha geniş hayal dünyasına sahip olan kişidir. Bu nedenle Dilidüzgün (2013, s. 39) de “Çocuk kendine özgü algıları olan, dünyayı kendi bakış açısıyla değerlendiren, sosyal, dilsel, ruhsal yetileri henüz tam olarak gelişmemiş ya da yetişkinlerin dünyasıyla bütünüyle örtüşmeyen bir varlıktır” diyerek aslında çocuğun öznel yönüyle, yetişkinlerin dünyası kadar belirlenmemiş bir dünyaya sahip olduğuna işaret eder. Gerçekten de çocukluk öznelliğin yoğun olduğu, nesnel düşünmekten uzak ve benmerkezli tutum ile evrensel bir süreçtir. Neden-sonuç ilişkileri ilk çocukluk döneminde bütün çocuklarda kopuktur. Yaşamı deneyimleyerek, daha doğrusu deneme yanılma yöntemiyle öğrenirler bir bakıma. Örneğin, yanan bir sobaya elini sürdükten sonra canının yanması nedeniyle bir daha bu eylemi yapmamayı deneme yoluyla öğrenir. Bir bakıma yaşamın fiziksel nedenleri ve sonuçları onların dünyasında eksik iken deneyimler aracılığıyla, kopuk olan nedensel ilişkiler kurulmaya başlanır. Bu nedenle çocuklarda nedenselliğin eksik olduğu söylenmektedir. Öte yandan çocuklarda benmerkezcilik temel bir özelliktir. Çünkü çocuklar “başkalarının bakış açısını kavrayamadıklarından” (Yavuzer, 2018)

kendilerini dünyanın merkezinde görürler. Bencil olmak çocuklar için kötü bir özellik değil, tersine çocukluğun getirdiği doğal bir var oluş biçimidir. Yavuzer'in dediği gibi, burada esas olan nokta başkalarının bakış açısını kavrayamamaktır. Neden sonuç ilişkilerinin giderek tamamlanması ve başkalarının da kendisi gibi var oluş biçimini kavradıkça çocuklar, aslında bir anlamda çocukluktan sıyrılarak yetişkin dünyasının parçası olmaya başlarlar. Çocuğun var oluş sürecindeki öznelliğini anlamak, hem çocuk edebiyatı hem de çocuğun kim olduğunu tanımak için son derece önemlidir.

Çocukların sözü edilen nedenselliği kurmalarının öğrenme biçimi alışkanlıklarıyla da ilgisi büyüktür. Bu nedenle çocukların yaşamlarında ilk kez yaptıkları, gördükleri, izledikleri, karşı karşıya kaldıkları olay ve eylemlerin çocuğun dünyasında ve öğrenme süreçlerinde önemli bir yer tuttuğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle Dilidüzgün (2013, s. 41) çocukların 'ilk kez yaşantıları'ndan söz ederken bu noktaya dikkat çekmektedir. Çocukların ilk kez canı acıdığı için ya da birine kızdığı için ağlaması, onun bir anlamda duygusal veya fiziksel olarak tepkisini ifade etme şeklinde değerlendirilmelidir. Gelişim uzmanlarından Erikson'a göre ise "Çocukluk insanı insanlığa başlatan ilk sahnedir" (Şahin, 2007, s. 3). Aslında Erikson bizim yukarıda çocukluğa ilişkin söylediklerimizi destekler niteliktedir. Çünkü yaşamın başındaki çocuklar, yetişkin değerleri ve düşünme biçimleriyle donatılmadıkları için çocukturlar. Bu nedenle insanın ilk sahneye çıkışı da çocukluk evresinde gerçekleşir.

Tüm nedenselliğin kopuk olduğu çocukluk döneminde gerçek ve düş o denli iç içedir ki; çocuğun yaşamı neredeyse fantastik bir dünyaya benzer. Çocuklar kendilerine ait olan ve sınırları oldukça geniş olan bu dünyada zaman ve mekânı bile aşarak sınırsız zannettikleri bir evrende, benkerkezcî bir duruşla alabildiğine özgürdürler. İşte çocuk edebiyatı onların bu dünyasına koşut bir evren yaratabilirse çocuklar kendi dünyalarına benzeyen bir dünyanın içinde kendilerini daha iyi yakalama olanağına sahip olabileceklerdir. Bu bakış açısıyla Tarım (2013, s. 17) da "...sanat dışında, insanoğlunun yaşamı boyunca zaman ve mekânı aştığı, bir daha asla o kadar mutlu olamayacağı tek bir yaşam evresi vardır: ÇOCUKLUK" derken tam da bu gerçeği işaret etmektedir.

Edebiyat, "çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili biçimde ortaya koyan bir sanattır" (Kavcar , 1999, s. 4). Kişinin bilişini düşünsel bir sürece götüren; görsel, yazılı ve sözlü eserlerin tamamını veya parçalarını biraraya getirerek oluşturduğu bütünleştirme sanatına verilen addır da

diyebiliriz. Başka bir ifadeyle de insana kendisini anlatan, bilinmeyenlerini gün yüzüne çıkaran sanatsal bir uyarandır. TDK edebiyat kavramını (2011, s. 754), “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı” şeklinde açıklar. Kişinin kendisini geliştirmesine ve gerçekleştirmesine olanak sağlayan bu uyarının asıl amacı yaşamın gerçeklerini ve olası senaryolarını okura duyumsatmaktır. Edebiyat için, gerçek yaşamı kimi zaman tüm çıplaklığıyla kimi zaman kurgulayarak, estetik bir söylem kaygısıyla ifade etmektir de denilebilir.

Çocuğa ilişkin bazı temel kavramlarla edebiyatın en azından sözlüksel tanımını bir ölçüde andıktan sonra, çocuk edebiyatı betimlenmeye çalışılacaktır. Bu nedenle çocuk edebiyatının, öncelikle çocuk ile edebiyat sözcüklerinin bir araya getirilerek oluşturulmuş bir öbek olarak anlaşılması ve çözümlenmesi gerekmektedir. Çocuk edebiyatı, “Okul öncesi zaman dilimi ile çocuğun ergenliğe ulaştığı döneme kadar olan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Yani 3-4 ile 12-13 yaşlar arasına yönelik, yazınsal ve düşünsel bir tabanı olan kitaplar, çocuk kitapları ya da yazını olabilir” (Dilidüzgün S. , 2018, s. 19). Gerçekten de okulöncesi dönem, dahası çocuğun iki yaşından itibaren görsel uyarılarla karşısına koyduğumuz sanatsal oluşumlar, çocuk ve edebiyat buluşmasının ilk yılları olarak görülebilir. Bu dönemde ilk görsel ve sözel uyarılarla karşılaşan çocuk, aslında kendi dünyasına koşut, onun dünyasına ve imgelemine yakın bir evren ile karşılaşır. Dikkati, merakı çekilen çocuğun bu uyarılarla gelişim alanları da geliştirilmeye başlanabilir. Bu bakış açısıyla çocuk kitaplarının, çocuğun gelişim alanlarını hızlandırdığı söylenmektedir. Çocuk edebiyatı, “doğumdan yetişkinliğe kadar çocuklar için şiir, düzyazı, kurgu ve kurgusal olmayan düzyazılar aracılığıyla o yaştaki çocukların ilgisini çekecek konuları kapsayan, nitelikli kitaplardır” (Lynch-Brown & Tomlinson, 1999, s. 2) denmesinin nedeni de ancak böyle açıklanabilir. Başka deyişle, çocuk edebiyatı ürünleri okunduğu her dönemde çocukluk döneminin gerçeklerine seslenirken aynı zamanda içinde bulunulan çağın gerçekleri ve imgelerine de uygun düşer.

2.1.2. Çocuk Edebiyatı

Çocuk kitapları, “Çocuğu hem olumlu hem de olumsuz yanlarıyla olmak üzere geniş bir çerçevede ele alan ve çocuksu deneyimleri konu edinen yapıtlardır” (Lynch-Brown & Tomlinson, 1999, s. 2). Schopenhauer (2016, s. 69) ise kitaplar için genel olarak “bir zihnin, en saf özü, en mükemmel suretidir ve bu yüzden her zaman karşılıklı konuşmadan, hatta en büyük kafanın sohbetinden bile çok daha büyük bir

değeri sahiptir” demektedir. Gerçekten de çocukluk her ne kadar bazılarınca ütopyik olarak görülse de gerçek dünyanın içinde sorunlarla birlikte var olan bir dönemdir. Bu nedenle çocukluk, olumlu yönlerin dışında bütün olumsuz sayabileceğimiz şeyleri de konu edinebilir. Yani, çocuk edebiyatı bütünüyle idealize edilmiş, gerçeklerden kopuk, toz pembe bir dünya sunma çabasında değildir. Çocuk kitapları, çocuğun deneyim dünyasını kurgulayıp ona göre bir dünya sunarken ister geçmişte ister şimdiki zamanda, isterse de gelecek zamanda kurgulanmış olsun, mutlaka bugünün çocuğuyla ilintiyi kurmaya çalışmaktadır (Lynch-Brown & Tomlinson, 1999, s. 2). Bu bakımdan çocuk kitaplarında konunun kurgulandığı çerçeve de olabildiğince geniştir ve çeşitlilik gösterir. Akla gelebilecek birçok olay çocuk kitaplarında sınır tanımaz biçimde ele alınmaktadır. Doğum günü partilerinden, kamp kurmaya, evcil hayvan almaktan, kardeşlerine katlanmaya değin doğal çocukluğu çerçeveleyen her olay bu türden kitapların konusu rahatlıkla olabilmektedir.

Aslında çocuk edebiyatını özerk ve kendine has yapan iki temel özellik bulunmaktadır. Bunlardan biri *çocuğa görelilik*, diğeri de *çocuk gerçekliğidir* (Dilidüzgün S. , 2018, s. 137).

Çocuğa görelilik; konu ve dil bakımından yani anlatım özelliklerine göre çocuğun anlam evrenine uygun bir kurgu oluşturmaktır. Yani kullanılan dil ve anlatım öğelerinin çocuğun anlamasını güçleştirmeyecek, izlemesini basitleştirecek bir yapıda olması çocuğa göreliğin temel ilkesidir. Başka deyişle, çocuğun çeşitli yaş aralıklarında gösterdiği bilişsel, duyuşsal ve psikomotor farklılıkların dikkate alınması ve oluşturulan edebiyat yapısının bu gelişimsel özelliklerin getirdiği gereksinimlere yanıt vermesidir. “Nitelikli çocuk kitabı çocuklar için bilişsel, duyuşsal ve devinişsel içerikli davranışlar edinebilecekleri kültürel bir çevre yaratır” (Sever, 2008, s. 120).

Çocuk gerçekliği ise dünyaya çocuk gözünden bakabilmek, onların doğayı ve yaşamı nasıl algıladıklarının farkında olmaktır. Bir anlamda dünyayı çocuklaşmadan, yani basitliğe ve ilkelliğe kaymadan çocuğun gözüyle görebilmektir. Çocuk edebiyatı eserleri bu iki ilke etrafında şekil almalıdır. Çocuk edebiyatı ürünleri hem biçimsel açıdan hem de içerik açısından çocukların ilgi, istek ve gereksinimlerine uygun olarak hazırlanmalıdır. “Çocukların; ilgi, gereksinim ve dil evrenine uygun, Türkçenin anlatım olanaklarının yansıtıldığı metinlerle hem dilsel becerilerin geliştirilmesi hem de ana dilin kurallarının sezdirilmesi sağlanır” (Sever, Kaya, & Aslan, 2013, s. 11). “İnsanların yedikleri şeyler onları bedenen beslerken okudukları şeyler de zihnen besler. Beden kendisiyle türdeş olanı hazmederken, zihin de kendisini ilgilendiren-

dikkatini çeken şeyi alıp saklar. Başka bir deyişle zihin, kendi düşünce sistemiyle örtüşen ve amaçlarına ulaştıran bilgileri bünyesine alır” (Schopenhauer, 2016, s. 68). Yukarıda bahsedilen bu iki kavramın (çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği), çocuklar için oluşturulan yazında yer almaması durumunda yazar çocuğa uygun bir ortam yaratamaz. Tam tersine ortaya öğretici boyutu yüksek, yazarın ahlaki öğütler verdiği, çocukların ileriki yaşlarında nasıl olmaları, olaylara nasıl tepkiler vermeleri gerektiğine ilişkin öğütleyici öyküler ortaya çıkmaktadır.

Öğreticilik, çocuk edebiyatı bağlamında hem bütünüyle yalıtılması olanaksız bir nokta, hem de çocuk edebiyatı adına niteliği düşürerek edebiyat niteliğini zayıflatan bir özelliktir. Günümüzde böylesi öğreticilik anlayışına aslında yer olmamasına karşın; çocuğu, kendisi gibi yapmak isteyen yazarlar rahatlıkla bu anlayışı benimsemektedirler. Çocuk kitaplarında öğreticiliğin bütünüyle yalıtılması aslında olanaksızdır. Çünkü çocuklar, yukarıda da değinildiği gibi her şeyi ilk kez öğrenen varlıklardır. Bu bağlamda öğrenme kaçınılmaz bir süreçtir. Yazarların bu özelliği çocuğa öğretmek ve kendisi gibi yapmak istemesi ise son derece otoriter ve çocuğu ezen bir niteliktir. Bu nedenle çağdaş çocuk kitaplarında böylesi bir öğreticilik dışlanmıştır. Dahası, Dilidüzgün’ün *biçimsel gerçeklik* (2018, s. 80) dediği olgu öğretici kitapların başvurduğu bir araca dönüşmektedir. Bunlar çoğunlukla ahlakçı bir yaklaşım izleyerek tehditkâr bir anlayışla çocuğa yaklaşırken bilgi vermeyi, doğrudan eğitmeyi ve çocuğu nesneleştirmeyi öngörürler. Böyle bir yaklaşım günümüz dünyasında hiçbir ortamda kabul görmez, çünkü çocuk nesne değil, değerleri yeni oluşmakta olan bir varlık olarak görülmektedir. Çocuğu bir özne olarak algılamak aslında çocuğun benliğine duyulan saygının bir ifadesidir. Yarının büyüğü diye övündüğümüz çocuğu bir birey olarak algılamakla ilgilidir. Tersine olduğunda ise benliği örselenen çocuklar, kişilik bozukluğu gösterebileceği gibi yetişkin olduklarında da başkalarını kendisi gibi yapmaya çalışacaklardır. Yani gerçekten çocuğu hedefleyen çocuk kitapları, çocukları yaşama hazırlayan, ilk kez karşılaşacakları olaylarda onlara kaynaklık edecek bir kılavuz olarak düşünülmelidir. Bu kılavuzun dili çocukların dünyasına ve gerçekliğine uygun olmadığı takdirde niteliğini yitirecektir.

Konunun bir başka boyutu da çocukların okuduğu kitaplardaki kişilerle özdeşleşmesidir. Aslında özdeşleşme de tıpkı öğreticilik sorunu gibi farklı boyutlarda sorunlar içermektedir. Çocuğun kitapta yer alan kişilerle, bu çoğunlukla başkişidir, özdeşleşmesi kaçınılmaz bir durumdur. “Kurmaca kahramanı, bir kişinin, başka bir deyişle, gerçeklikte bulunan bir insanın belirgin ya da örtük özellikleriyle donanmış

kurgusal bir kişidir. Bu nedenle kimi okurlar, kahramanları gerçek kişilerle özdeşleştirme eğilimi gösterirler” (Kıran & Kıran, 2011, s. 187). Bu bakımdan kitaplarda karakter geliştirme başlı başına önemli bir iştir. Çünkü özdeşleşme durumunda okurun düşünce dünyası başkisi tarafından bir anlamda teslim alınmakta, okurun kitap ile etkin bir düşünsel ilişki kurması bir bakıma engellenmektedir. İyi geliştirilmiş bir karakter, okur ile arasına mesafe koymayı başaracak dolayısıyla istenmeyen öğreticilik de giderek zayıflayacaktır. Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle karşılaşan çocuk, karşılaştığı kurgu içerisindeki başkisinin yerine kendisini koyarak bir empati geliştirecek, onunla mesâfeli bir diyalog sürdürecektir ve dahası o kişiye karşı zaman zaman eleştirel olarak da bakabilecektir. Böylece çocuklar, çevresindeki dünyayı ve başka yaşayışları farklı bir bakış açısıyla görerek düşünme becerilerini geliştirebileceklerdir (Lynch-Brown & Tomlinson, 1999, s. 3). Okuyan çocuklar, çevresindeki insanların duygu ve düşünceleriyle çok farklı karakterlerde olduğunu sanatsal bir uyarıcı aracılığıyla öğrenirken, gerçek yaşam için de önemli bir deneyim kazanmış olacaktır. Aynı zamanda nitelikli yapıtlarla sıklıkla karşılaşma olanağı bulan çocukların anlama ve anlatma beceri alanları da kendiliğinden gelişmeye başlayacaktır.

Çocuklar, “kitaplarda karşılaştığı kahramanlarla; insanların farklı farklı işler yaparak yaşamlarını sürdürdüklerini, değişik kişilik özelliklerine, duygu ve düşüncelere sahip olduklarını, olabileceklerini anlar” (Sever, 2008, s. 73). “Ne de olsa, dil içinde bulunan iletişim dizgelerinden her biri belli bir dünyayı bulgularla açıklamak amacındaysa, sanat yapıtı da insan yaşamının görünür görünmez yönlerini bulgularla bir dilsel düzenleme aracılığıyla sunmak amacındadır” (Göktürk, 2010, s. 21). Yani dil ile kurgulanan dünyalar aracılığıyla bir sanat yapıtı, insanın varoluş gerçeğini anlama ve anlamlandırma çabası içine girebilir. Bu bakımdan, çocuk kitaplarının en önemli görevlerinden birinin, okuyan çocukların okuma eylemine merak ve istek duymasını sağlamak olduğu söylenebilir. Başka bir söyleyişle, çocuk kitapları okuma kültürü edindirme sürecinde ilk basamak olarak görülebilir.

Buraya kadar değinilen bilgiler ışığında çocuk edebiyatının; çocuğun gelişimine koşut, sanatsal duyarlılıkla, dilsel ve sözel uyarıcılarla oluşan bir edebiyat türü olduğu ortaya çıkmaktadır. Sever (2008, s. 17) de çocuk edebiyatı için, “Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan, dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni

düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır” derken çocuk edebiyatının tam da bu yönüne işaret eder. Benzeri bir anlayışla Dilidüzgün (2013, s. 10) de çocuk edebiyatını, “edebiyat niteliğinden ödün vermeden, çocuğun gerçekliğinden hareket ederek, konularını onun doğal ve güncel çevresinden seçen ve çocuğun kendi dünyasına çok açılı bir anlayışla bakabilmesini sağlayan, ona bilinçli bir okuma alışkanlığı kazandırmayı öngören edebiyat ürünleridir” şeklinde tanımlıyor. Bu konuda elbette daha pek çok araştırma sonucu ve tanımlama çabasına gitmek olası. Bizim burada değindiğimiz tanımlamalar hemen bütün tanımları kapsayan nitelikte olduğundan Şirin’in de bu konudaki görüşünü yansıtarak çocuk edebiyatı çerçevesini belirlemek istiyoruz. Şirin (2000, s. 9), “Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır” derken, yukarıda söylenenlere ek olarak çocuğun eğlenme olgusunu da gündeme getiriyor. Bu durumda çocuk edebiyatının ağırlık noktalarını çocuk gerçekliğinden hareket ederek dil, anlatım ve konu özellikleri çocuğa göre olan, çocuğun gelişimsel özelliklerini de içeren bir oluşum olarak görebiliriz.

2.1.3. Çocuk Edebiyatında Kurgunun Öğeleri

Çocuk edebiyatı incelemeleri bağlamında, niteliği belirleyen en önemli öğeler arasında sayılabilecek başlıklara aşağıda değinilecektir. Bu kapsamda *tema, konu, ileti, dil- anlatım özellikleri, karakter* gibi öğeler burada açıklanacaktır. “Bir edebiyat eseri teması, konusu, kahramanları, planı, üslubu ve dili ile bütünlük ve kendine özgü bir kişilik kazanır. Biçimsel özellikler bakımından ne kadar başarılı olursa olsun içerik bakımından yetersiz veya başarısız eserlerin çocuklara yararlı olması beklenemez” (Oğuzkan, 2000, s. 366).

2.1.3.1. Tema

Bir hikâyenin teması, o hikâyenin anlamı ve önemidir. Başka bir deyişle metnin anlamca ortaya koyduğu ana yönelimdir. Sanat dallarının ortak bir terimidir. Sever (2009, s. 51)’e göre sanatçı “ele aldığı, işlediği konuda okura bir etki uyandırmak ister. Okuma sürecinde, okurun duyarlılığını besleyen, duygu ve düşünce eğitimine katkı sağlayan bu etki, yazımsal nitelikli metnin izleğidir”. Tema çoğunlukla ‘genel ve soyut’ bir kavramdır. Tema, yüksek ahlaki ve etik değerlere dayalı olabilmektedir. Verilmek

istenen mesaj (ileti) ya da ahlak örgüsü ile karıştırılabilir. Temayı tanımlamak için yazarın vermek istediği ana düşünceyi derinlemesine ele almak gerekir. Tema eğer açık bir biçimde ifade edilirse okuma deneyiminden alınan haz azalır. Bu şekilde fazla öğretici temalar ortaya çıkar. Bu da okuyucunun hikâyeden zevk almasını engeller. Bu bakımdan hikâyede ele alınan konu ile temanın, birbirini destekleyici ve bütünleyeci bir yapıda olması gerekir. Sever (2009, s. 51)'e göre, “yazınsal metnin çocuğa çeşitli duygu durumlarını yaşatabilmesi için, yazarın işlediği konuya anlamlar yüklemesi, yüklenen özgün anlamların da çocuğun duygu ve düşünce dünyasında etkiler uyandırması beklenir. Bunun için, konu ile izlek arasında güçlü bir ilişkinin kurulması gerekir”.

2.1.3.2. Konu

Hikâyenin olayları ve bu olayların sıralanışı hikâyenin konusunu oluşturur. Başka bir deyişle konu, hikâye içerisinde ‘ne’ olduğudur. Konu, çocuklar için kurgunun önemli öğelerinden bir tanesidir. Çünkü olay içerisinde yer alan merak güdüsü çocuğun dikkatini canlı tutması bakımından önemlidir. Çocuk edebiyatında konu, çocuğun ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda, metinler ile arasında bir bütünlük sağlamasına yardımcı olması beklenen köprü niteliğindedir. “Çocuk edebiyatında konu, çocuğu metnin anlam evrenine çeken, kitapla ilişkisini sağlayan bir ögedir. Ele alınan konular, çocuğun ilgi ve gereksinimleri ile ilişkilendirildiği ölçüde önem kazanır” (Sever, 2008, s. 119). İnsanın, doğası gereği ilgi, ihtiyaç ve beklentileri değişip gelişebilmektedir. Çocuk edebiyatı eserleri de, konu alanının niteliği ile çocuğun gelişim sürecindeki durağan olmayan bu beklentilerine yön verirken hareket alanını da geniş tutar. Sever ise (2008, s. 120), “Çocuk edebiyatı konu alanı, çocukların gelişim evrelerine göre gittikçe zenginleşir” derken tam da bu durumu işaret eder. Belli evrelerde çocuğun gereksinimlerine bağlı olarak içinde bulunduğu dönemin özelliklerine uygun konulara yönelmesi olağandır. Çocuğu, ihtiyaçları doğrultusunda öğrenmeye ve keşfetmeye güdülemiş olan nitelikli kitaplar ve bu kitapların konuları, o dönemin beklentilerine uygun olarak geliştirilmelidir. Olay örgüsü iyi geliştirilmiş bir çocuk edebiyatı eseri, çocuklara çok yönlü davranışları edinebilecekleri bir çevre yaratırken aynı zamanda onların bu çevreden edinecekleri öğrenmelerine de ışık tutar. Çocuklar için öğrenmelerin gerçekleşebilmesi ve çok yönlü gelişimlerinin sağlanabilmesi açısından yaşantıların olması gerekir. Çocukların çevreyle etkileşimi, yaşantısallığı ne kadar artarsa öğrenme de o oranda artar. “Çocukların yeterince

gelişmemiş olan dilsel, bilişsel ve toplumsal yetileri yeni ya da ilk diyebileceğimiz öğrenmelerle olgunlaşmaya başlar” (Sever, 2008, s. 120). Bu bağlamda çocukların ilk öğrenmelerinin başlayacağı ve çocuklara birey olma farkındalığını kazandıran kitapların konularının belirli özellikleri olmalıdır. Sever (2008, s. 121) çocuk kitaplarında ele alınacak konularla ilgili şöyle bir yaklaşımda bulunmaktadır:

Çocuk kitaplarında ele alınacak konular;

- çocukların okul öncesi dönemden başlayarak farklılaşan bireysel ilgi ve gereksinimlerine yanıt vermeli,
- çocukların yüreklerinde ve belleklerinde sevgi, dostluk, barış... anlayışının gelişmesine katkı sağlamalıdır.

Bunlarla birlikte metinde konu edilen yani söylenen kadar dile getirilmeyen, söylenmeyen, okurun kendi alımlamasına bırakılan boşluklar da değerlidir. Çocuk kendi dünyasında yazarın bırakmış olduğu bu boşlukları kendi bilişinde anlamlandırarak bir sorumluluk üstlenir. “Yazınsal okuma türünde okur, yazınsal metnin dilsel düzenlenişinin ayrımına varma, metnin derin anlamına ulaşabilmek için söylenenden söylenmeyi çıkarsayabilme, yazarın bıraktığı anlamsal boşlukları metnin yönlendirmelerine uygun olarak doldurabilme ve metnin çok anlamlılığına katkı sağlayabilme gibi alımlama çerçevesinde beliren sorumlulukları da yüklenmek durumundadır” (Ülper, 2010, ss. 10-11). Nitelikli çocuk kitapları, çocuğa, metni alımlama sırasında kurmaca bir yapı içerisinde özgür olduğu, seçim yapabildiği kısacası rahat hareket edebildiği alanları konu olarak sunar. Çocuk, bu alanlarda gezinirken zihinsel olarak da üst düzey bilişsel becerilerini geliştirir. Bu metinler Göktürk’ün (2010, s. 26) “Yazınsal metin, işlevini bir dilsel düzenleme olarak ortaya çıktığı an değil, bir okuma sürecinde alımlandığı an bütünler” söylemine işaret eder.

2.1.3.3. Dil ve Anlatım

“Dil, bireylerin dışındadır ve tek tek bireylerin konuştukları sözlerin toplamıdır. Birey, dil denilen toplumsal dizgeden kendi dilsel ve yaşamsal deneyimlerine bağlı olarak seçimler yapar” (Adalı, 2016, s. 144). Adalı’nın da ifade ettiği gibi her bireyin kendine özgü geliştirdiği bir dili (biçemi/üslubu) vardır. Dil, toplum ve kültür açısından da oldukça önemli bir olgudur. Bu durumu Kavcar, Oğuzkan ve Aksoy (2015, s. 6), “Dil, bireyleri birbirine bağlayan, bir toplumu gelişigüzel insan yığını olmaktan çıkaran, millet haline getiren en önemli öğelerden biridir” şeklinde açıklar.

İnsanların olduğu kadar insan ürünü olan kitapların da bir biçimi bulunur. Çoğunlukla kitaplar eleştirilirken konunun olduğu kadar kullanılan dilin de nasıl ele alındığı değerlendirilmektedir. Bir bakıma kitapların niteliği, konunun yanı sıra konunun nasıl işlendiğiyle de alakalıdır. “Konu, sanatçının okurla paylaşmak istedikleri için yalnızca bir araçtır. Önemli olan o konunun, sanatçının öznel dünyasında kurgulanışı, yeniden yaratılışı ve yansıtılışıdır” (Sever, 2008, s. 127).

İçerik ve üslup iç içe geçmiş öğelerdir. Yazarın dili ele alış biçiminde kelimelerin kullanım sıklığı ve duygusal gönderimi, cümlelerin kısalığı veya uzunluğu önemlidir. “Sözceler, her sahanın özgül koşul ve hedeflerini, yalnızca içerikleri (tematik) ve dilsel üslup (yani dilin sözcüksel, deyimsel ve dilbilgisel araçlarının seçimi) aracılığıyla değil, her şeyden önce kompozisyonel yapısıyla yansıtır” (Bahtin, 2016, s. 65). Sözcüklerin çocukların kavramsal gelişimini destekler nitelikte olması bir başka önemli unsurdur. Çocuk kitaplarında kitabın biçimsel düzeni içinde yer alan paragraflar ve geçişler, hikâyenin bölümlerden oluşması ve bu bölümlerin uzunlukları, bölümlerin başlıkları, önsöz ve sonsözleri bir bakıma kitabın dili ve anlatımıyla bütünleşiktir. “Sözcükler ya da tümceler ancak kullanıldıkları bağlam içinde bir işlev ve anlam kazanırlar. Dilsel öğelerin belli bir bağlam içinde kullanılması ile de ‘metin’ oluşur. Bu nedenle iletişimin birimi artık ne sözcük ne de tümcedir; ‘metin’ dilin somutlaştırılmış şekli, iletişim bilimi ve biçimidir” (Dilidüzgün Ş. , 2010, s. 106) “Çocuk kitaplarının çocuğa göre olmasını belirleyen en önemli özelliği dili ve anlatımıdır. Okulöncesi dönemde kendisine bir yetişkin tarafından anlatılan masallar, fabllar, fıkralar, sorulan bilmeceler, okunan öykü vb. anlatılar, çocukları anadilinin sözvarlığıyla anlam evreniyle tanıştırır” (Sever, 2008, s. 145). Bu bağlamda çocuk kitaplarının dili ve anlatımı çocuğun içinde bulunduğu yaş dönemine öykünmekten çok o yaş grubunun ihtiyaçlarına göre ele alınmalıdır. Çocuğun içinde bulunduğu çevre ve kültürün dilsel özelliklerini, metin içinde bulup kendi bilişinde anlamlandırmasıyla anadil gelişimine katkı sağlar nitelikte olmalıdır. “Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğa göre durumlar oluşturarak Türkçenin anlatım gücünü yansıtır, sözvarlığının öğelerini örneklendirir” (Sever, 2008, s. 145). Dilimizde ise anlatımı zenginleştiren ve anlatıyı eğenceli kılan tekerlemeler, bimeceler, mâniler vb. birçok tür; çocukların ilgisini çekmek ve gelişimlerine katkı sağlamak için bir araç olarak görülmelidir.

Yazınsal nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları, öncelikle çocuğa dilsel duyarlılık kazandıran ve dilin sözvarlığıyla çocukları buluşturan bir araçtır. Bu buluşmanın çocuk edebiyatının anlatımında yaşam bulmasında sorumluluk ise yazma duyarlılığı

taşıyan sanatçılardadır. Bu sorumluluğun bir amaca ulaşması için, oluşturulan yapıtların Türkçenin kurallarını ve anlatım olanaklarını duyumsatan bir araç olarak anadili öğretiminde alışlagelmiş, geleneksel anlayıştan sıyrılıp çeşitli yazınsal kaynaklarla gerçekleştirilmesi, dile ve dilin anlatımına katkı sağlayacaktır. (Sever, 2008, s. 165).

2.1.3.4. İleti

İleti (ana düşünce), yazarın okurla paylaşmak istediği asıl düşüncedir (Sever, 2008, s. 140). Başka bir ifadeyle ileti; yazılı ve sözlü metinlerde asıl verilmek istenen duygu ve düşüncelerin doğrudan ya da örtük bir biçimde hedef kitleye aktarılmasıdır da diyebiliriz. Sever (2008, s. 140) iletiyi, metinlerin oluşturuluş biçimine göre iki farklı şekilde ele almıştır. Bunlardan ilki öğretici metinlerdir. Burada çocuk, yazarın vermek istediği düşünceyi olduğu gibi görür. Buradaki temel amaç bilgi aktarmak ve doğrudan bilgilenmelerini sağlamaktır. İkincisi yani yazınsal nitelikli bir yapıtta ise verilmek istenenler kesin bir yargıya dönüştürülmeden metnin dokusuna sindirilerek aktarılır. Amaç çocukların sezme, duyma ve düşünme becerilerini geliştirirken onlara insana özgü duyarlılıkları kazandırmaktır. “Yazınsal yaratıda (roman, öykü, şiir vb.) ileti tekil bir nitelik taşımaz. Yaratının yorumuna göre değişkenlik taşır. Bunun için de alımlayıcının yaklaşımına göre aynı yazınsal yaratıdan değişik iletiler çıkarılabilir” (Özdemir, 2007, s. 25). Bu bağlamda yazınsal nitelikli çocuk kitabı, çocuğun iletiyi sezinleyerek ve duyumsayarak ortaya çıkarmasını sağlar. Bununla birlikte çocuğun keşfederken öğrenme ve bu süreçten haz almasına katkıda bulunur.

2.1.3.5. Karakter

“Karakter bir tip göstergesi olarak metnin düzenleyicisi ve bilgilerin toplandığı dilsel bir birimdir” (Kıran & Kıran, 2011, s. 187). Karakterler, hikayelerin hazzı için önemli bir kurgusal öğedir. İyi geliştirilmiş bir karakter, çocuk okuyucular için iyi bir arkadaş, bir rol model veya bir ebeveyn olabilir. Çocuklar için oluşturulmuş kurgusal metinlerde ana ve yardımcı karakterler vardır. Bu karakterleri olay örgüsü içerisinde değiştirilmesi ve dönüştürülmesi metni daha dinamik bir yapıya taşır. Karakterler insanın var olan bütün yanlarıyla tarif edildiğinde daha güçlü bir karaktere dönüşür. Yani karakterler; iyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış vb. özellikleriyle karmaşık bireylerdir. Tıpkı gerçek bir insan gibi.

Bir çocuk kitabı yazarının zihninde oluşturduğu karakter ile okur olan çocuğun zihninde somutlanan karakter arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü yazarın kendi düş dünyasında oluşturduğu karakter tıpa tıp okurun belleğinde oluşan karakterle uyuşmayacaktır. Alımlama sürecinde okur, kitapta oluşturulan karakterin içini biraz da kendi değerleri doğrultusunda doldurarak biçimlendirecektir. Elbette yazar kendi düşüncesini, değerlerini bu karakterler aracılığıyla oluşturmak ister. Zaten bu nedenle ‘çocuk kitabındaki karakterler, yazarların değerleri ve inançlarının temsilcisidir’ (Gamble & Yates, 2002, s. 55) denirken bu gerçek dillendirilmeye çalışılır. Doğan’a (2015, ss. 49-50) göre “yazınsal gerçekliğin kişisi olan karakter, yazma süreci boyunca, yazarın rehberliğinde, romanın yansıttığı sanal yolculuk içinde şekillenirken; aynı süre içinde okuma sürecinin sorumlusu olan okurun zihninde de kendine göre bir yaşam bulmuştur.” Aslında bu durum, yukarıda sözünü ettiğimiz özdeşleşme kavramına bir anlamda işaret eder. Yani yazarın kendi belleğinde kurgulamış olduğu başkişi ile okuyanın alımladığı-betimlediği başkişinin benzerliği arttıkça okuyucunun karakterle özdeşim kurması da o kadar kolay olur. “Kahramanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinin abartıya kaçılmadan iyi geliştirilmiş olması, başkişinin öyküdeki olaylara yön veren etkin kişiliği, çocukları kahramanla özdeşim kurmaya isteklendir” (Sever, 2013, s. 34). Bu bağlamda çocuk kitaplarında sağlam bir düşünce yapısı ile oluşturulmuş başkişinin, güçlü bir dil kullanıp olgunlaşan kişiliğe evrilmesi, okurun kahraman ve kurgulanan gerçek ile daha iyi iletişim kurabilmesini sağlayacaktır. Bu durum çocuk edebiyatı başta olmak üzere tüm edebiyat alanının amacına uygun olacaktır. Öyküdeki kurgunun amacı başkişinin yaşadığı değişimi göstermek ve okurda çeşitli duyguları uyandırmaktır.

Bir çocuk kitabında karakter adına söylenebilecek en önemli noktalardan biri de çocuk karakterin yetişkinliğe doğru geçişi veya bağımsızlık adına attığı adımlardır. Anlatı süreci boyunca ortaya çıkan bu tür değişim ise karakter gelişimi olarak da adlandırılabilir (Gamble & Yates, 2002, s. 58). O zaman karakter gelişimi, kişi veya kişilerin farkındalıklarıyla ve bağımsız karar verebilmeleriyle ilintili bir kavramdır. Bu nedenle, “çocuğun okuma eylemini istekle sürdürmesinde bir başka önemli koşul da kahramanın yaşadığı değişimdir. Kahramanın olay dizgisi boyunca değişen kişilik özellikleri, çocuğun insan gerçekliğini anlamasına katkı sağlar. Yazınsal bir metnin çocuk okur açısından etkililiği; sağlam, inandırıcı ve iyi geliştirilmiş bir kahramanla çocuğa yaşamı ve insan gerçekliğini sezdirebilmesiyle ortaya çıkar” (Sever, 2013, ss. 34-35) denmektedir.

Okurun kendisini metnin başkişisi yerine koyduğu ve olayların içinde kendisini bulduğu metinlerde, metni alımlayan kişi kendi yaşantısıyla özdeşim kurarken birçok deneyimi de kazanmış olur. Öte yandan, “okuma edimi, başka bir yönüyle, okurun öznel geçmişi, şimdisi, geleceğiyle de ilgili oluyor. Gerçekte her okur, kendi kişisel konumuna, duygusal yapısına, düşünsel yetisine göre yaşar bir metni. Bu açıdan, bir bakıma, her okur kendini okur metinde” (Göktürk, 2010, s. 140).

Özellikle geniş bir hayal dünyasına sahip olan çocuklar okuduğu-dinlediği kitapların başkişisi yerinde olmayı, onun yaptıklarını yapmayı isterler ve öykünürler. “Edebiyat yapıtlarında yazar-okur etkileşiminin niteliğini belirleyen en temel öğelerden biri de çocukların öykündükleri kahraman ya da kahramanlar ve onların nitelikleridir” (Sever, 2013, s. 34). Kahramanların niteliği okuyan çocukların gelişimi için son derece önemlidir. Çünkü başkişiyeye öykünen çocuk karşılaştığı olaylarda eylemlerini özdeşim kurduğu karaktere göre şekillendirebilir. “Kahramanın yaşama bağlılığı, karşılaştığı sorunları çözümedeki kararlılığı, amaca ulaşmada izlediği yöntemlerin niteliği ve bu eylemler bileşkesinin söz ve davranışlarla somutlanması, çocukları da kahraman gibi duymaya, düşünmeye ve hareket etmeye yöneltir. Çocukların eğlenme, keşfetme ve devinme gerçeği ile uzlaşan, bu gerçeğe uygun karakterlerle çocuğun karşısına çıkan kitapların, çocuklar üzerinde kalıcı izler bırakarak yeni okuma eylemlerine kaynaklık ettiği bilinmektedir” (Sever, 2008, s. 77).

Çocukların gelişim süreçleri içerisinde rol model aldıkları yakın çevresindekiler kadar kitaplarda, sanal ortamda, televizyonlarda vb. izleyip dinlediği tüm karakterler kişiliğine ve diline etki eder. Çocuklar için oluşturulan kurgusal türdeki hareketli olaylarda, çocukların merak ögesini canlı tutan eylemler bulunur. Eylemleri yaşama geçiren ve sürükleyiciliği sağlayan kişiler ya da karakterlerin özellikleri, okuyan çocukların kitapla iletişim kurmaları açısından önemli bir yer tutar. Yapılan incelemelere göre çocuk kitaplarında birkaç karakter tipi tanımlanmıştır. Şimdi de bu tiplere kısaca değinerek saptamalarda bulunulacaktır.

Sever (2008, ss. 104-105) çocuk edebiyatındaki karakterleri *kapalı* (geliştirilmemiş) ve *açık* (geliştirilmiş) olarak iki başlıkta incelemiştir. Bunlar; “Kapalı karakter, özellikleri yüzeysel olarak tanıtılan, okurun iyi tanımadığı karakterlerdir. Bu karakterlerin, çocuklara insan doğasını kavratma, yaşam gerçekliğini anlatma da çok az katkıları vardır. Açık karakter, roman, öykü, masal ve anlatılarda birçok özelliğiyle okura tanıtılan, inandırıcı nitelikleri ile öne çıkan, okurun iyi bildiği karakterdir. Bu

karakter, yazarın aktarmak istediği iletilerin okurlarla paylaşılmasında etkin bir sorumluluk üstlenir.

Lukens (1999, ss. 86-88; aktaran Sever, 2008, s.105) öykü boyunca değişim gösteren geliştirilmiş karakteri devingen (dinamik), inandırıcı olmasına karşın değişmeyen karakteri ise durağan (statik)” olarak adlandırır. Bu bağlamda karakterlerin değişimindeki yapı, çocuğun dünyasında güçlü bir yer edinebilmesi ve çocuğun karakterle özdeşim kurabilmesinde önemi fazladır. Çocuk gerçekliğiyle de doğrudan ilintilidir.

Çocuk okur, karakterle kurduğu bağ aracılığıyla kendi zayıf ve güçlü yanlarını da keşfeder. Başka yaşantılara tanıklık ederken yeni arkadaşlar da edinir. Bu arkadaşlar, bazen bir insan bazen bir hayvan, bazen de bir bitki veya bir nesne olabilir. Böylece başkalarının duygularını hissetmeyi öğrenirken, empati yoluyla duygularına da yön verir. Fakat güçlü bir yapı da oluşturulmamış yani inandırıcılığı bulunmayan bir karakterde ise yukarıda belirttiğimiz tüm olumlu gelişmeleri tersine çevirebilir. Sever (2008, s. 117), “Çocuk edebiyatında, hem değişim göstermeyen ideal karakterler yaratmak hem de hızlı değişimler geçiren inandırıcılıktan yoksun karakterlerle çocukların karşısına çıkmak, yapıtı çocuk gerçeklerinden uzaklaştırır” derken bu noktayı işaret etmektedir. Bunun yanında çocuklar, çok hızlı değişimlerin gözlemlendiği, yaşamın değişen olağan şartlarına uyum sağlamakta ve odaklanmakta zorlandığı karakterlere olan inancını kaybedebilir. Kahramanların kişiliklerinde çok kısa bir sürede gerçekleşen, sebeplerinin de yeterli bir şekilde açıklanmadığı ani ve sarsıcı değişimler, çocuk olan okurun, kahramana geliştirdiği güven duygusunu yaralayabilir (Sever, 2008, s. 114). Öte yandan yetişkinlere kıyasla öğrenme şemaları, art bilgileri; öğrenme yöntemi farklı olan çocuğun dünyaya bakışı ve dünyayı algılaması da kendine göredir, yani bir başka deyişle özeldir. Kurmaca metin içerisinde odaklanılması gereken birden fazla karakterin olması çocuğun karakter ile bağ kurmasına engel olabilir. Bu da çocuğu metinlerden uzaklaşmasına ve dahası okumaya olan isteğinin azalmasına neden olabilir. “Çok sayıda geliştirilmiş karakterlerin yer aldığı öyküde, çocuk okur özdeşim ögesi olarak seçebileceği karakterleri saptamada sorunlarla karşılaşabilir; ilgisini bir karakterde yoğunlaştırmadığından özdeşim sorunu yaşayarak okuma eyleminden uzaklaşabilir” (Sever, 2008, ss. 114-115). Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere çocuk edebiyatını değerlendirirken çocuğun kendi gerçekleriyle örtüşen, çocuğun dünyasına göre ele alınan bir yol benimsenmelidir. Çocuğun gerçekliği göz önünde bulundurulmadan hazırlanmış bir yapıt, çocuklar için

ilgi çekici olmaz. Bu tür yapıtlar çocuk tarafından anlaşılacakları için kitaplara ve okumaya karşı olan tutumları da olumsuz yönde etkilenebilir. Bir bakıma çocuklar kitaplardan uzaklaşabilirler. Bu bağlamda karakterlerin çocuk gerçekliğiyle örtüştüğü, hızlı değişimlerin gözlemlenmediği, iyi geliştirilmiş karakterlerin çocuk okurun benliğine seslenmesi ihtimali de yüksektir. Sever (2008, s. 118) de bu durumu “Kahramanın, çocuğun özdeşim kurabileceği, öykünebileceği özellikleri azaldıkça, çocuk-kitap etkileşimindeki verimin de düşme olasılığı yükselir. Okurlarını okuma-yazma becerisinden okuma alışkanlığı ve eleştirel okuma becerisine taşıma sorumluluğu olan edebiyatın, bu amacını gerçekleştirmesinin de iyi geliştirilmiş devingen karakterlere gereksinimi olduğu açıktır” şeklinde dile getirmiştir.

2.2. ÇOCUK EDEBİYATI VE EĞİTİM

En temel anlamıyla eğitim için, “yaşamın tüm paydaşlarını yani, çocukları, gençleri, yaşlıları, hayata ve hayatın değişen durumlarına uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır” (Kavcar , 1999, s. 1) diyebiliriz. Kavcar’ın bu tanımından hareketle eğitimin bir süreç olduğu da ifade edilebilir. Daha sonraki bölümlerimizde ‘Gelişimin İlkeleri’ kısmında da değineceğimiz ‘Gelişimde kritik dönemler vardır’ alt başlığı, bize bu süreç içerisinde bazı zamanların önemli olduğunu vurgular. Bu durumu Selçuk (2003, s. 20), “Çocuklar zihin gelişiminin üçte ikisini, sinir sistemi gelişiminin yaklaşık olarak beşte dördünü ilk beş yıl içinde tamamlar. Aynı şekilde temel kişilik özellikleri de ilk beş yıl içinde oluşur. Bu nedenle ilk beş yıl içinde alınan eğitimin niteliği bireyin var olan potansiyel gücünü gerçekleştirme düzeyini doğrudan etkiler” şeklinde ifade etmektedir.

İlk olarak ailede başlayan çocuk eğitiminin, çocuğun okul sıralarına geçmeden önceki evrelerinden bir tanesi de kuşkusuz çocuk kitapları ile buluşturulmasıdır. “Çocuk edebiyatını Türkçe öğretimi açısından bağlayıcı kılan en önemli husus ise, edebiyat ve eğitim arasındaki köprünün fark edilme eşliğidir. Edebiyatsız bir eğitim düşünülemez” (Baş, 2012, s. 5). Çocuk edebiyatı sayesinde çocuklar, yaşantılarına yeni anlamlar ekleyerek yaşamlarını zenginleştirme olanağı bulurlar. “Çocuk, kişiliğinin gelişiminde başlangıçta anne, babası ve yakın çevresiyle daha sonra da arkadaşlarıyla, filmlerdeki ve kitaptaki kahramanlarla özdeşim kurar” (Yavuzer, 2018, s. 189). Kısacası edebiyat ile yaşamın en kutsal varlığına yani ‘insana’ dair bir şeyler aranır ve bulunur. Bu bakımdan Kavcar (1999, s. 2) bu olgular için “Edebiyat ve eğitim, insanla

ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır” der.

2.2.1. Edebiyatın Çocuklar İçin Eğitsel Değeri

Edebiyatın yaşamla olan ilişkisi kadar eğitimle olan ilişkisi de bütünüdür. Eğitimin vazgeçilmez unsurları olan metinler, dil eğitimine ve gelişimine yön veren derslerin de en önemli ögesidir. “Dil öğretiminde, temel dil becerilerini meydana getiren dinleme, konuşma, okuma ve yazma, bunun yanında dilbilgisi öğretim süreçlerinde, edebiyat ürünlerinden yararlanır. Anadili bilinci çocuk, aile, öğretmen, yazar ve toplumun bu yöndeki tutumları ve düzeyleri ile sarmal bir döngü oluştur” (Baş, 2012, s. 1). Bu bağlamda dil gelişimi ve çocuğun kimlik kazanması bir bakıma edebiyat ile gerçekleşir. Fakat yetişkinlerin kendilerince doğru olduğunu varsaydıkları düşünceleri çocuklara dayattığı metinlerin tek amacının ‘öğretmek’ olduğu görülmektedir. Oysa ki yetişkin rehberliğinde çocuklara sunulan metinlerin, öğreticilikten uzaklaşarak, hizaya getirmekten çok çocuğun kendi bilişinde dünyayı anlamlandırarak soruları sordurmayı amaç edinmesi gerekmektedir. “Düşünce doğa da sadece insana özgü bir olgudur. Dil düşüncenin dışı açıldığı bir penceredir. İnsan kavramlarla düşünür ve onları sözcüklerle dile getirir, dolayısıyla dil ile düşünce birbirinden ayrılmaz” (Kıran & Kıran, 2013, s. 60).

Yaşı gereği yetişkin rehberliğine ihtiyaç duyan çocuk için gelişimsel özellikleri, hazırbulunuşluğu, çevresi kısacası bir çocuğu çocuk yapan tüm niteliklerin tanımlanması ve bilinmesi gereklidir. “Her çocuk tektir, ayrı bir bireydir, eşsiz, benzersizdir. Her çocuğun kendine göre bir gelişme biçimi, hızı vardır. Bir çocuğun belli bir alandaki gelişmesi ortalamaya uymayabilir, ama olağan (normal) olabilir. Öyleyse eğitmek, yetiştirmek çocuğu tanımakla başlar. Çocuğu bedensel, zihinsel, toplumsal, duygusal yönleri ile bir bütün olarak yetiştirmek asıldır. Bunun içinse çocuk psikolojisini bilmek, çocuğu bütün yönleriyle tanımak gerekir” (Nas, 2001, s.1; aktaran Nas, 2002, s.7). Çocuk edebiyatı ile çocuğun kimlik kazanmasında kritik dönem olan evrelerde belli amaçlar doğrultusunda gelişimlerine yön vermek olanaklıdır.

Dilidüzgün, Dahrendorf’un çocuk ve gençlik yazınının eğitsel amaçları ile ilgili görüşlerini şöyle listelemiştir.

- “Okurlarının ilgilerini kapsar; aslında bu yazını çocuk ve gençlik yazını yapan da bu özelliştir.

- Yazınsal deneyimleri olmayanları bu konuda yüreklendirir, okurların yazınsal metinler üzerinde basit analizler yapabilmelerini sağlar.
- Gerekli biçimde okuma ilgisi oluşturur; örneğin gerilim, komik öğeler, eylemin yoğunluğu ve özdeşleşme olanakları çocukların okumalarını güdüler.
- Çocukların ve gençlerin aydınlanmalarını, deneyimlerinin artmasını, önyargılardan arınmalarını ve toplumsallaşmalarını koşutlayarak onların kimliklerini kazanmalarına yardımcı olur” (Dahrendorf, 1992, s.14; aktaran Dilidüzgün, 2003, ss. 22-23).

Çocuk edebiyat ürünleri belli bir yaş aralığına seslendiği için, sadece bu yaş döneminin pedagojik özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış eserler nitelikli çocuk yazını olarak değerlendirilemez. Şirin (2014, s. 397) bu durum için “Pedagojinin sınırları içinde kalmış bir kitap, edebiyat estetiğinden yoksundur. Edebiyat, estetik bileşenlerle var olur. Edebiyat estetiği içinde edebiyatın pedagojisi de vardır” demektedir.

Nitelikli edebiyat ürünleri ile uğraş içinde olan çocukların, okumayı öğrenmeleri ve bu öğrenmelerini alışkanlık haline getirmeleri daha kolay olur. Böylece metinler, çocukların haz almasına ve akademik başarılarının artmasına aracılık eder. Sever (2008, s. 17)’e göre çocuk yazını, çocukların hazırbulunuşluklarına uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarına dilsel ve görsel gönderimlerle katkı sağlayan, sanatsal niteliği olan iletilerle de beğeni eşiklerini yükselten ürünlerin adıdır.

Çocuklara dil aracılığı ile sunulan yaşamın kesitlerinin, nitelikli bir sanat eseri olarak anılması ve kabul edilmesi için bu yapıtların ahlaki değerler taşımaması, toplumsal öğretiler amacı gütmemesi gerekmektedir. Bu eserler, Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı’nın son basamağında bulunan *kendini gerçekleştirme* evresinden önceki evrede, estetik kaygı ile oluşturulmalıdır. Estetik, Maslow’un hiyerarşisinde saygı-saygınlık basamağında bulunmaktadır. Bu hiyerarşi aşağıdaki gibi görselleştirilmiştir (İnanç & Yerlikaya, 2016, s. 318).

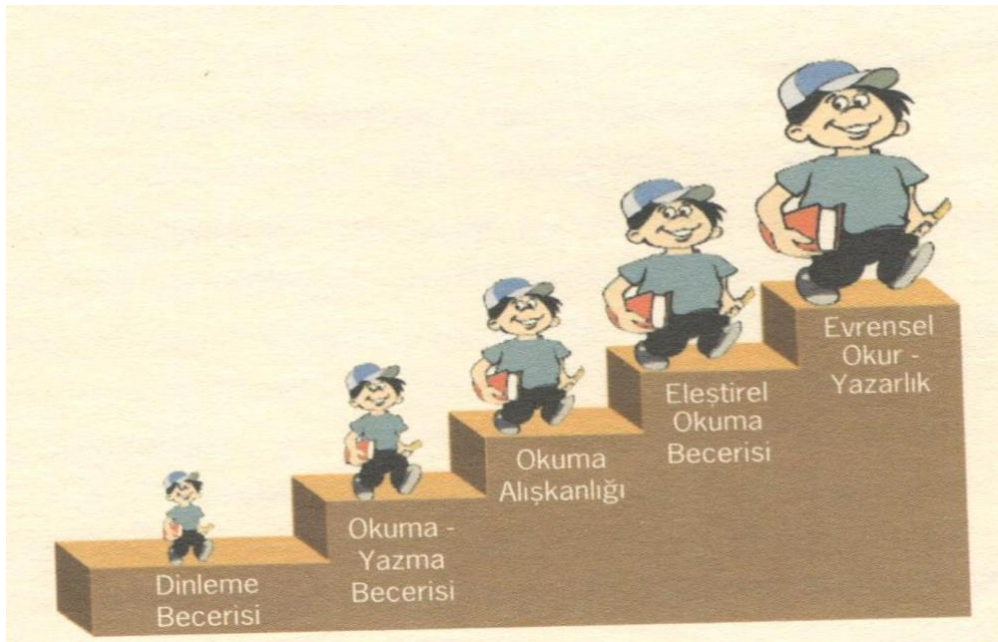
Şekil 2.1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi

Kitabın eğitsel özellikleri yanında kitapta olmaması ve başa çıkılması gereken durumlar da vardır. Bu durumları Çer (2016, ss. 165-174) “Öğretme ve belletme, öğüt ve emir, korku ve saygı, ideolojik söylemler, cinsiyet ayrımcılığı, toz pembe bir dünya, geleneksel değerler ile yaptırımcı yargılar ve kurallar, tek ve değişmez doğrular, abartılmış merak ve aşırı duygusal öğeler, şiddet” başlıkları altında sıralamıştır.

Yazınsal değeri olan çocuk edebiyatı ürünleri, okur olan çocuğun hayatının niteliğini artırır. Çocuk karşılaştığı metinlerde bazen gizil bazen deneme yanılma yoluyla öğrenmelerle gelişim sürecine girer. Bu gelişim süreci okur olan çocuğun kişiliğinin alt yapısını oluşturur bir bakıma. “Bugün eğitimde en çok geçen terim “kişilik” tir. Kişilik gelişmesi her insanın kendi eğilimlerine, yeteneklerine göre gelişmesi, hayatta karşılaştığı yeni şartlara göre izleyeceği yolu kendisinin seçmesi demektir. Böyle bir hayat ve eğitim anlayışı, insanda çok çeşitli bir duyma, düşünme ve hareket etme bilincinin bulunmasını gerektirir. İşte edebiyat, bu bilinci uyandırmaya yarayan araçların başında gelir. Çünkü edebiyat, “çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve etkili biçimde ortaya koyan bir sanattır” (Kavcar , Edebiyat ve Eğitim, 1999, s. 4).

Estetik bakış açısı kazandırma amacı güdülen yazılmış her metin okuyan çocukta haz alma duygusuna katkı sağlayacaktır. Bu metinlerle etkileşim halinde olan birey, kendini ifade ederken ve karşılaştığı olaylara yaklaşırken bakış açısındaki farklılığı da ortaya koyacaktır. Edebiyatın amaçları içerisinde her ne kadar aykırı bireyler yetiştirmek olmasa da sanatçı dediğimiz kişilerin toplumun genelinden farklı bir bakış açısına sahip olduğu gerçeği bilinmektedir. Sanatçıyı sanatçı yapan da budur zaten. Bu bakış açısına sahip kişiler tarafından oluşturulmuş eserlerin durağan olması beklenemez. Yani kendine özgü kalıp yargıları, nesnel öğretileri yoktur. Yazınsal bir

çocuk edebiyatı eserini değerlendirirken Moran'ın (2013, s. 310) da “Bir eseri değerlendirirken, sanatın tanımından hareket ederek özüne ve işlevine bakmak suretiyle herkesçe geçerli olacak nesnel değer ölçütleri bulmamıza imkân yok” söylemi bir bakıma da yukarıdaki söylemimize dayanak oluşturmaktadır. Öyleyse çocuk kendi benliğinde anlamlandırdığı, öznelliğine uygun olarak kurgulayıp, betimlediği metinler aracılığı ile üst düzey bilişsel becerileri harekete geçirebilir. Etkili ve odaklanılmış bir okumada bilişsel süreç, “Beynin sağ ve sol yarımküreleri okuma işlemi sırasında farklı işlevleri yerine getirir. Başlangıçta, okuma daha çok sol yarımkürenin işlevidir. Tek tek harfler, heceler ya da sözcükler ayrı ayrı belirlenir, daha sonra sağ yarımküre anlamı -büyük resmi- vermek üzere sözcükleri bir araya getirir. Etkili bir okumada, beynin iki yanı da kullanılır” (Townsend, 2002; aktaran Arıcı, 2012, s. 6) şeklinde ilerler. Bu bağlamda çocuk edebiyatı ürünleri; okuma hazzı veren, sorgulayan, problem çözme becerilerini geliştiren ve sanatsal bakış açısı kazandıran bireyler yetiştirmek amacı ile oluşturulmalıdır. Bu özellikleri taşıyan kitaplar, çocukta alımlama becerisini geliştireceğinden; çocuk, kaliteli edebiyat ürünlerini kendisi seçebilecek, bu ayırımı ömrünün sonuna dek yapabilecektir. Böylece çocuk edebiyatının en önemli görevlerinden biri olan ‘okuma sevgisi ve alışkanlık kazanma’ becerilerinin edinilmesi gerçekleşecektir. Sever (2008, s. 28) bu süreci aşağıdaki gibi görselleştirmiştir.

Şekil 2.2: Okuma Kültürü Edinme Süreci

Şekil 2.2' den çocuğun temel becerilerden üst düzey bilişsel becerileri edinmeye doğru yaşadığı bilişsel bir sürecin aşamalılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Dinleme becerisinin doğumdan önce, anne karnındayken başladığı daha sonra ise diğer temel becerilerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Tüm bu aşamaların sonunda ise çocuk okuduklarının doğruluğunu-yanlışlığını, nedenini, nasıldığını sorgulamaya başlayarak 'eleştirel okuma' evresine geçecektir. Özdemir (2013, s. 17) ise 'Okuma' nın üç farklı anlam boyutu ile kullanıldığını açıklamıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1-Temel okuma yazma becerisi

2-Bu becerileri alışkanlık haline getirme

3-Eleştirel okuma.

Söyleyebiliriz ki alışkanlığa dönüşmeyen, kullanılmayan beceri zamanla yiter. Bu bağlamda çocuk edebiyatı yapıtları birinci aşamadan ikinci aşamaya geçmede önemli bir görevi üstlenirken üçüncü aşamanın da temelini atmaktadır.

Çocuk, edebiyat ile düşünce dünyasının içine girer. Girdiği bu kapının ardında kabullenişler yerini sorgulama ve eleştiri yapmaya bırakır. Hazır, dayatılmış sorular-cevaplar mantıksal düzleme oturmuş sorulara-cevaplara evrilir. Böylelikle nitelikli bir okur yetişirken; öz benliğinin farkında olan bireylerin yetişmesine de katkı sağlanmış olunur. "Bireyin anadilini edinme ve geliştirme süreci doğrudan doğruya o dilin edebiyatı ile bağlantılıdır. Bu sebeple Türkçe öğretiminin niteliği, çocuk edebiyatından faydalanma düzeyiyle ilişkilidir" (Baş, 2012, s. 1).

2.2.2. Çocuk Edebiyatı ve Gelişim

Çocuk edebiyatı için "çocuk psikolojisindeki gelişimler sonucu eğitimci yazarların ortaya attığı bir kavramdır" (Şirin, 1987, s. 48; aktaran Nas, 2002, s. 4) söylemi, bu iki alanın aynı düzlemde buluşmalarının doğal ve kaçınılmaz bir durum olmasını işaret eder. Gelişimsel yeterlilikleri ve yaşamı algılayışları yetişkinlere göre farklı olan çocukların bu ihtiyacının karşılanması için onlara özel bir edebiyat alanı oluşturulmuştur. Çocukların benlik kavramı yani kendilerine bakışı, zihinlerinde kendisini nasıl gördüğünü, kendisi hakkındaki düşünceleri nasıl şemalaştırdığını açıklamaktadır. Benlik kavramı, çocuğun kendisine ait ortaya koyduğu tepkilerin bütünüdür. Bu durum çocuğun kendi benliğine güven duymasıyla ilişkili olup kişiliğini belirlemede oldukça önemlidir. Bu da kişinin ilişkilerinde kullandığı dili, olaylara karşı vermiş olduğu tepkileri belirlerken, yaşamı algılamasını da yani kişiliğini de etkilemektedir. Bu bağlamda çocuk edebiyatı; çocuğun kendi öz benliğini

temel alarak, onların gelişim dönemlerini göz önünde bulundurduğu metinlerle oluşturulmalıdır. Şirin'in (2007, s. 16) de açıklamış olduğu "Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır" ifadesi görüşümüzü destekler niteliktedir.

Modern dünya ve psikoloji alanının gelişmesi toplum bilincinden bireyselliğe geçişi desteklemiş ve her bireyin özel olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu anlayış bireylerin gelişiminde kritik dönemlerde edinilmesi gereken niteliklerin önemini vurgular. Çocuk edebiyatı da bireylerin bu gelişimlerini destekleyen ve pek çok gelişimsel ihtiyacı karşılayan bir edebiyat alanıdır. Bu bağlamda çocuk kitapları, çocuğun gelişimsel yeterlilikleri ve gelişimsel dönemleri dikkate alınarak gelişim alanlarına (Zihinsel, Sosyal, Duygusal, Cinsel, Ahlak, Kişilik, Dil Gelişimi gibi) katkı sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir. Sever (2008, s. 35), çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecine olan etkilerini, '*Dil Gelişimi*', '*Bilişsel Gelişim*', '*Kişilik Gelişimi*', '*Toplumsal Gelişim*' olarak dört başlık altında değerlendirmiştir.

Bu çalışmada ise yazarın, başkişiyi geliştirirken "Kişilik Gelişimi" ve "Dil Gelişimi" evrelerini ne ölçüde ele aldığı araştırılmıştır.

Ayrıca Piaget, Frued, Erikson, Vygotsky gibi uzmanlar, bireylerin kişilik ve dil gelişimini çeşitli dönemlere ve kriterlere göre sınıflandırmıştır. Çocuk yazını oluşturulurken ve değerlendirilirken, çalışmamıza da yön verecek olan bu uzmanların görüşleri ile her geçen gün güncellenen eğitim bilimlerinin verileri bağdaştırılmalıdır. "Çocukların ilgi ve gereksinimlerine seslenen öğretici ya da yazınsal nitelikli kitapların, Erikson'un, Piaget'nin ve Vygotsky'nin kuramsal yaklaşımlarının, çocukların yaşamında uygulanabilir kılınmasında, önemli işlevleri olduğu düşünülmektedir" (Sever, 2018, s. 21).

2.3. GELİŞİM PSİKOLOJİSİ

Çalışmada, konusu gereği ağırlıklı olarak çocuk edebiyatı ve gelişim psikolojisinin verilerine dayandığından çocuğun gelişim özellikleri konu edinilmiştir. Bu nedenle burada gelişimle ilgili temel kavramlar, ilkeler ve gelişim görevleri ile gelişim alanları kapsamında dil gelişimi ve kişilik gelişimi ele alınacaktır.

“Selen’in öyküleri” serisinde başkışı olan Selen, ele alınan romanlarda 3-7 yaş aralığında olduğundan çocukların bu yaş dönemi çerçevesinde ‘gelişim ilkeleri’ söz konusu edilecektir.

2.3.1 Gelişimle İlgili Kavramlar ve İlkeler

Araştırmacılar insanın gelişimini genel olarak *bilişsel gelişim, fiziksel gelişim, toplumsal gelişim, kişilik gelişimi ve dil gelişimi* olmak üzere beş başlık altında incelemişlerdir. Ancak ileriki bölümlerde de değinilecek olduğu gibi ‘gelişim bir bütündür’ ilkesinden de anlayacağımız bu ayrımları birbirinden bağımsız görmek söz konusu değildir, daha doğrusu bütün gelişim alanları birbirinin içinde ve girişik olarak ilerlemektedir. Çalışmanın araştırma sorularında daha çok kişilik gelişimi ve dil gelişimi söz konusu olduğundan bu iki temel alan, alanyazına dayalı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

İnsanın varoluşundan bu yana insanlar birbirlerini anlamaya çalışır. İnsan davranışlarındaki farklılıkları anlamak, tepkilerinin ardındaki nedenselliği çözmek başta eğitim olmak üzere birçok soruna çözüm üretmeyi kolaylaştırır. Özellikle çocukların gelişim özelliklerine bağlı olarak ortaya koymuş oldukları tepkiler; çocukların, ergenliğe ve yetişkinliğe sağlıklı bir şekilde ulaşması bakımından tüm paydaşlara önemli ipuçları sunar. İnsanı doğum öncesinden başlayıp yaşamı boyunca inceleyen bilim dalını yani gelişim ruhbilimi alanını öncelikle temel kavram ve ilkeler kapsamında incelemeye başlayacağız.

2.3.1.1 Gelişim ile İlgili Temel Kavramlar

Gelişim psikolojisi alanını temellendiren, alanı özümsememizi ve anlamamızı kolaylaştıracak olan kavramları açıklamak çalışmamıza giriş niteliğindedir. Senemoğlu, (2013, ss. 2-5) gelişim ile ilgili temel kavramları “*büyüme, gelişme, olgunlaşma, öğrenme, hazırbulunuşluk, gelişimin kritik dönemleri*” olarak

sıralamıştır. Bunları aşağıda mercek altına alarak açıklamak, bundan sonraki saptamalarımızın daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır.

Büyüme: Canlı organizmada fiziki artışı ifade eden bu kavram, tamamen yukarı yönlü olup gelişmeyi dile getirmek ister. Daha doğrusu “vücudun sadece boy, kilo ve hacim olarak artmasıdır. Büyüme vücudun değişik organlarında değişik hızlarda gerçekleşir” (Senemoğlu, 2013, s. 3). Örneğin, kişinin kilosunun 40 kilodan 45 kiloya çıkması bir büyümedir. Yıldırım’a göre ise büyüme (2015, ss. 22-23):

- “Büyüme, ergenlik dönemi sonunda neredeyse tamamlanır.
- Büyüme belirli dönemlerde hızlanır ya da yavaşlar. Büyüme hızının en fazla olduğu dönem doğum öncesi dönemdir. Sonra bebeklik ardından ergenlik dönemi gelir.
- Dünyaya gelen bir bebeğin gelişimi, büyüme grafiği baz alınarak belirlenir. Yaşa göre boy, ağırlık ve baş çevresi ölçülür”.

Gelişim: “Organizmanın döllemeden itibaren büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimiyle bedensel, zihinsel, dil, duygusal ve sosyal yönden belli koşulları olan en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir. Gelişim tek yönlü bir süreçtir. Gelişim iyi bir duruma geçişi ifade eder” (Yıldırım, 2015, s. 21). “Gelişme organizmanın, büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimiyle sürekli olarak ilerleme kaydeden değişmesidir. Gelişmeyi ürün olarak ele aldığımızda gelişimi bu ürünün süreç yönü olarak tanımlayabiliriz” (Senemoğlu, 2013, s. 3). Bir süreci ifade eden ‘gelişim’i, süreç sonunda elde edilen ürün yani ‘gelişme’ ile karıştırmamak gerekir. Yıldırım’a göre gelişim (2015, s. 22) “kısaca, gelişim olması için değişme gereklidir. Ancak her değişme gelişme değildir. Olgunlaşma ve öğrenme olmadan gelişmeden söz edilemez. Gelişim daima ileriye dönük, pozitif ve uyum sağlayıcıdır” biçiminde ifade edilir.

Olgunlaşma: Senemoğlu (2013, s. 3), olgunlaşmayı: “öğrenme yaşantılarından bağımsız, biyolojik olarak kalıtım tarafından kontrol edilen bir değişmedir” şeklinde açıklar. Yıldırım (2015, s. 23) ise olgunlaşmanın tanımını “Vücudun ya da vücudun herhangi bir organının kendisinden beklenen görevi yapabilir hale gelmesidir” diyerek yapar.

Kısacası olgunlaşmayı, vücudumuzun genetik kodlarına uygun olarak bir işi yapabilir hale gelmesidir şeklinde de açıklayabiliriz. Günlük yaşamımızda ortaya koyduğumuz birçok fiziksel davranışımız olgunlaşmayı gerektirir. Olgunlaşma olmadan öğrenme gerçekleşmeyeceğinden, zihinsel ve psikomotor becerilerin kazanılmasında olmazsa olmazdır. Örnek olarak çocukların boyama yapabilmesi için öncelikle kalem tutması ve bunun içinde parmak kaslarının yeterli olgunluğa ulaşmış olması gereklidir.

Öğrenme: Selçuk (2003, s. 16) öğrenmenin tanımının, kuramsal bakış açısına göre değişebileceğini söyleyerek öğrenmeye iki farklı tanımlama yapmıştır. Buna göre:

- “Davranışçı açıdan öğrenme, yaşantı sonucu gözlenebilen davranışlarda ortaya çıkan kalıcı değişiktir.
- Bilişsel açıdan öğrenme, bireylerin zihinsel yapılarında görülen değişimlerdir”.

Öğrenme, çocuğun bulunduğu ortamda yani çevreyle gelişim gösteren bir kavramdır. Bireyin yaşantısallığı ile öğrenme süreci doğru orantılıdır. Yıldırım’a (2015, s. 26) göre öğrenme, “Bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu meydana gelen nispeten kalıcı izli davranış değişmesidir”. Bu tanımlamalarla birlikte görüyoruz ki öğrenme yaşantısallığa bağlı olarak gerçekleşen bir edimdir. Fakat öğrenmenin gerçekleşmesi için bireyde büyümenin, olgunlaşmanın gerçekleşmiş olması, bireyin öğrenmeye hazırbulunuşluğunun olması ve yaşantı içine girmesi şarttır. Bunlar sonrasında öğrenme gerçekleşebilir.

Hazırbulunuşluk: “Olgunlaşmadan daha geniş kapsamlı bir kavram olup, kişinin olgunlaşma ve öğrenme sonucu belli davranışları yapmaya hazır olmasıdır” (Selçuk, 2003, s. 16)

Örneğin, annesine özenerek dikiş dikmek isteyen üç yaşındaki bir kız çocuğunun büyüme ve olgunlaşması o işi yapabilecek düzeyde olmadığından öğrenmeye ne derece istekli olursa olsun öğrenme gerçekleşmeyecektir. Ya da tersi olarak olgunlaşma ve büyümenin gerçekleşmiş olduğu 17 yaşındaki birinin, babasının mesleği olan kuaförlüğe ilgi ve isteğinin olmaması yani hazırbulunuşluk düzeyinin düşük olması mesleki inceliklerin öğrenilmemesine neden olacaktır. Bu bağlamda

hazırbulunuşluk, öğrenmenin gerçekleşmesi veya kazanılması amaçlanan beceri için her bakımdan hazır olma durumudur.

Gelişimin Kritik Dönemleri

Öğrenme süreci sırasında bazı anlar bize bazı davranışların kazandırılmasında oldukça önemlidir. İşte bu anlar öğrenmenin gerçekleşmesindeki kritik zamanlar diğer bir ifadeyle kritik dönemlerdir. Bu dönemlerde birey öğrenmeye başka bir zaman diliminden daha fazla açıktır. Bu nedenle çevrenin, öğrenmeye katkısı ve gelişime etkisi düşünüldüğünde kişinin çevreden gelen uyaranlara daha açık olduğu yaşlara ve dönemlere de kritik dönem diyebiliriz.

“Bireyin çeşitli gelişim dönemlerinde öğrenmeye ya da gelişmeye en çok eğilimli, istekli ve çevre uyaranlarına en açık olduğu dönemi ifade eden bir kavramdır. ‘Ağaç yaş iken eğilir’ atasözümüz bu ilkeyi daha iyi açıklamaktadır” (Yılmaz, 2008, s. 21).

2.3.1.2 Gelişimin İlkeleri

Gelişimin ilkeleri, kişinin gelişimine yön veren evrensel ilkelerdir. Gelişim psikolojisinin tüm insanlık için geçerli olan bu ilkelerini Senemoğlu (2013, ss. 6-7) şu şekilde sıralamıştır;

- Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür.
- Gelişim süreklidir ve belli aşamalarda gerçekleşir.
- Gelişim nöbetleşe devam eder.
- Gelişim baştan ayağa, içten dışa doğrudur.
- Gelişim, genelden özele doğrudur.
- Gelişimde kritik dönemler vardır.
- Gelişim bir bütündür.
- Gelişimde bireysel farklar vardır.

Gelişim sürecinde her birey için geçerliliği aynı olan bu evrensel ilkeleri açıklayacak olursak;

1. Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür: Bireyin doğuştan getirdiği özellikler (saç ve ten rengi, cinsiyeti gibi) ile çevreden aldığı tepki ve uyaranların gelişime yansımalarıdır.
2. Gelişim süreklidir ve belli aşamalarda gerçekleşir: Gelişim ileri doğru giden ve her aşamada bir önceki aşamadan izler ve birikimler taşıyan bir süreçtir. Her aşama kendinden bir önceki aşamaya dayalıdır ve kendinden bir sonraki aşamaya dayanak ve hazırlayıcılık işlevini üstlenir.
3. Gelişim nöbetleşe devam eder: Gelişim alanlarından biri hızlandığında diğer alanlarda yavaşlama görülebilir. Aynı gelişim döneminde farklı iki gelişim alanı örtüşebilir. Bu durumda biri hızlanırken diğeri yavaşlar. Örneğin, zihinsel gelişimin hızlı olduğu dönemde fiziksel gelişim yavaşlayabilir.
4. Gelişim baştan ayağa, içten dışa doğrudur: Doğumdan itibaren önce başın hareket kontrolü sağlanır. Ondan sonra göğüs, karın, bacak ve ayaklara hâkim olunur. Anne karnında ise önce kalp, böbrek, beyin gibi iç organların gelişimi daha sonrada kol, bacak gibi dış organların gelişimi sağlanır.
5. Gelişim, genelden özele doğrudur: Çocuklar öncelikle kaba kasları ile hareket ederler. Yani öncelikle tüm bedenleriyle hareket ederler. Daha sonra ince kas becerileri gelişir.
6. Gelişimde kritik dönemler vardır: İnsan fizyolojisinin gelişmeye ve öğrenmeye en yatkın olduğu belirli zaman dilimleri vardır. Bu zaman diliminde gerçekleştirilen eylemler neticesinde daha hızlı öğrenme gerçekleşir.
7. Gelişim bir bütündür: Gelişim alanları birbirinden bağımsız değildir. Herhangi bir alandaki olumlu veya olumsuz bir durum diğer gelişim özelliğine de yansır. Örneğin, fiziksel bir yetersizliğin duygusal gelişimi etkileyeceği öngörülebilir.
8. Gelişimde bireysel farklar vardır: Kişinin doğuştan getirdiği genetik özellikleri ile yaşantısallığa bağlı olarak karşılaştığı çevre uyaranlarının etkileşimi kişiyi başkalarından farklı kılar.

Sonuç olarak her insan için bu ifadeler yani ‘gelişimin ilkeleri’ gelişimin temelini oluşturur. Gelişim psikolojisi ile ilgili yapılacak olan çalışmalar, bu verileri temel alarak; kuram, alan ve görüşlerini açıklamaya çalışır.

2.3.2. Gelişim Dönemleri

Gelişim psikolojisi alanında çalışan birçok uzman; gelişimi, farklı düşünce kuramlarına göre ve belli evrelere ayırarak yapmışlardır. Bu evrelerin temel dayanak noktası ise ‘yaş’ olmuştur. Yani ‘dönem’ kavramı insan yaşamındaki yaş aralıklarını ifade eder. İnsanlar, yaşı gereği benzer tepki ve davranışlar sergilediğinden o yaş döneminde edinilmesi gereken gelişimsel özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Ruhbilimciler ve bu alandaki çeşitli kuramsal yaklaşımlar gelişimin evrelerini tanımlarken her yaş döneminin belirgin özelliklerini ön plana çıkarmışlardır. Ancak gelişim dönemlerini yaş bakımından kesin çizgilerle ayıramayız. Çünkü bu durum gelişimin bireysel farklılıklarına aykırı bir durumdur. Bu bağlamda uzmanlar gelişimi; fiziksel ve psiko-motor, dil, bilişsel, kişilik, toplumsal, duygusal ya da ahlak gelişimi açısından ele almışlardır. Bu incelemeler ise gelişimle ilgili farklı kuramları ortaya çıkarmıştır. Selçuk (2003, s. 23), bu dönemleri bir tabloda toplamıştır.

Tablo 2-1: Çeşitli Kuramlara Göre Gelişim Dönemleri

Dönem	Yaş	Psikoseksüel Gelişim	Psikososyal Gelişim	Zihinsel Gelişim	Ahlaki Gelişim KOHLBERG
Bebeklik	0-18 ay	Oral	T.Güven/Güvensizlik	Duyu/Hareket	Ahlak öncesi
Erken Çocukluk	18 ay - 6 yaş arası	Anal Fallik	Özerklik /Şüphe/Girişkenlik	İşlem öncesi	1.Evre
Geç Çocukluk	6-12 yaş	Örtülü	Çalışkanlık/Aşağılık	Somut İşlem	2. Evre
Erinlik/ Ergenlik	12-21 yaş	Genital	Kimlik kazanma/Rol karışıklığı	Soyut işlem	3-4. evre
Genç Yetişkinlik	21-45 yaş		Yakınlık/Yalıtılmışlık		5. evre
Orta Yaş	45-60 yaş		Üretkenlik/Durgunluk		6. evre (Çok nadir)
Yaşlılık	60-		Benlik bütünlüğü/Umutsuzluk		

Çalışmada bu dönemlerin genel özelliklerini ortaya koyan gelişim görevleri (ödevleri) ile dil gelişimi ve kişilik gelişimi alanlarına yer verilecektir.

2.3.3.Gelişim Ödevleri

Bu kavram, bireyin yaşı gereği içinde bulunduğu dönemde başarıp atlatması gereken görevleri ifade eder. Kişinin, her gelişim döneminde atlatması gereken bazı özellikler ile bu dönemlerde geliştirmesi gereken bazı davranışları vardır. Bu dönemler istenildiği gibi geçirilmediğinde kişinin gelişimi olumsuz etkilenir. Gelişim ödevleri, bireysel farklılıklar olmadan, evrensel olarak o yaş döneminin özelliklerinin gözlenmesidir. Her yaşın kendi içinde çözümlenmesi gereken özelliklere dikkat çeker.

Erden ve Akman gelişim ödevleri kavramını şöyle açıklar:

“Havinghurst’a göre her birey yaşamın belirli dönemlerinde, belli gelişim ödevlerini yerine getirme durumundadır. Başka bir anlamla, gelişim ödevlerinden her birinin yerine getirilmesi için kritik bir yaş dönemi bulunmaktadır. Birey biyolojik olarak, içinde bulunduğu döneme ait gelişim ödevlerini yerine getirmeye hazır bulunmaktadır. Ancak, gelişim ödevlerini yerine getirebilmesi için gerekli biyolojik olgunluğa ek olarak, eğitim ortamı gibi çevresel koşulların da uygun olması gerekir.

Gelişim ödevlerinin yerine getirilmesindeki başarı derecesinin, benlik algısının oluşumunda önemli bir payı bulunmaktadır. Birey içinde bulunduğu döneme ait gelişim ödevlerini başarı ile tamamlayacak olursa, kendine olan güveni artar, mutlu ve huzurlu olur; daha sonraki gelişim dönemi ödevlerinin de daha kolay üstesinden gelir. Gelişim ödevlerinde başarısız olunursa, kendine olan güven sarsılır, huzursuzluk ve sıkıntılar ortaya çıkar, daha sonraki gelişim ödevlerinin başarılmasında da güçlüklerle karşılaşılır” (2001, s. 39).

Bu söylemlerden yola çıkarak gelişim ödevlerinin yerine getirilmesi birey için bir gerekliliktir. Gelişim ödevleri, bireyin kendini gerçekleştirmesinde bilinmesi gereken bilimsel bir sınıflamadır. Yıldırım’ın aktardığına göre Havinghurst gelişim (yaşam) dönemlerini aşağıda gösterildiği gibi sınıflamıştır (2015, ss. 31-32):

- Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)
- İlk çocukluk Dönemi (2-7 yaş)
- Son çocukluk dönemi (7-12 yaş)
- Ergenlik dönemi (12-18 yaş)
- Genç Yetişkinlik (18-30 yaş)
- Orta Yetişkinlik (30-60 yaş)
- Yaşlılık (60 sonrası)

İçinde bulunduğu dönemi başarı ile atlatan kişinin, benliğinin farkındalığıyla bir sonraki döneme hazır olarak girerek o dönemin şartlarına uyum sağlaması kolaylaşacaktır. Çalışmamızda Selen karakteri ilk çocukluk döneminde (3-7 yaş) geliştirildiğinden bu yaş döneminin genel özellikleri, aşağıda yer alan başlıklar çerçevesinde incelenecektir. İlk Çocukluk Dönemi (2-7 yaş):

- Cinsiyet rolleri ile özdeşim kurma,
- Akıcı şekilde kanuşmaya başlama,
- Cinsiyet farklılıklarını kazanma,
- Toplumsal kuralları öğrenme,
- Özbakım becerilerini edinme,

gibi genel özelliklerin yanında el-göz uyumunun başlaması, okuma yazmaya hazır olma gibi diğer özellikler de bu dönemin çocuklarında gözlemlenen temel evrensel özellikleridir.

2.3.4. Gelişimin Alanları

Gelişim ruhbilimiyle ilgili alanyazında gelişim incenirken çoğunlukla farklı sınıflama ve adlandırmaların olduğu izlenmiştir. Biz burada, alanyazındaki bu farklılık içinde en ortak olanları bir araya getirmeye çalıştık. Buna göre gelişim alanlarını şöyle sıralamak istiyoruz:

- Bilişsel gelişim,
- Dil gelişimi,
- Kişilik gelişimi,
- Fiziksel gelişim,
- Toplumsal gelişim,

Yukarıda sıralanan gelişim alanlarından bilişsel gelişim, 2-7 yaş sınırları içerisindeki özellikleriyle dil gelişimi ve kişilik gelişimi ile dolaylı olarak ele alınacaktır. Bu bağlamda çocuk kitaplarının, çocuğun dil gelişimine katkısı ile bilişsel becerilerin dil gelişiminin ne denli ilişkili olduğu aşağıda tanımlanmaya çalışılmıştır.

2.3.5. Bilişsel Gelişim

“Beyni anlamaya çalışan en gelişmiş aracımız yine beynin kendisidir. Yani bir varlığın ‘kendi kendini anlamaya çalışması’ sorunuyla karşı karşıyayız” (Çift & Canan, 2017, s. 9). Zekâ, anne karnından başlayıp insanın yaşamı boyunca çevresiyle olan uyumunu ve etkileşimini sağlayan beynin soyutlaştırılmış kavramıdır. Bir yetişkin ile bir çocuğun zekâ kullanım düzeyleri ve algılayış biçimleri farklıdır. Çünkü bireylerin yaşantısallıkları yani öğrenme süreçleri arasında büyük bir fark vardır. “Bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan, aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime *bilişsel gelişim* adı verilmektedir. Bilişsel gelişim, bebeklikten yetişkinliğe kadar, bireyin çevreyi, dünyayı anlama yollarının daha kompleks ve etkili

hale gelmesi sürecidir. Piaget, Bruner ve Vygotsky çocuğun çevresindeki dünyayı, değişik yaşlarda nasıl ve niçin böyle gördüğünü ve algıladığını belirlemeye çalışmışlardır” (Senemoğlu, 2013, s. 34). Zihnin işlevleri incelendiğinde bireyler, her yaş döneminde farklı biçimlerde tepkiler verdiğinden, bilişsel gelişim de dönemlere ayrılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

2.3.5.1. Bilişsel Gelişim Dönemleri

Bireyin zihni, yalnızca bilginin aktarıldığı, doldurulması gereken içi boş çerçevelerden oluşan edilgin bir organizma değildir. Zihin bilgiyi, alan, anlamlandırıcı ve işleyen dinamik bir yapıdır. Bilgileri anlamlandırma süreci yaşlara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Fakat tek etkenin yaş olmadığına daha önce değinmiştik. Her yaş döneminin olduğu gibi çocukluk dönemlerinin de dünyayı algılayış biçimleri birbirinden farklıdır.

“Piaget’ye göre çocuk, dünyanın pasif alıcısı değildir. Bilgiyi kazanmada aktif bir role sahiptir. Ayrıca değişik yaşlardaki çocukların ve yetişkinlerin dünyaları birbirinden farklıdır. Piaget bu farklılığın nedenlerini incelemiş ve bireyin dünyayı anlamasını sağlayan bilişsel süreçleri açıklamaya çalışmıştır. Piaget, bilişsel gelişimi biyolojik ilkelerle açıklamıştır. Piaget’e göre gelişim, kalıtım ve çevrenin etkileşiminin bir sonucudur. Bilişsel gelişimi etkileyen ilkeleri de şöyle belirtmektedir (1) Olgunlaşma; (2) Yaşantı; (3) Uyum; (4) Örgütlenme ve (5) Dengeleme” (Senemoğlu, 2013, s. 34). İnsanın genetik kodlamasına uygun olarak beklenen biyolojik olgunlaşmanın tam olarak gerçekleşmediği bireylerde bilişsel olarak da gelişim beklenemez. Yani Piaget bu kuramında olgunlaşmanın ve yaşantısallığın önemini vurgular. Gelişim sürecinde gerekli çevre uyaranları ve yaşantılarla karşılaşmayan kişilerin bilişsel gelişiminin olumsuz etkileneceği dile getirilmiştir.

Her insan zihninin içerisinde dünyaya geldiği andan itibaren *şemaların* var olduğunu söyleyebiliriz. Bir bebekte bu şemalar, emme, yakalama, tutma gibi o dönemin ortamına uygun olan refleksler olarak gözlemlenir. Senemoğlu (2013, s. 37), şemaların bireyin çevresindeki problemleri anlama, çözme, dünyayla baş etme yolları, yapıları olarak açıklar. Başka bir ifadesi ise şemaların yeni gelen bilgilerin yerleştirildiği birer çerçeve olduğudur.

Yaşantısallık arttıkça bu çerçeveler de artar. Yaşantılarla birlikte var olan şema anlamlandırılır. Örneğin daha önce koltuk görmüş olan bir çocuk için koltuk *şeması* vardır. Bu şema ile sonradan gördüğü sandalye nesnesini birleştirerek sandalyeyi de

'koltuk' olarak adlandırır. Yani *özümseme (özümleme)* yapar. Çocuğun sandalyenin koltuk gibi olmadığını algılamasında yaşadığı bilişsel süreç ise dengesizlik sürecidir. Yani çocuğun var olan şeması sandalyeyi anlamlandırmasına olanak sağlamamıştır. Bu süreç içerisinde yaşadığı zihinsel dengesizlik sonucunda ise çocuk zihninde yeniden bir denge kurmaya çalışır. Bu süreç sonucunda zihin yeni bir şema oluşturur. Şekli itibarıyla koltuğa benzeyen ancak işlevi bakımından farklı bir amaca hizmet eden bir nesne şeması çocuğun bilişinde sandalye şemasını oluşturur. Bu şekilde *uyumsama* yapar ve bu uyumsama sürecinde yaşadığı dengesizliği bir dengeye ulaştırmasına ise *dengeleme* denir. Çocuk bundan sonraki süreçlerde bu gibi nesnelere birbirinden ayırırken farklı ve benzer yönlerini keşfettiği için sınıflama yapabilir. Bu nesnelere gruplandırmasına da *örgütleme* diyebiliriz.

“Bilişsel gelişimde dengeleme, bireyin özümleme ve düzenleme yoluyla çevresine uyum sağlayarak dinamik bir dengeye ulaşması sürecidir. Gelişen bireyin çevresiyle tüm etkileşimlerinde dengeleme süreci yer alır. Dengeleme süreci bireyin çevreye uyumunu ve dengeye ulaşmasını sağlar” (Senemoğlu, 2013, s. 40). Ancak, durağan olmayan bu denge durumu yeni uyarıcıların ortaya çıkmasıyla bireyin denge durumunu bozar. Özümleme ve düzenleme yoluna gidilerek bu dengesizlik bir dengeye getirilir. Organizmanın denge durumunun bozulmasıyla ve dengenin, yeniden daha üst düzeyde kurulmasıyla öğrenme gerçekleşir. Bilişsel yapıdaki dengenin dinamik olması gelişimin sağlanabilmesi için şarttır. Özümleme ve düzenleme etkinliklerinin dengeli bir şekilde ilerlemesi dengeleme sürecini harekete geçirebilmek için önemlidir (Senemoğlu, 2013, s. 40).

Piaget, bilişsel gelişim süreçlerini, bireyin dönem içerisinde sergilediği özelliklere göre dört dönemde incelemiştir (Yıldırım, 2015, s. 61):

1. Duyusal Motor Dönem (0-2 yaş)
2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)
3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)
4. Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş +)

Bu dönemleri incelerken 'gelişimin ilkelerini' göz önünde bulundurmamak gerekir. Çünkü bu dönemlerin yaş geçişlerinin keskin bir çizgi ile ayrılmadığına daha önce değinmiştik. Özellikle 'aşamalılık ve bireysellik' farklılıklara yol açacağından yaş ölçütünü belirleyici görmemek gerekir. Selçuk'un da (2003, s. 85) belirttiği gibi

“birey bir dönemden diğerine geçerken her iki dönemin özelliklerini de gösterebilir”. Piaget, dönemlerini zekâ ve zihnin işlem yapabilme yetisini temel alarak bölümlere ayırmıştır. Bireyin zihinsel işlevlerini kullanabilmesi ile bilişsel becerileri her dönemde farklılıklar gösterir. Dönemler incelenirken bu farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Duyusal Motor Dönem (0-2 yaş)

Duyuların ve motor hareketlerin gelişme gösterdiği bir dönemdir. Doğuştan getirilen refleksler ile dünyayı algılamaya çalışan bebekler zihin şemalarını oluşturmaya başlarlar. Bunu kaba hareketlerle yapmaya çalışırlar. Selçuk da (2003, s. 86) bu yaş aralığını “Bu dönemde bebekler, bilgiyi çevreyle olan fiziksel yaşantıları yoluyla kazanırlar. Duyusal izlenimler ve motor etkinlikler ön plandadır, gerçek bir “düşünce” henüz yoktur. Bebek, başlangıçta vücudunun ve çevredeki nesnelerin farkında değildir. Gerçek anlamda akıl yürütme ve mantıksal işlemler henüz yoktur. Nitekim Piaget “işlem” kavramını bir sonraki dönemde kullanmaya başlamaktadır” şeklinde ifade ederken tam da bu noktaya değinmiştir. Bu dönemin kendisine özgü ise iki temel özelliği vardır. Bunlar *taklit* ve *nesnenin sürekliliği*dir.

İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)

Çalışmada Selen karakteri, ilk çocukluk döneminde geliştirildiğinden 24-72 aylarda (2-7 yaş) görülen özelliklere göre bilişsel beceriler ele alınacak olup genel olarak Senemoğlu (2013)’nin verileri ışığında aşağıda incelenecektir.

Bebeklik dönemini geride bırakan çocuk, çocukluğun ilk yıllarına girmiştir artık. Piaget bu dönemi *işlem öncesi* olarak adlandırır. Bu dönemde bir yetişkin kadar mantığa bürünemeyen ve zihin işlevlerine yön veremeyen çocuk, kendi yaş dönemine özgü mantıksal işleyiş ile gelişir.

“Piaget, ‘işlem’ terimini mantıksal düşünme anlamında kullanmaktadır. Bu dönemde mantıksal düşünme gelişmemiştir. Çocuğun eylemleri düşünceye dayalıdır, ama yetişkinlerde görülen anlamda bir mantıktan söz edilemez” (Selçuk, 2003, s. 87). Yani bir sonraki döneme zihin yapısı ile hazırlama aşamasındadır çocuk. Bu dönemde çevrenin özellikle de yetişkinlerin bilinçli yönlendirmesi çocukları bir sonraki evreye hazırlamakta oldukça önemlidir.

Bulunduğu dönem gereği çocuklar geniş bir hayal dünyasına sahiptirler. Merak duygusunu fazlasıyla taşıyan bu dönem çocukları sürekli sorular sorar ve iyi

birer gözlemcidirler. Yaşantısallığın yoğun ve etkin olduğu bu süreç sonunda hızlı öğrenirler. Çocuklar açısından olumlu olarak değerlendirilebilecek olan tüm bu özelliklerle birlikte bazı güçlükler de bu dönemde karşımıza çıkabilir. Sever (2008, ss. 50-51) bu döneminin genel özelliklerini “... on farklı şeyi birbirinden ayırt etmeyi başarır, ana renkleri de tanırlar/... ‘az’ ve ‘çok’ gibi nicelik bildiren, az sayıdaki karşıt (zıt) kavramları ve aralarındaki farkı kavrar. Nesnelere büyükten küçüğe, küçükten büyüğe doğru sıralamaya başlar. Bu becerileri edinmesine karşın, zaman kavramını anlamlandırmada belirsizlik vardır” şeklinde açıklar. Bulunduğu yaş aralığına göre değerlendirildiğinde Havinghurst’un ilk çocukluk dönemine denk gelen İşlem öncesi döneminin bazı bilişsel gelişim özellikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda dönemin ilk yarısında yani 2-4 yaşlarında çok hızlı bir dil gelişimi gözlemlenir. Yeni şeyler öğrenme güdüsüyle soru sorma isteği dile dökülür. Bu durum bir bakıma girişkenliğine etki ederken dolaylı olarak dil gelişimine ve kişilik gelişimine de katkı sağlar.

Hayal gücünün gelişkinliğine bağlı olarak çocuk bu dönemde kendine özgü bazı semboller geliştirir. Örneğin bir tabağı ya da benzer bir nesneyi direksiyon olarak kullanarak kendi bineğini yaratabilir. Yani Sembolik oyunlar görülebilir. Bu durumu Senemoğlu (2013, s. 44) “Sembolik oyunlar aracılığıyla çocuklar, çalışmalarını ortaya koyabilir ve dengelerini sağlayabilirler. Çocuklar büyüdükçe sembolik oyunları anlaşılabilir hale gelebilir. Çocuklar sembolik oyunlarda yetişkinleri ya da çevrelerindeki olayları, varlıkları taklit ettikleri gibi oyunu tamamen kendilerine özgü sembollerle oynayabilirler” şeklinde dile getirir. Buradan da anlaşılacağı üzere oyun bu dönem çocuklarının en temel ihtiyacıdır.

Çocuk oyunlar aracılığı ile iletişim kursa da bu dönemin en temel özelliklerinden biri de ben merkezli düşünmedir. Doğrularının ve düşüncelerinin herkes tarafından kendi bakış açısı ile algılandığını düşünür. Bu durum aslında çocukların kendi aralarında oynadıkları oyunlarda ya da buldukları ortamlarda kolektif monolog olarak karşımıza çıkar. Yani bu yaş dönemi çocuklarında gözlemlenen benmerkezci düşünmenin başka bir şekli. Her çocuk kendi dünyasında uğraştığı şeyi diğer arkadaşlarına anlatma çabası içindedir. Kimsenin kimseyi dinlemediği, bir bakıma iletişim olmadığı bir ortam vardır. İşlem öncesi dönem ben merkezliliğinin atlatılması bireylerin gelişimlerini hatta yetişkinlik dönemlerindeki kişiliklerini ve iletişimlerini (dillerini) etkileyebilir. “Piaget’ ye göre insanlar doğuştan ben merkezlidir. Yani ben merkezlilik öğrenilmez. İnsanlar yaşları ilerledikçe ben merkezli olmayı değil ben merkezli olmamayı öğrenirler. Eğer uygun yaşantılar

geçirilmezse birey tüm hayatı boyunca ben merkezli kalmaktadır” (Selçuk, 2003, ss. 91-92).

Ayrıca bu dönem çocuklarında ‘animizm’ de görülebilir. Yani cansız nesnelere canlıymış gibi algılayabilir veya kendi dünyalarında canlıya dönüştürebilirler. Bu durumu çocukların görsel algılarının etkisinde olmalarına ve egosantrik düşünceye bağlamak mümkündür. Bu dönemde çocuklar cansız nesnelere canlıymış gibi düşünürler. Yine bu dönemin önemli özelliklerinden biri de tek yönlü sınıflama yapmaktır. Yani bu dönem çocukları nesnelere tek bir özelliğine göre sınıflandırabilir. Oyuncaklarını yalnızca biçimlerine ya da yalnızca renklerine göre sınıflaması gibi. Öte yandan bu yaş grubu çocuklarda *özelden özele akıl yürütme* de görülür. Yani düşünceleri, anlamların boyutunun çokluğuyla ele alamazlar. Basit düşünce yapısına sahiptirler. “Mantık yürütmede tümevarım ya da tümdengelim yollarını kullanmazlar. Mantıkları değişken ve yüzeyseldir. Tek yönlü düşünürler. Örneğin, kedi dört bacaklı ve tüylü, küçük bir hayvandır. Bu da dört bacaklı, küçük ve tüylü bir hayvan, o halde bu da kedidir diyebilirler” (Senemoğlu, 2013, s. 44).

Ayrıca bu yaş grubundaki çocuklar bütün ile parça ilişkisini kuramazlar. Senemoğlu (2013, s. 45) bu durumu şu örnekle açıklamaya çalışmıştır: “Örneğin; sınıftaki erkekler mi çok kızlar mı, sorusuna eğer erkek sayısı çok ise, erkekler diyebilirler. Daha sonra, sınıftaki bütün öğrenciler mi çok, erkekler mi? diye sorulduğunda da erkekler çok” cevabını verebilirler”.

Bu dönemin bir diğer özelliği de işlemleri tersine çeviremezler, yani korunum henüz kazanılmamıştır. “Korunum ilkesi, bir nesnenin şeklinin ya da nesnenin uzaysal yerleşiminin değişmesinin etkisinde kalmaksızın nesnenin aynı kaldığının kavranmasıdır. 2-7 yaş dönemi çocuklar henüz bu ilkeyi kazanamamışlardır. Bu dönemde düşünce yapısındaki sıralamalar çocuklarda korunum ilkesinin gelişmesini engeller. Düşünce yapısındaki sınırlılıklar aynı zamanda çocuğun dikkatini bir aktivite ya da sınırlı bir bilgiye odaklayamamasına neden olur. Diğer taraftan bir aktivitenin birkaç yönüyle aynı anda ilgilenemez. Değişimlerde dikkatini yoğunlaştırılmazken ‘şimdiki’ duruma odaklanır. Dolayısıyla nesnenin görünümüne dikkat ederek bir işlemi zihinde basamaklandıramaz ve sonuçtan başa doğru işlemi algılayamaz” (Atay, 2005, s. 91).

Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)

Çocuk bu dönemde önceki dönemde karşılaştığı güçlükleri aşacaktır. Artık okul çağına giren çocuk aynı zamanda bu dönemin gelişimsel gerekliliklerini tamamladığında da bir sonraki döneme yani ergenliğe de hazır duruma gelir. Bir önceki döneme göre zihnin işlevselliğinde bir sistematiklik görülürken bu sistematik yapının işleyişi sırasındaki hızı da artmıştır. Bu durum çocuğun gelişimine ve öğrenmelerine katkı sağlayıp okul yaşamına olan uyumunu kolaylaştırır. “Tüm dünyada çocukların somut işlemler döneminde okula başlamaları bir rastlantı değildir. Bu dönemde, bazı işlemleri zihinsel olarak yapabilecek durumdadırlar” (Senemoğlu, 2013, s. 51). Okula başlayan çocuğun öğrenmeleri artık toplumsal bir ortam içerisinde planlı bir şekilde gerçekleşir. Öğrenmelerinde aile ortamından daha çok öğretmenlerin ve arkadaşların izleri görülür. Artık işlem yapmaya başlayan bu dönem çocuklarının özelliklerini aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Korunum kazanan bu dönem çocukları, artık odaklanma sorununu da aşmıştır. Nesnelerin arasındaki ilişkileri görebilir ve nesnelere arasında da sıralama yapabilirler. Bunun da ötesinde üst düzey sınıflama yapabilme düzeyine gelmişlerdir. Senemoğlu da (2013, s. 51) bu durumu “Bu dönemde en üst düzey gruplama yapabilirler. Bir grup nesnenin bir başka grubun alt sınıfı olabileceğini anlarlar” şeklinde açıklamıştır. Ayrıca okul hayatıyla birlikte gelen sosyalleşme olgusu çocuğu ben merkezli düşünme yapısından uzaklaştırır. “7-12 yaş arasında yer alan ve ilköğretimin ilk beş yılına denk gelen bu dönemde, ben-merkezci konuşma ve düşünce önemli ölçüde azalır, çocuk bilişsel güçlüklerin üstesinden gelmeye başlar. Somut işlemler döneminde çocuğun işlemleri muhakeme edişi mantıklı bir hale gelir. İşlem öncesi dönemde çözülemeyen korunum problemleri, bu dönemde çözülür, çocuk işlemleri tersine çevirebilme kapasitesine erişir” (Erden & Akman, 2001, s. 67).

Soyut İşlemler Dönemi (12 yaş ve üzeri)

Çocukluk dönemini yavaş yavaş geri de bırakan birey artık ergenlik döneminde dir. Birey kendine özgü oldukça farklı bir dönemdedir. Fırtınalı dönem olarak ta adlandırılan dönemin kapıları aralanmıştır. Kısacası yetişkinliğe geçiş dönemidir. Bireyin çevresindeki yetişkinler, özellikle de ebeveynler ve öğretmenler bireyle iletişim kurarken bu geçiş sürecinin farkında olmalıdırlar.

“Selçuk, ilköğretim ve lise müfredatının edebiyatta sembolizm, cebir problemleri, elementlerin yapısı gibi pek çok soyut konuyu içerdiğini belirtmiştir. Bu nedenle de öğretmenlerin somut düşünceden soyut düşünceye geçilip geçilmediği konusunda duyarlı olmaları gerektiğini vurgulamıştır” (2003, s. 96).

Soyut düşünme becerisini kazanmaya başlayan bireyin artık üst düzey düşünme yetisi de gelişmektedir. Karşılaştıkları olaylara daha mantıksal çözümler üretebildikleri bu dönemin genel özelliklerini Sever (2008, s. 55) ise “çocukların, olayları zamandizinsel biçimde sıralama becerileri gelişir. Akıl yürütmeyi, mantıksal kuralları, soyut sorunlara çözümler bulmayı öğrenirler. Soyut düşünme başlar, dikkati yoğunlaştırma yetenekleri ve bellek güçleri artar” diyerek belirtir.

Fiziksel gelişimin ve değişimin gözlemlendiği bu dönem bireylerinde; duygusal ve sosyal gelişim alanlarında da bazı dönüşümler görülebilir. Bu durum aslında tam da daha önce değinmiş olduğumuz ‘*Gelişimin bir bütündür*’ ilkesi ile ilişkilidir. Senemoğlu ise bu dönemi (2013, s. 53) “Ergenliğin başlamasıyla, vücutta değişimler meydana geldiği gibi, beyinde ve beynin fonksiyonlarında da birçok değişim gözlenmektedir. Piaget’ nin bilişsel gelişim kuramına göre ergen, bu dönemde somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine girmektedir” açıklamaları da bu durumu ortaya koymaktadır” şeklinde açıklamaktadır. Soyut düşünebilmeye bağlı olarak bu dönemin bireylerini tümevarım ve tümdengelim düşünme biçimlerini kullanabilirler. Yani analiz ve sentez yapıp, hipotezler kurabilirler. Toplumsal ve sanatsal faaliyetlere yönelmeler başlar. “Bu döneme ulaşan çocuklar düşünce ile oynayabilme becerisini kazanmışlardır. Tartışmalara katılmayı severler, mantık oyunları uğraşmaktan hoşlanırlar. Öte yandan resim, müzik, şiir, dans gibi duyu ve düşüncelerin sembollerle aktarıldığı etkinliklere ilgi artarak sadece izleyici olmakla yetinilmez, uğraşı alanı olarak da seçilir” (Erden & Akman, 2001, s. 68).

2.3.6. Dil Gelişimi

“Bir dil ancak onu konuşan bireylerin düşüncesinde vardır. Bu da dilin toplumsal bir gerçek olduğunu belirtir” (Günay , 2013, s. 37). Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan ve kişinin biliş alanlarını harekete geçiren en etkili iletişim aracıdır. Dil, çok anlamlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizim burda ele alacağımız daha çok dilin işlevselliğiyle ilgili yönüdür. “Dil iki sistemden oluşur. Birisi ses sistemi, öteki anlamıdır” (Alpöge, 1991, s. 64). Dil ile ilgili yıllardır süre gelen birçok

tanımlama olmakla beraber birçok dil bilimci ve düşünür dili çeşitli şekillerde açıklamaya çalışmışlardır.

Saussure'e göre dil, "dil yetisinin toplumsal ve kurallaşmış yönüdür; insanlar arasında geniş bir sözleşmeden, bir uzlaşmalar bütününden doğan toplumsal bir kurumdur" (aktaran; Kıran, 2013, s.121). Aksan'a göre (2015, s. 55) ise dil "Duygu, düşünce ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge" dir. "Dil, bilgi iletmeyi düzenleyen bir dizi kurala göre birleştirilmiş bir dizi karmaşık, sözel simge olarak tanımlanabilir" (Gander & Gardnier, 2004, ss. 185-186).

Toplumsal bir varlık olarak insanın çevresindekilerle sağlıklı ilişkiler yürütmesinde ve bu durumun süreklilik kazanmasında dilin düzgün kullanılması oldukça önemlidir. Bir insan sahip olduğu fikirleri karşısındakilere anlamlı bir bütün halinde ve etkileyici bir üslupla anlatabildiği sürece karşısındaki kişilerde bırakacağı izlenim olumlu yönde olacaktır. Ancak bu olumlu izlenimin kalıcılığını ya da etkisini yitirmesine kişinin düşünceleri yön verir. Düşüncelerini etkili bir biçimde ifade etmesinde ise kişinin dili kullanma becerisi önemli bir rol oynar. Dilbilimci Benveniste'e göre (aktaran; Kıran, 2013, s. 57) "insan ancak dil ile dilin içinde kendini bir özne, bir birey olarak oluşturur". Bu bakımdan bir iletişim aracı olarak dil güçlü bir görev üstlenmektedir.

Dil, yazılı ve sözlü iletişimi kapsayan bir alandır. Birey, doğası gereği çevresindekilerle iletişim kurma ihtiyacı hisseder. Öyle ki dil sayesinde yüzyıllarca hatta binlerce yıl önce yaşamış insanlarla bile iletişime geçebilir, o dönem hakkında bilgi sahibi olabiliriz. "İletişim sürecinde bilgi, duygu ve düşünceler, karşı tarafta bir etki oluşturmak amacıyla iletilir. İletişim ayrıca bilginin yayılması, insanların eğitilmesi ve eğlendirmesi amaçlarıyla da kurulmaktadır" (Temizyürek, Erdem, & Temizkan, 2016, s. 4). Dil felsefesi üzerine çalışmalar yapmış olan Wittgenstein'in (2001, s. 68) de dediği gibi "Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır"¹. Çünkü insan sahip olduğu dil yeteneği kadar dünyayı algılar ve anlamlandırır. Bugün bile birçok bilim insanı, kişinin kelime dağarcığı zenginliği ile zihnin işlevselliği arasında

¹ "The limits of my language mean the limits of my world." Wittgenstein'in alan içinde klasik söylem haline dönüşen bu cümlesinin orijinali, Tractacus Logico-Philosophicus adlı eserinde 5.6 numaralı aforizmada izlenebilir. (Wittgenstein, 2001, s. 68)

koşutluk olduğunu ortaya koymaktadır. Bir bakıma insan kendi belleğinde oluşturduğu kavramları soyutlarken dünyayı algılaması ve yorumlaması da kuvvetlenmektedir.

Dil gelişimi, doğumla başlar ve hayat boyu devam eder. Dilin kazanımı yaşantısallığa ve zihinsel hazır oluşa bağlı olarak gerçekleşir. “Dilin kazanılması doğrudan çocuğun bilişsel gelişmesine dayanır” (Alpöge, 1991, s. 56). Gander & Gardiner ise “Dilin düşünceyi belirlediğini ileri sürer. Dili kazanmada bilişsel varsayım, dili kazanmaya etkin olarak katıldıkları için çocukların düşüncelerini kavramlarını ve niyetlerini vurgular” (2004, s. 211). “Dil (langage) ile düşünce organı olan insan beyni destekleşe oluşmuş olmalıdırlar. Öyle ki sonuçta dil düşünmenin de bir vasıtası olmuştur” (Banguoğlu, 2011, s. 9). Bu bağlamda dil ile düşünce birbirinden ayıramayan iki ögedir. Çünkü insanın düşünceleri kavramlarla oluşur ve insanlar bu düşüncelerini kelimelere dökerek dile getirir. Dolayısıyla dil gelişiminin bilişsel gelişimi ile birlikte ilerleyen bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. “Dil insanın soyutlama yeteneğinin bir göstergesi durumundadır. Dil aracılığıyla, nesnel dünya ve öznel yaşantılar soyutlanabilmekte, yapılan bu soyutlamalardan hareketle yeni kavramlara ulaşarak yüksek düzeydeki zihinsel işlemler yapılabilmektedir” (Sahrañç, 2008, s. 329).

Dil gelişimi, görsel veya yazılı öğelerin ne anlam ifade ettiğinin bilinmesi, bellekte tutulması ve yeri geldiğinde dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasını içeren bir süreçtir. Bu bakımdan Sahrañç dil gelişimi sürecinin, “edinilen (receptive) ve üretilen / ifade edilen (productive / expresive) dil olarak iç içe iki evreden oluştuğunu” (2008, s. 329) söyler. Günümüzde dil gelişiminin doğum öncesinde yani anne karnında başladığı bilinmektedir. Bebeğin dünyaya gelişiyle birlikte ise bu süreç daha da hızlanır. Dil gelişimi alanını anlatan ve bu alanda yapılan çalışmalara yön veren farklı görüşler, bu görüşlere bağlı olarak da farklı kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu kuramlar da tıpkı diğer gelişim alanlarında olduğu gibi dil gelişimini yaş dönemlerine ayırarak, çocukların aynı dönemlerde benzer özellikler gösterdiği düşüncesini savunmuşlardır. Çalışmalarımızda dil gelişimi alanına da yön veren bilişsel yapıdaki ilerlemeler de ele alınacaktır. Çünkü yukarıda değinmiş olduğumuz gibi dil ile düşünce koşutluğu birlikte gelişim gösteren iki olgudur. “Vygotsky, dil ile düşüncelerin birlikte geliştiğini kabul edenler arasından yer almış, bilişsel gelişime sosyo-kültürel açıdan yeni bir bakış açısı getirmiştir. Vygotsky de Piaget’ nin önerdiği gibi çocukların bilgiye erişim aşamasında aktif olduklarını kabul etmektedir” (Topbaş, 2015, s. 52). “Piaget, dili çocuğun zihinsel gelişimi içinde edilebileceği diğer sembolik becerilerden biri

olarak görürken, Vygotsky'nin dili, bilişsel gelişimin en önemli ögesi olarak kabul ettiği bilinir" (Topbaş, 2015, s. 52).

2.3.6.1. Dil Gelişim Kuramları

Dil birçok alandan etkilenirken birçok alanı da etkisi altına alan bir olgudur. Çocuklarda ise dilin, hangi gelişim aşamaları sonrasında bir beceri haline dönüştüğüne ilişkin bugüne değin birbiriyle ayrışan görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerin bir kısmı dilin genler tarafından edinimini yani kalıtımın önemini vurgularken bir diğer kısım ise dilin çevresel etkenlerin önemini vurgulamıştır. Dil edinimindeki başlıca kuramları şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Davranışçı Kuram (Skinner)
2. Psikolinguistik Kuram (Chomsky)
3. Sosyal-Etkileşimci Kuram (Vygotsky)
4. Bilişsel Kuram (Piaget)

Dil gelişimiyle ilgili kuramlar; davranışçı kuramlar, dil gelişimini biyolojik temellere bağlayan kuramlar ve sosyal öğrenmelere bağlayan kuramlar olarak ayrılabilir (Selçuk, 2003, s. 103).

Davranışçı Kuram

Davranışçı kuramlar dilin kazanılmasında çevrenin etkili olduğunu, taklit ve pekiştirme kavramlarının önemli olduğunu düşünürler. Skinner'ın dil davranışları analizi, doğumdan itibaren çevresini anlamaya ve tanımaya çalışan bebekler ile insanların verdiği tepkileri çözmeye çalışır. Bu kurama göre dilin öğrenilmesi bebeğin çevresindekileri tekrar etmeye çalışması ve bu tepkisine verilen pekiştirmeyle başlar. Bu bağlamda pekiştirilen sesler sık kullanılırken pekiştirilmeyen seslerin kullanılma oranı azalır. Atay (2005, s. 116), "1940'lı yıllara kadar davranış bilimciler verileri, gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlarla anlayıp, analiz edip yorumlamışlardır. Dolayısıyla, dilin yapısını oluşturan zihinsel ve içsel mekanizmalara önem vermemişlerdir. Buna bağlı olarak da dil ile ilgili gözlenebilen performansları inceleyerek dil gelişimini anlamaya çalışmışlardır." diyerek dil gelişimi açısından davranışçı kuramı açıklamaya çalışmıştır. Bu söylemler ışığında davranışçı kuramların tek başına dil gelişimini açıklayamadığını söyleyebiliriz. Erden ve Akman'ın (2001, s.

77) “Aynı evde yaşayan çocukların farklı zamanlarda konuşmaya başlaması, bunun yanında farklı kültürlerde yetişen çocukların söyledikleri ilk sözcüklerin benzer sesleri içermesi, hiç işitemeyen çocukların özel eğitimle konuşmayı öğrenebilmesi gibi nedenler, dil gelişimine yönelik farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır” ifadeleri de bu savın dayanağı niteliğindedir.

Sosyal-Etkileşimci Kuram

“Davranışçılara karşın dil gelişimini sosyal öğrenmelerle açıklamaya çalışan bilim insanlarına göre ise dil; anne, baba ve diğer yetişkinlerden model alınarak gelişmektedir. Bu süreç *gözleyerek öğrenme* ile de açıklanabilir. Bu araştırmacılar davranışçı kuramdaki *taklit, pekiştirme* öğelerinin yanı sıra *dönüt ve düzeltmeye yönelik geribildirim* süreçlerini de dikkate alırlar” (Selçuk, 2003, s. 104).

Vygotsky’in eğitim alanına getirdiği en büyük yeniliklerden biri ise ‘proksimal gelişim alanı’ kavramıdır. Proksimal gelişim alanı, Yakınsak gelişim alanı olarak da adlandırılmaktadır. Bu kavram Sosyal-Etkileşimci kuramın temelini oluşturmaktadır. “Yakınsak Gelişim Alanı, çocuğun yalnız başına yapmakta zorlanacağı ama yetişkinlerin ya da ondan daha yetenekli çocukların rehberliği ve yardımıyla öğrenebileceği görevler aralığını ifade eden bir kavramdır” (Sever, 2018, s. 20). Bu kurama göre dilin öğrenilmesi gözlem ve öykünme yoluyla gerçekleşir. Çocuk dili toplumsallaşma sürecinin içinde öğrenir. Vygotsky dil ile düşünce arasında kuvvetli bir bağ olduğunu vurgulamıştır. Özellikle 3-6 yaş döneminde gözlenen, zihin yorucu bir durum karşısında düşüncelerini ‘sesli’ bir şekilde ifade etme durumuna dikkat çekmiştir. Bununla beraber 6 yaş sonrasında ise içsel konuşma yani çocuğun kendi kendine yapmış olduğu konuşmalar gözlemlenir. “Vygotsky’e göre dil ve düşünce başlangıçta birbirinden bağımsız olarak gelişir ve daha sonra birleşir. Ona göre tüm zihinsel işlevlerin dışsal ya da sosyal başlangıç noktaları vardır” (Sever, 2018, s. 20). “Çocuğun gerçek zihinsel yaşı ile yardımla eriştiği problem çözme düzeyi arasındaki eş olmama hâli, onun ‘proksimal gelişim alanı’dır. Proksimal gelişim alanının genişliği, yardımla ve eğitimle daha üst bir düzeye erişebilir. Çocuğun yeni gelişim düzeylerine erişmesine öncülük edeceğinden, eğitim geçmişe değil geleceğe dönük olmalıdır ve eğitim eşiği her zaman çocuğun gelişim seviyesinin üzerinde tutulmalıdır” (Erdener, 2009, s. 97).

Psiko-linguistik Kuram

Yukarıda değindiğimiz ilk iki kuram yani davranışçı ve sosyal öğrenme kuramları, dil gelişimini çevresel faktörler bağlamında ele almıştır. Bu saptamaların yalnızca ‘çevre’ veya yalnızca ‘biyolojik ve genetik’ etkenler ile açıklanmasının sorunlu olduğu düşünülüp iki bakış açısının da dil gelişimine katkısı olduğu görüşü yeni kuramları ortaya çıkarmıştır. Psiko-linguistik kuram, davranışçı ve sosyal kuramların bazı saptamalarını kabul etmiştir. Fakat bu kuramların yanıtlayamadığı sorulara da açıklık getirmeye çalışmıştır.

Çağdaş çalışmalara yön veren Chomsky’nin öncülüğünü yaptığı Psikolinguistik görüşe göre, insan dil öğrenmeye yatkın bir program ile doğmuştur ve dil, ne zaman, nasıl öğreneceğini bu program dahilinde ortaya çıkarır. Yani insanların, doğuştan getirdiği dil kazanma mekanizması ile dil edinimlerini açıklamıştır. Dil gelişimini biyolojik ve psikolojik temellere dayandırmıştır. “Chomsky’ye göre dil edinme aygıtı, biri temel biri de yüzeysel olmak üzere iki yapıdan ibarettir: Temel yapı kavramların düşünsel düzeyi ile ilgiliyken, yüzeysel yapıda sözcüklerle ilgilidir. Dil gelişiminde bu iki süreç hem beraber hem ayrı ayrı işler” (Keklik, 2008, s. 87). Bu görüş, önemli araştırmaların dayanak noktası olmuştur. Araştırmacılar farklı toplumlarda farklı dil öğrenen çocukları incelemiştir. Dil ediniminde doğal gözlemler yoluyla dil edinimindeki benzerlikleri yani dilin evrenselliklerini saptamaya çalışmışlardır. “Bu kurama göre, davranışçı ve sosyal öğrenme yaklaşımlarında önemli olan *çevre*, çocuğun dili öğrenip öğrenemeyeceğini değil, hangi dili öğreneceğini belirler. Çünkü çocuklar yaratılıştan dil öğrenme donanımıyla dünyaya gelmektedir. Normal olarak gelişen her çocuk, dil öğrenir. Her birey doğuştan bir Dil Kazanma Mekanizması’na (Languaga Acquisition Device-LAD) sahiptir. Bu mekanizma, beyinde fiziksel bir yapı olmayıp, dil öğrenmede gerekli olan nörolojik bir eğilimdir” (Chomsky, 1975; aktaran Selçuk, 2003, s. 105).

Bilişsel Kuram

Piaget’nin öncülüğünü yaptığı bilişsel kuram, dil gelişimini bilişsel gelişimin belirli bir aşamaya gelmesinin doğal sonucu olarak görür. “Piaget’e göre dil , dünyayı temsil eden semboller sistemidir” (Yavuzer, 2018, s. 40). Dil gelişimini bilişsel gelişimden bağımsız olarak düşünemeyiz. Bu aynı zamanda ‘gelişim bir bütündür’ ilkesiyle de ele alınması gereken bir durumdur. “Piaget’nin bilişsel kuramı, dilin genel bir bilişsel etkinlikler kurgusunun yansımasıdır. Çocuğun bilişsel gelişimi ne kadar

mükemmel ise dilsel gelişimi de o kadar iyidir” (Topbaş, 2015, s. 51). Piaget’in kuramında genel olarak birkaç sözcükle biraraya getiren ve konuşmaya yeni başlayan işlem öncesi dönem çocuğunun gelişmesi incelenmektedir. Araştırmalarına yön veren genel bakış içinde; o dönemin ilgili dil göstergeleri ile bilişsel gelişiminin örtüşüp örtüşmediğini ortaya koyulmaktadır. “Bilişsel görüş; çocukları, kavramları ve anlayışları geliştiren ve sonra demek istediklerini söyleyen, sözcükleri ve cümle yapısını etkin olarak kapalı varlıklar olarak görmektedir. Çocuklar sözcükleri bulamadıkları ya da telaffuz edemedikleri zaman onları kendileri yaratırlar” (Gander & Gardnier, 2004, s. 209).

Sonuç olarak günümüzde tüm bu görüşlerin ortak bir payda da bulunduğu ve dil ediniminde hem çevrenin hem de kişinin doğuştan getirdiği kalıtsal özelliklerin etkili olduğu kabul edilmektedir. Çocukların dil gelişiminde ailenin ekonomik düzeyi, ailenin dili hangi düzeyde kullanıldığı, anne baba tutumları, ailenin toplumsal konumu, çocuğun sağlık durumu ve gelişim ortamının ruhsal sağlığa katkısı gibi bazı özellikler önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda belirli bir yaş döneminde edinilmesi gereken beceriler için çocuklara uygun ortamların sağlanmasına yardımcı olunmalıdır. İçinde buldukları dönemi sağlıklı atlatan çocukların ilerleyen yaşlarında, özellikle okul döneminde kazanması gereken becerilerine bir basamak olacaktır. “Okul öncesi yıllarda çocuğun dil gelişimi şekillenmiştir. Bu nedenle okul döneminde dil gelişiminde çok büyük değişiklik olmaz okulda okuma ve yazma becerileri edindiklerinden çocukların sözcük dağarcığı ve gramer yapısı gelişmeye devam eder. Gelişen düşünce yapıları çocuklara kendilerini nasıl ifade edecekleri konusunda yol gösterir. Çocuklar okul öncesinde dili konuşma aracı olarak görürlerken okul yıllarında dili, düşünce aracı olarak algırlarlar” (Frost, 2001, Berk, 2002, Feldman, 2004; aktaran Ömeroğlu & Ulutaş, 2007, s. 55).

“Çocuk kitapları, çocuğun üç yaşına ulaştığı bir dönemde, onlara anadilinin yapı ve işleyişine ilişkin ilk ipuçlarını sunan, dilin ve çizginin anlatım gücünü ve güzelliğini yansıtabilen görsel ve dilsel uyarılar olarak çocuğun yaşamında yer edinmeye başlar” (Sever, 2008, s. 37). Bu bağlamda nitelikli çocuk edebiyatı eserlerinin, çocuğun dil gelişimine olan katkısı oldukça fazladır. Dil gelişim kuramları içerisinde özellikle gelişim dönemlerini evrelere ve yaş gruplarına ayıran Piaget ve Vygotsky gibi uzmanların çalışmaları günümüzde birçok çalışmaya kaynaklık etmektedir. Yapılacak olan bu araştırmada Selen başkışisi 3-7 yaş dönemleri arasında

geliştirildiğinden Türk çocuk yazını ve bu iki kuramcılarının çalışmaları dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Çocukların dil gelişimine ait özellikler bölümlenirken, gelişim süreci ‘ay’ lara indirgenerek sınıflanmaya çalışmıştır (Yıldırım, 2015, ss. 87-88):

1. Agulama ve Heceleme Evresi (0-12 ay)
2. Tek sözcük (morgem) Evresi (12-18 ay)
3. Telgrafik konuşma (iki sözcük) Evresi (18-24 ay)
4. İlk gramer süreci (24-60 ay)

Dil gelişimin çok hızlı olduğu 2-5 yaşları arasında Piaget’nin de vurguladığı ilk gramer sürecinde birçok değişiklik gözlenebilmektedir. Bu dönemde anlamlı konuşma başlar, kelime dağarcığı hızla artar. Dönemin sonunda ise bir yetişkinin konuşma seviyesine ulaşır. “3-6 yaş döneminde, toplumsal ve kişilik gelişiminin yanında dilsel gelişimde de büyük değişimler yaşanır. Bu yaşlarda merak ve öğrenme isteği yoğunlaşan çocuk için anadili, çocuğun kendisini gerçekleştirmesinde etkili bir araçtır” (Sever, 2013, s. 17). Şimşek ise, iki ile altı yaşları arasındaki çocukların dil gelişimini genel olarak şu şekilde açıklamıştır:

- “2-3 yaş grubunda dil gelişimi çok hızlıdır. Çocuk bu dönemde Türkçenin söz dizimine uygun olmasa da 3-4 sözcükten oluşan cümleler kurabilir. *Ben* ve *o* zamirleriyle *bu* ve *şu* sıfatlarını kullanabilir.
- 3-6 yaşlar arasında şekil ve renk kavramları gelişir. Zaman ve sayı gibi soyut kavramlar da bu dönemde gelişme gösterir. Çocuk anadilinin sözdizimine uygun, zaman zaman birleşik cümleler kurmaya başlar. 4-5 sözcükten oluşan cümlelerle konuşabilir. Ritmik sözlerle, uyaklı söyleyişlerle, sözcük oyunlarına ilgi duyar. Görülen geçmiş zaman eklerini sıklıkla kullanır” (Şimşek & Yakar, 2016, s. 35).

“Çocuk, ‘ana dili’ne özgün katkılar yapıp ‘ana dil’i kavramaya çabalarken farkında olmadan ilgi çekici anıştırmalar, benzetmeler, mecazlar ve imgeler üretebilir. Tepesine kar yağmış dağı ‘*dondurma dağ*’ diye niteleyebilir, hapşırınca ‘*burnuma güneş kaçtı*’ biçiminde bir hüsnü talil güzel nedenlerle yapabilir” (Şimşek & Yakar, 2016, s. 14).

2.3.6.2. Dil Gelişim Dönemleri

Dil gelişimi süreci, aynı yaş dönemleri içinde gözlenen benzer özelliklere göre; agulama dönemi, tek sözcük dönemi, telgrafik konuşma, ilk gramer konuşması olarak kendi içinde evrelere ayrılabilir.

Agulama ve Heceleme Evresi (0-12 ay)

Bebeklerin iletişime girme süreci doğum sonrasında itibaren değil henüz anne karnındayken başlar. Doğum öncesi dönemde bebek dış dünyadaki sesleri algılama ve ayırt etme yeteneğine sahiptir. Özellikle annesinin sesini diğer seslerden ayırabilir. Bu durumu bazen tekmelemesiyle bazen de kalp atışlarının ve nabzının hızlanmasıyla somut bir şekilde görme imkânına sahip oluruz.

Dil gelişimini ana hatlarıyla iki dönemde inceleyebiliriz. Bu dönemler *konuşma öncesi ve konuşma sonrası* olarak adlandırılabilir (Atay, 2005, s. 119). Bebek doğduğu andan itibaren iletişim dili olarak sahip olduğu tek yetiyi yani ağlamayı kullanır. Konuşma öncesi dönem olarak adlandırılan bu dönemde bebekler birçok ihtiyacını ağlayarak ifade eder.

Bu dönem kendi içerisinde de bebeğin çıkardığı sesler göre dönemlere ayrılmıştır. 0-2 ay arasında bebekler, genel olarak nefes alışverişi ve çıkardıkları basit seslere göre değerlendirilir. Bu döneme ağlama evresi de denilebilir. 2-6 ay arasındaki dönemde ise bebek bir ünsüz harf ile bir ünlü harfi yan yana getirerek (ma-ma, ba-ba gibi) sesler çıkarmaya çalışır. Bu dönem babıldama evresi olarak ta adlandırılır. 6. ay ile birlikte bebek artık üç heceli kelimeleri söyleyebilir. Bu döneme de çağıldama dönemi denilir. Çağıldama dönemi sonunda is bebekler ilk kelimelerini söyleyebilirler. “9-12 ay aralığında artık birey konuşma dönemine girer” (Atay, 2005, s. 119).

Tek Sözcük Dönemi (12-18 ay)

Bebekler her ne kadar çok ses çıkarsalar da bu döneme kadar iyi bir dinleyicidirler aynı zamanda. Var olan dil yetileriyle beraber bu zamana kadar biriktirmiş oldukları yaşantıları da ekleyerek konuşma sürecine adım atarlar. Fakat söylemek istediklerini tek kelimelerle dile getirir. Bunlara *morgem* de denilmektedir.

Genellikle günlük yaşam içerisinde kullanılan kelimelerin bebek tarafından alınıldığı bu dönem bir sonraki döneme hazırlık bakımından oldukça değerlidir.

Telgrafik konuşma (18-24 ay)

İki sözcük dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde dil gelişimi hızlanır. Çoğunlukla isim ve fiillerden oluşan iki kelimeli cümle yapılarını kullanabilir. Örneğin abla gitti, anne su gibi.

İlk gramer konuşması (24-60 ay)

Bu dönemde kelime hazinesi çok hızlı gelişen çocuk tümce yapısını ve kurallarını edinmeye başlar. Bilişsel gelişimine bağlı olarak çocuklar, dönemin başında belli bir kelime dağarcığına sahiptir. “Bir beyinde bir sözcükle ilgili kayıt yoksa o beyinden o sözcüğün anlamıyla ilgili bir tanım, bir bilgi çıkmaz” (Hepçilingirler, 2010, s. 5). Dolayısıyla bu dönem ile birlikte yaşantısallığı artan çocuğun, bilişsel gelişimine de koşut olarak kavram gelişiminde hızlı bir artış gözlenmektedir. Ancak çocukların kelime dağarcığının gelişmesi demek kavram gelişimi demek değildir. Çocuklar kelimeleri öğrenirken ‘bilişsel gelişim’ bölümünde de değinmiş olduğumuz gibi zihinlerinde özümseme yaparak kavramları belli bir anlam bütünlüğüne ulaştırırlar. “Kavram gelişimi ile bilişsel gelişim koşuttur; ancak sözcük bilgisi ile kavram gelişiminin aynı durumu ifade ettiği düşüncesi bir yanılgıdır. Çok sayıda sözcük bilmek ile ileri düzeyde bilişsel beceriye sahip olmak arasında güçlü bir ilişki yoktur. Önemli olan kavramlar arasında zihinde oluşturulan anlam ağının genişliği ve derinliğidir. Dil eğitiminin amacı, bu ağı genişletmek ve derinleştirmektir” (Yağmur, 2014, s. 232). Her çocuğun yaş dönemi özelliklerine göre edinebileceği belirli bir kapasitede zihinsel kumbarası yani kelime dağarcığı sınırı vardır.

“Bir çocuk üç yaşına kadar 1000 sözcük, altı yaşına kadar 10.000 sözcük edinebilir. Çocuğun sözcük edinimi o kadar hızlı ilerler ki tam bir sayı vermek zor olur” (Topbaş, 2015, s. 138). Kurallı ilk tümceleri oluşturabilirler. Örneğin “baba topu attı” gibi. Dönem ilerledikçe çocuğun dili yetişkin diline yaklaşır. Yani bu dönemin sonuna doğru yaklaştıkça çocuklar akıcı olarak konuşmaya başlar. Sever ise (2008, s. 32) 4-5 yaş döneminin genel dil özelliklerini “Çocuklar dilbilgisi açısından doğru cümleler kurar. Sözcük dağarcıklarında hızlı bir artış olur” şeklinde ifade etmiştir.

Çocuklar bu dönemde sürekli sorular sormakta ve devamlı konuşma isteği içindedirler. Gelişim de *bireysel farklılıklar* olduğu hatırlayarak dil ediniminin, bu dönemin sonlarına doğru genel hatlarıyla gerçekleştiğini söylemek olanaklıdır. Fakat dil bu dönem sonrasında da gelişmeye devam edecektir. Bu dönemin son yıllarını Sever, “5-6 yaşlarında, dilin anlatım özelliklerini de yansıtan bir kullanım kendini göstermeye başlar. Dili kullanma becerisi, bir yetişkini andırır. Birçok çocuk, genellikle karmaşık tümceler kurmayı yeğler. Konuşmada, adıl ve eylemler geçmiş ve geniş zaman doğru kullanılır” (2008, s. 42). Ben merkezli düşünce yapısına bağlı olarak çocuklar bu dönemde, konuşurken birden konuları değiştirebilirler. Kendi kendisine sorular sorup içsel konuşma yapabilirler. Fakat yetişkinler tarafından sorulan sorulara gerektiği gibi cevap verebilirler. Okul öncesi dönemi geride bırakan çocuk, artık ilköğretim dönemine girmiştir. Temel dil becerilerini büyük ölçüde okul öncesi dönemde kazanmıştır çocuk. Okur-yazarlık sürecine adım atan çocukların dil gelişimi, çevre uyarıcılarının artırılması ile desteklenebilir. Okul ile birlikte sosyal çevresi genişleyen çocuğun, iletişim kurduğu kişi sayısı artarken dil gelişimi de oldukça hızlanır. Bu dönemde çocukların toplumsal çevresi kadar okul öğrenmelerinde karşılaştıkları kitapların da dil gelişimine önemli katkısı vardır. Sever, “Bu dönemde, çocukların dağarcıklarına birçok yeni sözcük eklenir. Zengin bir etkileşime olanak sağlayan bol uyaranlı ortamlardaki çocuklarda, sözcük kazanımında belirgin bir artış olur” (2008, s. 43) derken tam da bu durumu açıklar.

Sonuç olarak dil gelişimi; bebeklerin, çocukların belli zaman aralıklarında belli özellikleri, gelişimin evrenselliğine bağlı olarak gösterdiğini açıklar. Dil, doğum öncesinden başlayarak hayat boyu gelişen bir süreci ifade eder de diyebiliriz. Dil gelişimin hızlı olduğu dönemde çocuğun aynı zamanda bilişsel gelişim süreci içinde olduğu unutulmamalıdır. Her dönem bir önceki veya bir sonraki dönemle iç içe girişlidir. Yani birbirlerinden sert çizgilerle ayrılmazlar. Bu bağlamda her dönemin gerekliliklerinin yerine getirilmesi ve uygun çevre uyarıcılarıyla karşılaşılması oldukça önemlidir. Çocukların dil gelişimlerini doğru bir şekilde atlatması ‘*gelişim bir bütündür*’ ilkesi bağlamında yaşamının birçok alanına olumlu şekilde etki edecektir. Toplumsal bir varlık olan insanın çevresiyle olan iletişimi sağlayabilmesi, anadilini kurallarına uygun ve etkili kullanması ile mümkündür.

Senemoğlu (2013, s. 47) 0-5 yaş çocuğunun gelişimini aşağıdaki tablo ile göstermiştir.

Tablo 2-2: 0-5 Yaş Çocuğunun Dil Gelişimi

Yıllar	Tanımlama	Örnekler
Birinci Yıl Kategorik algılama Agulama	<p>Bebek birinci ayda konuşma sesini yetişkinlerin yaptığı gibi kategoriler.</p> <p>3 – 4 aylarda agulamaya başlar. Agulamada belli seslerin çıkış sırası, pekiştirme ve ana babanın konuşmasında kullandığı seslerden bağımsız olarak tüm çocuklarda aynıdır.</p> <p>Birinci yılın sonunda bebek kendi dilinin seslerini tam olarak öğrenir ve ilk sözcüğünü üretir.</p>	<p>Ba ba Didi geh – geh ma ma</p>
İkinci Yıl Tek sözcük İki sözcük	<p>On sekizinci ayın sonuna kadar bebek muhtemelen bir düzine (12 sözcük) sözcüğü tek tek söyleyebilir.</p> <p>Duygusal-motor düzeyde kazandığı bilgiyi, yansıtan iki sözcükle konuşmaya başlar.</p>	<p>Aç. Yap. O top.</p> <p>Mama iç. Kapı aç. Çok top. Top vur.</p>
Üçüncü Yıl Anlamli konuşma	<p>Cümlelerine dilbilgisi kurallarını ekler. Ancak “büyüme hataları” adı verilen, kuralların yanlış genellemelerini yapabilir.</p> <p>İki buçuk yaşında, ortalama sözcük dağarcığı 400 civarındadır. Sözcükleri bir ya da iki duymada öğrenir. Sözcük dağarcığı hızlı bir artış içindedir.</p>	<p>Yemek yiyorum. Annem geldi. Manavcı amca.</p>
Dördüncü Yıl Doğru fakat karmaşık olmayan bir dil	<p>Dilbilgisi kuralları bilinmekle birlikte, birçoğu kullanılmaktadır. Edilgen cümleler koşullu cümleler vb. kullanılmaz. Gelecek zaman kullanılmaya başlar.</p> <p>Üç yaşına gelinceye kadar çocuk cümleyi olumsuz hale getiren ekleri kullanabilir. Dört yaşına geldiğinde soru cümlesini yetişkin gibi kurabilir.</p>	<p>Babam gidecek mi? Ayşe niçin ağlıyor?</p>
Beşinci Yıl Hızlı bir şekilde yetişkin modellere benzeyen bir dil	<p>İki ya da daha fazla fikri, düzgün olarak bir birleşik cümlede ifade edebilir.</p>	<p>Ne yaptığını gördüm. Sen onu benim yaptığımı sanıyorsun, fakat yapmadım.</p>

2.3.7. Kişilik Gelişimi

Kişilik, “kişiler-arası iletişim ve etkileşimde değişmez görünen tutum ve davranışların yapılanmış ve dinamik nitelikli tümleşik örgüsüne verilen addır” (Doğan, 2015, s. 120). Bee ve Boyd ise (2009, s. 490) kişiliği “Bir çocuğu ya da yetişkini diğerlerinden ayıran ve diğer insanlarla ilişkilerinde gözlemlenen görece kalıcı tepki ve etkileşim örüntüleri” olarak açıklar. Başka bir deyişle kişilik, bireyi başka kimselerden ayıran, farklı kılan ve kişinin kendisine has özelliklerini bütüyle ortaya koyduğu tutumdur da diyebiliriz. “Kişilik, genetik ve biyolojik eğilimleri, sosyal deneyimleri ve değişen çevresel koşulları içeren iç ve dış etkilere bağlı evrimsel bir süreci temsil etmektedir” (İnanç & Yerlikaya, 2016, s. 3).

Kişilik gelişmesi, “her insanın kendi ilgi ve yeteneklerine göre gelişmesi, yaşamın ortaya çıkan yeni şartlarına göre gideceği yolu kendisinin seçmesi demektir” (Kavcar , 1999, s. 4). Kişilik, yaşam boyunca devamlı gelişme halindedir. Doğuştan gelen özelliklerin yanı sıra çevrenin de etkileriyle bir bütün olarak ilerler. Bu durum her birey için kaçınılmazdır. Birey çocukluk döneminde anne babasının etkisinde daha çok kalırken, büyümesi ve çevresinin gelişmesiyle beraber ailenin etkisi giderek azalır, bunun yerini toplumsal etkenler almaya başlar. Bu durum büyüme ve gelişme sürecinde bireyin kişiliğine etki eden olağan bir süreçtir. Çünkü çevre, kişiliğin ilerde alacağı şekli belirleyen çok önemli bir etkidir. Kısacası kişilik; bireyin ruhsal, toplumsal davranış ve tepkilerinin bütününe verilen adlandırmadır.

Kişilik gelişimi, nihai amacı “kendini gerçekleştirme” olan bireyin, kendisini başkalarından ayıran özellikleri ve yaşam serüveni içinde genetik mirası ve çevresel etmenleriyle ortaya koyduğu değişim ve dönüşümdür. “Kişilik gelişimi, bireyin sosyal ve fiziksel çevresi içinde tutarlı olarak gösterdiği kişilik özelliklerinin tamamını kapsar. Kişilik gelişiminde, doğuştan gelen genlerle, ana babalardan çocuklara geçen özelliklerle, çevresel etmenler etkili olmaktadır. Kişilik gelişimi üzerinde çalışan psikologların bu konudaki görüşleri arasında farklılıklar bulunmakla birlikte, kişiliğin bireyin doğuştan gelen kalıtsal özellikleriyle çevresel etmenlerin etkileşimine bağlı olarak şekillendiği bilinmektedir.” (Can, 2018, s. 125) saptaması da bizim yukarıda söylediklerimizi doğrular niteliktedir.

Her bireyin biyolojik kalıtsal mirası ve etkileşimde bulunduğu çevrenin farklı olması ve farklı deneyimler edinmesi nedeniyle, gelişiminin de farklı olması doğal ve kaçınılmazdır. Bazı çocuklar 24 aylıkken tuvalet eğitimini alabilirken, bazıları 36,

hatta bazıları ise daha ilerleyen zamanlarda bu alışkanlığı edinebilirler. Yahut bazı çocuklar 1 yaşında yürürken bazı çocukların o yaşta henüz emekliyor olması da görülen farklılıklardandır. Sonuç olarak gelişimde gözlenen bireyler arasındaki farklar normal karşılanmalıdır. Düzenli bir takip ve kontrol süreci varsa sorun olarak görülmemelidir. Aksine kişiliğin edinilmesi zincirine yeni bir halkanın eklenmesi olarak değerlendirilmelidir.

Kişilik olgusu da diğer gelişim alanlarında olduğu gibi sürekli gelişim gösteren bir alandır. Benliğimiz yalnızca doğuştan getirdiğimiz kodlamalarımız ile yani *mizaç* adını verdiğimiz kişiliğimizin duygusal özelliklerimizden oluşmamaktadır. “Mizaç, çocukların her türlü ortamda durumda tutarlı olarak sergiledikleri ‘duygusal motor ve dikkat tepkilerinde ve kendilerini düzenlemelerinde görülen bireysel farklılıklar’ şeklinde tanımlanabilir” (Rothbart ve Bates, 1998, s. 109; aktaran Bee ve Boyd, 2009, ss. 495-496). Mizaç, kişiliğin duygusal alt yapısını oluşturur. Kişilik, bir bakıma bebeklik dönemindeki duygusal tepkilerin bütünü olarak adlandırılan mizaç temeli üzerine kurulmaktadır. Kişiliğin oluşmasında birçok ruhbilimciye göre yaşamın ilk yıllarının özellikle de 0-6 yaş döneminin önemi oldukça fazladır. Kişiliğin oluşmasında kritik dönem olarakta adlandıracağımız bu dönemde çocukların geleceği şekillenir bir bakıma. Bu yaş aralığında benliğine katacağı yaşantılar yetişkinliğinde vereceği tepkilerin temelini oluşturur. Sever (2008, ss. 58-62) çalışmamıza da yön veren 2 ile 8 yaşları arasında ele alınan çocukların genel kişilik gelişim özelliklerini dönemlere ayırarak aşağıdaki şekilde ortaya koymuştur;

2-3 Yaş:

Çocuklar aile üyelerinden ayrı olarak kendilerinin de bir kişiliği olduğunu anlamaya başlarlar. Bu evrede çocuk yürür, konuşur, çevresinde olup bitenleri anlamaya ve araştırmaya koyulur; kendi davranışlarını yönetmek ister.

3-4 Yaş:

Çocuk, benlik kavramı geliştirmeye, kendisi hakkında duygu ve düşünce oluşturmaya başlar. Çevresindeki insanların (anne, baba, kardeş vd.) kendisi hakkındaki düşüncelerinden ve kendisine karşı olan davranışlardan etkilenir. Bu dönemde, sıcak ve güvenli bir ortamın varlığı benlik saygısının oluşumunu destekler.

5-6 Yaş:

Arkadaşlık ilişkileri yoğundur. Duygusal yaşamlarında düzen ve denge dikkat çeker. Aynı yaş ve cinsiyettekiler, birbirlerinin davranışlarını benimseyebilirler.

Özgüvenlerinin gelişmesine karşın yetişkinlerle olan ilişkilerinde sevecenlik ve güvene gereksinim duyar.

6-8 Yaş:

Daha bağımsız davranma eğilimi gösterirler; çevresindeki yetişkinlerden hem bağımsızlık isterler hem de sıcak ilgi beklerler. Zaman zaman tepkisel davranışlar gösterebilirler.

Bee ve Boyd ise (2009, s. 492) kişiliğin beş büyük ayırıcı özelliği olduğunu düşünmektedir. Bu sava göre beş farklı kişilik tipi ve her kişiliğin de kendine özgü bazı ayırıcı özellikleri vardır. Büyük beşli olarak adlandırılan bu özellikler: dışa dönüklük, uyumluluk, öz disiplin nörotisizm ve açıklık/akıl olarak sıralanmıştır.

Tablo 2-3: Kişiliğin Ayırıcı Özellikleri

Ayırıcı Özellik	Ana Hatları	Bu Yönü güçlü Kişilerin Nitelikleri
Dışa dönüklük	Kişinin dış dünyadaki etkinlik düzeyine karşılık toplumsal deneyimlerden kaçınma düzeyi	Aktif, girişken, coşkulu, cana yakın, konuşkan
Uyumluluk	Kişinin diğer insanlarla etkileşimlerindeki sıcaklık ve sevecenliğine karşılık saldırganlık düzeyi	Sevecen, bağışlayıcı, cömert, nazik, sempatik, güvenen
Öz disiplin	Kişinin itkilerini denetleyebilme düzeyi ve gücü	Randımanlı, organize, planlı, güvenilir, tepki veren, titiz, uzak hedefleri gerçekleştirebilmek için doyumunu erteleyebilen
Nörotisizm ya da Duygusal Denge (-sizlik)	Kişinin dünyayı stres yaratıcı ya da tehditkâr bir yer olarak yaşamak düzeyi	Kaygılı, kendine acıyan, gergin, alıngan, değişken telaşlı
Açıklık/Akıl	Kişinin zihinsel ve deneyimsel niteliklerinin derinliğini, karmaşıklığını ve niteliğini yansıtır	Sanatsal, meraklı, hayal gücü zengin, kavrayışı yüksek, özgün, ilgi alanları geniş

Yukarıda verilen tablodan da anlayacağımız gibi her kişilik özelliğinin ortaya koymuş olduğu birtakım tepkiler vardır. Bu tepkiler, her yaş döneminde edinilmesi gereken becerilerle çevresel uyarıcılardan gelen ihtiyaçların ne denli karşılanıp karşılanmadığıyla ilgilidir. İçinde bulunduğu dönemi olması gerektiği gibi, sağlıklı bir şekilde atlatan çocuklarda yukarıda veriler olumlu özelliklerin gözlemlenmesi olasıdır. Aksi olarak ihmal edilmiş, gerekli yaşantıları geçirmesi sağlanmamış, kişiliğini yıpratıcı duygulara maruz bırakılmış çocukların ileriki yaşamlarında tablodaki olumsuz davranışları sergilemesi kaçınılmazdır.

Kişiliğin oluşmasında çevre ve kalıtsal özelliklerle birlikte kişinin kendini nasıl gördüğü de önemlidir. Birey kendisine olan saygısını ve benlik bilincini kaybetmeden bir sonraki aşamaya geçmeli yani bulunduğu dönemin özelliklerini başarıyla atlatmalıdır. Benliğimiz, mizacımızda yer alan kişilik özelliklerimiz ve dogmatik olmayan öğretiler ile belli bir seviyeye çıkarılabilir. Fakat bu gelişiminin de bireysel bir hızı vardır. Gelişimde ‘bireysel farklılıklar vardır’ ilkesi bağlamında bireyler, kendi kişilik gelişimini kendileri belirler başka bir deyişle.

Gelişim ruhbilimi alanında kişilik gelişimi çeşitli kuramlara dayalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak ruhbilimciler ‘Genetik/Biyolojik’ ile ‘Öğrenme’ kavramlarını temel dayanak noktası olarak kuramlarına yön vermişlerdir. Burger (2016, s. 24), kişiliğin açıklandığı temel kuramsal yaklaşımları altı başlık altında sınıflandırmıştır. Bunları şöyle ifade etmek mümkündür: **1-Psikanalitik Yaklaşım, 2-Ayırıcı Özellik Yaklaşımı, 3-Biyolojik Yaklaşım, 4- İnsancıl Yaklaşım, 5- Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşımı, 6- Bilişsel Yaklaşım.**

Kişilik kuramları içerisinde özellikle gelişim dönemlerini evrelere ve yaş gruplarına ayıran Frued ve Erikson gibi uzmanların çalışmaları günümüzde birçok çalışmalara kaynaklık etmektedir. Çalışmada Selen adlı başkışı, belli yaş aralıklarında geliştirildiğinden bu iki kuramcının çalışmaları dikkate alarak değerlendirmeler yapılacaktır.

Psikanalitik Yaklaşım

Çoğu kuramcı kişilik farklılıklarının temelinde biyolojik veya çevresel faktörlerin önemli rol oynadığını düşünür. Diğer yaklaşımların tersine psikanalitik yaklaşım, çocuğun çevresiyle olan iletişimine ve benlik algısına bağlı olarak gelişimsel değişikliklerin olabileceğini savunmuştur. Yani kuram, süreç içerisinde ‘*gelişimsel*’ olarak ele alınmıştır. Psikanalitik yaklaşımı diğer yaklaşımlardan ayıran ve bu

yaklaşımın çalışmamıza yön vermesini sağlayan en temel özelliği de budur. Psikanalitik yaklaşım, Freud'un "Psikoseksüel Gelişim" kuramı ve Erikson'un "Psikososyal Gelişim" kuramından oluşmaktadır. Bu kuramlar adlarından da anlaşılacağı gibi biri genel olarak çocukların bilinç altında yatan cinsellik ve arzularını konu edinirken diğeri de çocukların davranışlarının ve kişiliklerinin şekillenmesinde sosyal çevrenin önemli olduğunu açıklamaya çalışmıştır.

Psikoseksüel Gelişim Kuramı (Sigmund Freud)

Freud kuramında 'kişiliği' üç açıdan inceler. Bunlar topografik, yapısal ve psikoseksüel gelişim kuramlarıdır. Freud'e göre kişilik gelişimi altı yaşına kadar son bulmaktadır. Yetişkinlerin kişiliği bu dönemlerde şekillenir. Sigmund Freud'a göre kişilik, id (altbenlik), ego (benlik) ve süper ego (üstbenlik) olmak üzere üç ana yapıdan oluşur. İd, kişinin doğarken beraberinde getirdiği biyolojik parçasıdır ve insanın doğuştan sahip olduğu tüm dürtüleri işaret eder. Freud'a göre insanlar cinsellik ve saldırganlık gibi iki temel eğilime sahiptir. Ego ise, en basit tanımlamayla kişiliğin denge sağlayıcısıdır. Freud'a göre ego bilinçaltı ile dış dünya arasında arabuluculuk yapmaktadır. Dış dünyanın gerçekleri ile iç dünyanın hazlarını kontrol altında tutan bir olgudur. Süperego ise, kişilerin toplum tarafından kabul edilen doğrulara göre davranmasını sağlar. Bir bakıma kişiliğin ahlaki yönüdür. Süperego, çocukluk yıllarında çocuğa çevreden değerlerin aktarılmasıyla gelişir. Bu üç olgu birbiriyle bütünlüktedir. Gelişimsel bir varlık olan insanın kişiliğini oluşturmaktadır. Kişilik üzerindeki yeri ve önemi fazladır. (Yıldırım, 2015, s. 93).

Freud psikoseksüel gelişim kuramının kurucusudur. Kişiliğin çocuklukta nasıl geliştiğini anlatması açısından önemlidir. Freud, kişiliğin gelişiminde çocukluğun ilk dönemine işaret eder. Kişiliğin 5 yaşına kadar oluştuğunu söyler. Ona göre ilk deneyimler kişilik gelişimde çok önemlidir. İleriki yıllarda sergileyeceği davranışları etkiler.

"Freud, kişilik gelişimini çeşitli dönemlerde açıklamıştır. Her dönem, belirli bir kritik gelişimi kapsamaktadır. Bir dönemdeki ihtiyaçlar karşılanmadığı takdirde, o döneme aşırı bağımlılık meydana gelmekte; sonraki aşamada meydana gelecek kişilik gelişimini engellemektedir. Freud'a göre ilk dönemlerde ihtiyaçlarının karşılanması engellenen birey, daha ileri yaşlarda bu ihtiyaçlarla ilgili olarak normal olmayan bazı davranış biçimlerini gösterir" (Senemoğlu, 2013, s. 78). Freud psikoseksüel kuramında gelişimi dönemlere ayırarak ele almıştır. Bu dönemler (Bak, 2011, s. 39);

- 1-Oral Dönem (0-1 yaş)
- 2-Anal Dönem (1-3 yaş)
- 3-Fallik Dönem (3-6 yaş)
- 4- Gizil Dönem (6-12 yaş)
- 5-Genital Dönem (12-18 yaş)

Oral Dönem (0-1 yaş)

Oral kelimesi Latince kökenli bir kelime olup ‘ağız’ anlama gelmektedir. 0-1 yaş arasında bebeklik dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde bebekler için emme güdüsü oldukça önemlidir. Emerek yaşayan bebek bu süreçte bir bakıma dünyayı da anlamlandırmaya çalışır aslında. Dünyayı algılaması, çevresindekileri anlamlandırması nesnelere ağızına götürerek şekillenir. Nesnelere emerek ve ısrarak tanımaya çalışır. Bebekler için oral bölge haz veren, rahatlatıcı bir bölgedir.

Freud’a göre bu dönemin en önemli öğelerinden biri anneler ya da annenin yerine geçen kişilerdir. Bu dönemde anne rolündeki kişinin, bebeklerinin ihtiyaçlarının zamanında karşılanması gerekir. Aksi halde bu döneme bağlanma görülebilir. İçinde bulunduğu dönemi sağlıklı atlatamayan bebekler için ileriki yıllarda bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Bu durumun sonucu olarak Selçuk (2003, s. 52) “içki, yemek, sigara alışkanlığı bu döneme ilişkin takıntılar sonucu oluşmaktadır. Freud bebeklerin ağız dolmasından zevk aldığını ve bunun ileriki hayatta eşya biriktirmeye dönük bir karakter yapısına yol açabilir” demektedir.

Anal Dönem (1-3 yaş)

“Anüs Latince de bağırsağın dışı açıldığı bölge anlamına gelmektedir. Anal dönemde çocuk, kaslarındaki olgunlaşma neticesinde dışkıyı tutulması ya da boşaltılması işlevini kontrollü olarak yapmaya başlar. Freud, annenin tuvalet eğitimi sırasındaki tutumunun çocuğun ileriki karakter yapısına tesir ettiğini belirtmektedir” (Selçuk, 2003, s. 50). 1-3 yaşlarını kapsayan ikinci gelişim döneminde haz bölgesi anal bölgedir. Bu dönemde anal bölgenin işlevsel özellikleri yani tutma, bırakma eylemleri çocuğun davranış özelliklerine yansır. Tuvalet eğitiminin oldukça önemli olduğu bu dönemde ebeveynlerin olumsuz, sabırsız tutum ve davranışları çocukların ileriki yaşamlarına yansıtacaktır. Selçuk (2003, s. 50), “böyle bir tutumun çocuğun ileriki hayatında bağınaz, inatçı, cimri, dik kafalı olma, öfke nöbetleri geçirme dağınık ve kayıtsız olma” gibi karakter ve özellikler geliştirmesine neden olabileceğini

açıklamıştır.

Fallik Dönem (3-6 yaş)

Daha önce işlem öncesi dönem olarak da adlandırdığımız bu dönemde çocuk 3 ile 6 yaşları arasında gelişmektedir. Bu dönemin haz kaynağı ise genital bölgedir. Bu duruma bağlı olarak çocuklarda cinsellik ve saldırganlık duyguları öne çıkar. Fried'a göre bu dönemde çocuklar karşı cins ebeveynlerine ilgi, aynı cins ebeveynlerine ise düşmanca duygular besleyebilirler. Bu dönemde yetişkinleri rol model olarak kimliklerini kazanmaya başlayan çocuklar için ebeveyn tutumları oldukça önemlidir. Dönemin özelliği olarak bu yaş döneminde ki küçük bir kız çocuğu babasına yada hayranlık duyduğu yetişkin bir erkeğe karşı ilgi duyarlar. Bu duruma “elektra kompleksi” denir. Aynı süreç erkek çocuğu için de geçerlidir. Bu yaş dönemindeki erkek çocuğu anneye yada yetişkin bir kadına ilgi duyabilir. Bu duruma da “oedipus kompleksi” denir.

Gizil (Latent) Dönem (6-12 yaş)

Senemoğlu (2013, s. 79) bu dönemi “6-12 yaşları arasındaki dönem gizil dönem adını alır. Bu dönemde çocuk cinsellikle ilgili konulardan hoşlanmaz ve kendini daha çok oyuna verir. Çocuklar sevgi gösterilerine ev dışında arkadaşlarına yöneltirler. Bu dönem ergenlik fırtınası öncesindeki durgunluk olarak görülmektedir” şeklinde açıklar. Bir önceki dönemde görülen karşı cins ebeveyne ilgi, yerini bu dönemde daha çok hemcinslerine yakınlık göstermeye bırakır. Gizil dönem sağlıklı geçirilmediğinde “çocuk içsel dürtülerinin denetimini sağlayamamakta ve enerjisini yanlış yöne kanalize etmekte; ya da dürtülerini aşırı denetim altına alarak kişiliğinin gelişimini engellemekte ve obsesif karakter yapısına sahip olabilmektedir” (Geçtan, 1980, s. 36; aktaran Selçuk, 2003, s. 51).

Genital Dönem (12-18 yaş)

Beşinci ve son dönem olan genital dönem ergenliğin karmaşık yapısıyla beraberinde getirdiği fırtınalı dönem olarak da adlandırılır. Bu dönemde libido tıpkı fallik dönemde olduğu gibi yine genital bölgede yoğunlaşır. Cinsel istekler ve arzuların yoğun olduğu bu yaşlarda anne ve babalardan uzaklaşma başlar.

“Ergenler, ebeveyn ile ilişkilerini düzenlemek çatışmalarını çözümlemek ihtiyacıdadır. Öğretmenler, bu fırtınalı ve baskılı döneme girmiş olan öğrencilerin

güçlükleriyle, gelişim özelliklerini tanıyıp onlara anlayışlı ve saygılı davranarak problemlerin çözmede yardımcı olabilirler” (Senemoğlu, 2013, s. 82)

Daha çok arkadaşlarıyla zaman geçirmekten hoşlandıkları, sanatsal ve spor etkinliklere ilginin arttığı bu dönemde çevre çok önemli bir yer tutar. Merakı ve hayata dair sorgulamalarının arttığı bu dönemde tartışmalara girmekten hoşlanırlar. Baskıcı, gurur kırıcı ya da ötekileştirici bir tutum bu yaş gurubunda aşırı tepki geliştirmeye neden olabilir.

“Genital dönemdeki genç, toplumsal değerleri reddetme ve benimseme arasında çelişkili düşüncelere sahiptir. Bu dönem sağlıklı bir şekilde geçirilmez ise, aşırı bağımlı veya aşırı bağımsız kişilik geliştirmeye eğilim gösterilebilir” (Selçuk, 2003, s. 52).

Psikososyal Gelişim Kuramı (Erik Erikson)

Kişilik gelişimin psikanalitik kuram kapsamında inceleyen bir diğer ruhbilimci de Erikson’dur. Erikson’un kişiliğin gelişiminde kritik dönemlerin önemine değinir. Frued ve Erikson’u birbirinden ayıran en temel görüş farklılığı da döneme takılıp kalmaktır. Yani dönem içinde atlatılmayan krizlerin daha sonraki dönemlerde de atlatılabileceği ifade edilmiştir. Frued’un kuramında ise dönemin gerekliliği belirlenmiş yaş aralıklarında atlatılmak zorundadır. Erikson ise bu dönemin gerekliliklerinin daha sonra da kazanabileceğine dikkat çeker. Bir diğer konu da kişilik yapısının incelenmesidir. Erikson kişilik yapısını ‘ego’ ile Frued ise ‘id’i ön plana çıkarmıştır. Burdan da anlayacağımız üzere Erikson, çalışmalarında daha çok çevrenin etkilerinin üzerinde durmuştur. Bu kurama göre bireyin toplum içerisinde kendini keşfetmesi için çevresinin ve çevresinde bulunan kişilerin sorumluluk bilinci ile bireyi kuşatması gerekir. Erikson’un gelişim psikolojisi alanına kattığı psikososyal gelişim kuramı, genel olarak kişilik gelişiminin bireyin yaşamı boyunca sürdüğünü açıklar. Selçuk (2003, s. 55) Erikson’un bu kuramının dayandığı temel düşünceleri şöyle sıralar: “Genel olarak insanların temel ihtiyaçları vardır. Benlik ya da egonun gelişimi temel ihtiyaçların karşılanmasıyla oluşmaktadır. Gelişim dönemler halinde meydana gelir. Her dönem gelişim için fırsatlar sağlayan bir krizle veya psikososyal problemlerle nitelenir. Farklı dönemler bireyin güdülenmesinde farklılıklar oluşturur”. Erikson’un kuramına göre sekiz kritik dönem vardır. Bunlar;

- 1.Evre: Temel güvene karşı güvensizlik
- 2.Evre: Bağımsızlığa karşı kuşku ve utanç
- 3.Evre: Girişkenliğe karşı suçluluk
- 4.Evre: Başarıya karşı aşağılık
- 5.Evre: Kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası
- 6.Evre: Yakınlığa karşı soyutlanma (yalnızlık)
- 7.Evre: Üretkenliğe karşı duragunluk
- 8.Evre: Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk'tur (Burger, 2016, s. 165).

Erikson kuramında, insanların sosyal çevresinde bulunan ebeveynleri, arkadaşları, kardeşleri, öğretmenleri gibi günlük yaşamında ilişki içinde bulunduğu kişilerle geliştiğini savunmuştur. Psikososyal gelişiminde, çevrenin önemine dikkat çekerken, doğuştan getirilen biyolojik temelli bazı özelliklerinde önemini ortaya koyar. Bu durumu açıklarken epigenetik bir temel ile kişilik gelişimini açıklamaktadır. Epigenetik kavramına göre, kişilik gelişimi tıpkı bir bebeğin anne karnındaki gelişimi gibidir. Tıpkı doğumdan önce bebeğin organlarının anne karnında belirli bir şekilde ve süreçte gerçekleşmesi gibi. Yani hiyerarşik bir sıralamanın olduğundan söz edebiliriz. Gelişim döneminde karşılaşılan durumlar kriz değil bireyin potansiyelini ortaya çıkaracak hassas dönüm noktaları olarak değerlendirilir. Süreç sağlıklı işlediğinde sonuç birey için kayıp değil aksine kazanç ve tecrübe olacaktır.

Temel Güvene Karşı Güvensizlik

“Bu dönemde bebekler, çevrelerindeki dünyaya güvenilebilecekleri ya da güvenemeyeceklerine ilişkin temel duygular edinirler” (Slavin, 1989; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 81). 0-1 yaş döneminde bebeğin kişilik gelişimin alanı içerisinde kazanacağı ilk ve en önemli duygu *güven*'dir. Bebekte güven duygusu, anne rolünde bulunan kişinin bebeğe yaklaşımından doğrudan etkilenir. “İhtiyaçlarını giderirken annenin çocuğu sevmesi, okşaması, sıcaklığını hissettirmesi, ilgilenmesi, çocuğun gerek kendisine gerekse çevresine güven duygusunun temellerini atmaktadır” (Erikson, 1968, s. 96; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 81).

Bebek bu dönemde ihtiyaçlarının zamanında karşılanması bekler. Bu ihtiyaçlarını anlatabilmek için başlarda ağlama tepkisini geliştirirler. Bu süreç içerisinde çocuğun ihtiyaçlarını zamanında karşılamak dönemin kritik davranışıdır. İhtiyaçlarının zamanında karşılanması gereken süreçte çocuğun anne ile kurduğu bağ, güven duygusu ile ilişkilidir. Bu duygu yalnızca annenin, çocuğunun ihtiyaçlarını

karşılmasıyla sağlanmaz. Aynı zamanda annemin davranışlarında tutarlı davranması, bebek ile arasındaki bağı güçlendirecektir.

“Temel güven duygusundan yoksun olarak yetişmiş olan çocuklar, ilerideki hayatlarında, sosyal ilişki kurmaktan çekinen, kendine güvensiz kişiler olabilirler” (Selçuk, 2003, s. 56).

Bağımsızlığa Karşı Kuşku ve Utanç

1 ile 3 yaşları aralığını kapsayan bu dönem de çocuk artık bazı becerileri edinmeye başlamıştır. Kazanmış olduğu bu becerilerin başına yürümeyi koyabiliriz. Dilin de hızlı bir şekilde geliştiği bu dönemde çocuk artık bağımsızlığını ilan etmek istemektedir bir bakıma. Anneye olan bağımlılık yerini özgür olma duygusuna bırakır. “Çocuklar artık tümüyle başkalarına bağımlı kalmak istemezler. Kendi çevresini kontrol etmek, güçlerini göstermek isterler. Önceki dönemde güven duygusu kazanan birey, artık özgürlüğünü ilan etmek ister” (Senemoğlu, 2013, s. 81). Fakat çocuğun kendisini özgür hissedeceği, yapabilirim duygusunu geliştirebileceği yani potansiyellerini ortaya çıkaracak çevresel etkenlerin yetişkinler tarafından doğru bir şekilde düzenlenmemesi, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkiler. Örnek olarak bu yaş döneminde sağlıklı atlatılması gereken tuvalet eğitimi bunlardan biridir. Selçuk bu konuya (2003, s. 58), “Bu dönemde yetişkinlerin çocuklar üzerinde baskı kurdukları bir konuda tuvalet eğitimidir. Erikson bundan ‘tuvalet eğitimi savaşları’ şeklinde söz etmektedir. Tuvalet eğitiminde cezalandırıcı, utandırmaya yönelik bir tutum izleyen ana babalar, çocuğu utanma ve şüphe duygularına yöneltmektedirler” şeklinde açıklık getirmektedir.

Bu dönemde bulunan çocuklara; anne ve babaların, kendi kurallarını ve toplumsal kuralları dayatması çocuklarının benlik algılarını zedeleyebilir. Baskı altında kalan çocuk kendisinden beklenenin aksine (inatçı, bencil, saldırgan vb.) davranışlar sergileyebilirler. Bu tepkisel davranışlarının sonrasında ise kuşku ve utanç duyarlar. “Kendi kendini kontrol etme ve saygının özü bu dönemde oluşturulur (Senemoğlu, 2013, s. 82).

Girişkenliğe Karşı Suçluluk

Erikson’un gelişim kuramında 3-6 yaşlarını içine alan bu dönem çocukları artık sosyal bir varlık olmuştur. Dünyayı anlamlandırma çabası içinde olan bu yaş çocuğunun en belirgin özelliklerinden biri sürekli sorular sormasıdır. Bundan dolayı

da meraklıdırlar. Temel odak noktası oyunlar olan bu yaş çocuklarının döneme bağlı olarak gelişen duyguları tatmin olmalıdır. “Üç ila altı yaşlarındaki çocuklar, motor becerileri geliştiği için sosyal ilişkilere daha fazla katılırlar. Bunun yanı sıra merak ve araştırma duygularını tatmin etmek için çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. Bu faaliyetlerde başarısız olurlarsa suçluluk duygusunu geliştirebilirler. Çocuğun yaptığı işlerin yetişkinler tarafından engellenmesi ana babanın yanlış eğitim yöntemleri kullanmasını da suçluluk duygusuna yönelten etkenler arasındadır” (Selçuk, 2003, s. 59). Bu bağlamda gelişimsel özelliklerinin dikkate alınmadığı ve yetişkinler tarafından olumlu bir tutumun gösterilmediği çocuklarda suçluluk duygusu kendini gösterebilir.

Başarıya Karşı Aşağılık

6-12 yaş aralığında bulunan çocuk artık ilköğretim yıllarındadır. Bu dönem ile birlikte sosyal çevresi biraz daha genişleyen çocuk için dış dünyadan gelen tepkiler oldukça önem kazanır. Ortaya koyduğu davranışın, yaptığı bir işin, sergilediği bir hareketin, söylediği bir sözün kısacası ürettiği şeyin beğenilmesini ve takdir edilmesini bekler. Çocuk bu şekilde başarı hazzına erişir ve bu durum onu çalışmaya iter. “Başarma çalışkanlık duygusunu getirir. Çocuğun kendine ve yeteneklerine karşı olumlu tutum geliştirmesine yardım eder” (Senemoğlu, 2013, s. 83).

Özellikle okula hayatı içerisinde olan çocuklar için bu duygunun gelişimi kritiktir. Çünkü önceki yaş evrelerine göre daha sosyal olan çocuğun, duygusunu incitecek tepkileri alması kişiliğini önemli ölçüde yaralayabilir. Bu dönemdeki çocuk için yaptıklarının arkadaşları ve özellikle de öğretmenleri tarafından takdir edilmesi, beğenilmesi oldukça önemlidir. Selçuk (2003, s. 60), bu durumda öğretmenin üstlenmesi gereken rolü: “İyi bir öğretmen, gelişimin bu döneminde çocuklar üzerinde oldukça olumlu bir etki bırakabilir. Çocukları güdülemeyen, onlardaki yetenekleri ortaya çıkarmak için uğraşmayan öğretmenler ise, çocukların kendilerine olan güvenini yitirmelerine ve onlarda aşağılık duygusunun gelişmesine ve çalışma ve başarılı olma isteklerinin tamamıyla sönmesine neden olabilirler. Öğrenci belirli bir konuda başarılı olduğu zaman okulu ve öğretmeni hakkında iyi duygular besler. Bunun sonucunda da iyi bir öğrenci olduğunu hisseder. Bazı konularda başarısız olan ve desteklenmeyen öğrenciler ise okula ve bilgi edinmeye karşı olumsuz düşünceler geliştirirler. Çevresinin de bunu pekiştirmesiyle zayıf bir öğrenci kendisinin kötü bir insan olduğunu düşünebilir. Yani olumsuz bir benlik algısı geliştirir. Bu yüzden, öğretmen ve anne babaların çocukların olumlu benlik algısı geliştirmeleri konusunda

bilinçli olmaları gerekir” diyerek açıklamıştır. “Okuldaki faaliyetlerinden mümkün olduğu kadar çocuğun ilgi ve yeteneklerini uygun olması ve günlük hayata hitap etmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu dönemdeki öğrencilere, tek başına iş yapabilmelerini ve bazı sorumluluklar yüklenebileceklerini gösterebilecek fırsatlar hazırlanmalı ve onların masum hatalarını hoş karşılanmalıdır” (Selçuk, 2003, s. 61).

Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası

Bireyler bu evrede 12-18 yaş aralığında gelişir. Ergenlik dönemini daha önce fırtınalı dönem olarak adlandırmıştık. Bu dönemde karmaşık duygular ve ruh hali, bireyin çevresiyle özellikle de ailesiyle çatışmalar yaşamasına yol açar. Vücudundaki fiziksel gelişime bağlı olan değişiklikler ile bilişsel gelişimine bağlı zihinsel değişim; gelişimin bütünlük ilkesi kapsamında yaşamını çok yönlü olarak etkilemektedir. Bireylerin dünyayı sorguladığı ve anlamlandırmaya çalıştığı bu dönemin asıl merak konusu, kişinin bulunduğu evren içerisindeki yeri ve kim olduğudur. Ergenlik dönemi, özellikle zihinsel ve fiziksel olarak çocukluktan yetişkinliğe evrilen birey için bir geçiş köprüsüdür. Bu gelişim aralığında birey, çocuk ve yetişkinlik kavramları arasında kendi rolünü bulmaya çalışır. Kimlik arayışı içinde olan bu dönem bireylerinde ergen benmerkezci düşünce yapısına bağlı olarak akranlarıyla olan ilişkilerinde düşüncelerinin kabul görmesi oldukça önemlidir. Bu dönem bireyleri için kendi düşünce sistemini ve çevrenin bunu kabul etmesi ona bir rol verir. Bireyler, kendilerini ve ulaşmak istedikleri rolleri özdeşim kurarak model alırlar.

Bu bağlamda bireylerin bu dönemi sağlıklı atlatabilmesi ve yaşamlarının kalan kısımlarına yön verecek olan kimliklerine en iyi şartlarda ulaşabilmesi için yetişkinlerin oldukça bilinçli davranması gerekmektedir. Ergenlik döneminde bulunan bireylere baskının olmadığı, davranışlarının olumlu yönde pekiştirildiği bir ortam sağlanmalıdır. “Erikson’a göre bu dönemde ergen, başarılı bir şekilde kimlik kazanma sorununu çözerse, kendine güvenen, kendinden emin bir kişi olarak yaşamını sürdürebilir ve başarılı olur. Aksi durumda ise rol karmaşası, yaşamın gelecek dönemlerinde de bu kriz çözümleninceye kadar sürecektir. Örneğin; ne yapmak istediğine karar veremeyen, bir işten ötekine atlayıp bocalayan, çocuk gibi davranan yetişkinler, henüz kimlik kazanma krizini çözümleyememiş kişilerdir” (Senemoğlu, 2013, s. 84).

Yakınlığa Karşı Soyutlama (Yalnızlık)

Eriksona göre 18 ile 26 yaşları arasını kapsayan bu dönemde birey, bir önceki evrede kimliğini bulmuş sıra çevresiyle olan ilişkileri yoluna koymaya gelmiştir. Senemoğlu (2013, s. 84), bu dönemde bireyler başkalarıyla yakınlaşıp dostluklar kurabilir derken bu dönemin önemli noktalarını da “Karşı cinsle ilişkilerde arkadaşlık, sevgi ağırlık taşır. Dostluklar sağlam temelleri üzerine oturtulur. Gencin yaşamında evlilik konuları ve evlenme önemli bir yer tutar bu dönemdeki krizi sağlıklı olarak atlatan kişi güvenli bir şekilde sevgiyi verme ve alma gücüne sahip olur. Aksi durumda, başkalarıyla dostluk ilişkisi kurmada güçlük çeken genç, bireyin için istenmeyen ve sağlıksız olan psikolojik bir yalnızlığa itilebilir” şeklinde açıklar. Fırtınalı dönemin karmaşık duyu yapısı ve ruh hali yerini tutarlı duygulara bırakmıştır. Dolayısıyla çatışmalar azalmış ve bir önceki döneme göre yerini dinginlik almıştır. Bu durum beraberinde içinde bulunduğu çevreye ilişkisini belirler. Yani içinde bulunduğu topluma yakın mı yoksa toplum içinde yalnız mı olacağına yön verir. “Eğer birey ergenlik döneminden kimliğini bularak çıkmışsa, ilk yetişkinlik dönemini başarıyla geçirebilmesi için gerekli yapı taşlarına sahip demektir” (Erden & Akman, 2001, ss. 98-99).

Üretkenliğe Karşı Durgunluk

Yaklaşık olarak 26 ile 40 yaşları arasındaki dönemi kapsar. Bu evreye orta yetişkinlik dönemi de denilir. Senemoğlu’na göre (2013, s. 85), “Kişi öteki evreleri başarılı olarak atlatmışsa bu dönemde üretken, verimli ve yaratıcıdır”. Bu dönemin en belirgin kavramı ve etkinliği üretmektir. Bu dönemin kişileri, ortaya bir şeyler koyan, üretenler ile sönük, hareketsiz yani durgun olanlar şeklinde ayrılır. Erikson’un üretkenlik kavramı Selçuk’a göre (2003, s. 65) “yaratıcılık, neslini devam ettirme, nesne ve fikir üretimi” anlamında kullanılır. Diğer evrelere kıyasla daha fazla toplumsallaşmış ve geniş bir çevre edinmiş olan yetişkinlerin kendilerini toplum içinde bir yere koyma ve üretmesiyle ilişkilidir. “Bu dönemdeki krizi, bireyin olumlu bir şekilde atlatmasında evini, işini paylaştığı kişilere, yani çevresinde yoğun etkileşimde bulunduğu bireylere önemli roller düşmektedir” (Senemoğlu, 2013, s. 85)

Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk

Yaşlılık dönemi olarak da adlandırabileceğimiz bu dönemin bireyleri, ileri yetişkinlik yaşlarındadır. Senemoğlu, yaşlıların kişiliğini (2013, s. 85) “Bu dönemde

birey ya önceki yedi evrenin birikimi sonucu benliğini tam olarak bulmuş, güvenli, mutlu, topluma etkin uyum sağlayabilen, aranan, sevilen ve sayılan kimsedir. Ya da umutsuzluklar içinde, uyumsuz, hırçın, aksi bir insan görünümündedir” şeklinde açıklayarak, kişilik gelişiminin son dönemine gelen bireylerin, önceki evreleri ne derece sağlıklı atlattıklarını ve benlik bütünlüğüne olan bakışlarını da ortaya koyar. Bu dönemde daha çok geçmiş yaşantılar dile vurur. Bu duruma bağlı olarak “Hayatımı nasıl geçirdim?” sorusuna yanıt aranır. Bireyin bu soruya vereceği yanıt, kendisini umutsuzluğa ya da benliğinde bütünlüğe ulaştırır.

Sonuç olarak, Erikson’un Psikososyal Gelişim Kuramı’nda bulunan sekiz dönemin içinde bireyin kendisiyle ya da çevresiyle yaşamış olduğu çatışmalar, atlatılması gereken krizler ve bu krizlere bağlı olarak kazanılması gereken kritik davranışlar vardır. Bu dönemlerin sağlıklı atlatılması yaşamın sonraki yıllarını ve bir sonraki evrelerini oldukça etkilemektedir. Selçuk (2003, s. 66) psikososyal gelişimi ise aşağıdaki tablo ile özetlemiştir.

Tablo 2-4: Psikososyal Gelişim Tablosu

Evreler	Kriz	Olası Sonuçlar
0-1 yaş	Temel güvene karşı güvensizlik	Güvenli ya da güvensiz bağlanma
2-3 yaş	Özerkliğe karşı şüphe ve utanç	Özerk olma ve kişisel olarak bağımsızlık kazanmada başarı ya da başarısızlık
3-5 yaş	Girişkenliğe karşı suçluluk	Toplum tarafından onaylanma, istenilen hedeflere yönelme ya da tersi
6-11 yaş	Çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu	Bireysel ve toplumsal bilinç yeterliliği kazanma ya da kazanmama
Erinlik/Ergenlik	Kimlik kazanmaya karşı rol karışıklığı	Olumlu veya olumsuz benlik algısı kazanma
Genç yetişkinlik	Yatkınlığa karşı yalnızlık	Başkalarıyla olumlu veya olumsuz sosyal ilişkiler kurma
Orta yaş	Üretkenliğe karşı durgunluk	Aile, toplum ve insanlığın gelişimi için olumlu ya da olumsuz değerler kazanma
İleri yetişkinlik	Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk	Yaşamdaki iyi ve kötü olaylar ile ölüme karşı benlik bütünlüğünü koruyarak geliştirmede, başarı ya da başarısızlık.

Frued ve Erikson Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Psikanalitik Gelişim kuramı çatısı altında çalışmalarını ortaya koyan iki ruhbilimci de *kişilik yapısı* kavramını, doğuştan gelen özellikler ile çevre ve yaşantısallık bağlamında inceler . Bir diğer benzerlik ise, bireylerin davranışlarına hem bilincin hem de bilinç dışı öğelerin yön verdiği kabul edilmesidir. Üçüncü benzerlik olarak her iki araştırmacı da gelişimi dönemlere / evrelere ayırarak ele almışlardır. Bu evrelerde bireylerin dönemleri ne derece sağlıklı atlattığı ise dördüncü ve son benzerlik olarak karşımıza çıkar.

Frued ve Erikson arasındaki farklılıklardan ilki olgunlaşma kavramına bakışlarıdır. Frued bu kavramı incelerken çocukların bulunduğu evrelerin haz kaynağı olan en duyarlı bölümlerin (ağız, anüs, cinsel organ) uyarılmasıyla gelişimi açıklar. Erikson ise olgunlaşma kavramını daha çok çevre ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışır. Bir diğer farklılık ise kişilik gelişimini kaç dönemde inceledikleridir. Frued, kişilik gelişimini 5 dönemde incelemiştir yani Freud gelişimi ergenlik dönemi ile sınırlı tutmuştur. Erikson ise, yaşamın tamamını kapsayan araştırmalar yaparak kişilik gelişimini 8 dönemde incelemiştir. Freud'a göre kişilik 0-5 yaşları arasında oluşur. Erikson ise kişilik gelişiminin yaşam boyu devam ettiğini savunmuştur. Freud'a göre dönem içinde başarısız olan özellik, o döneme saplantı oluşturur. Yani telafi edilemez. Erikson ise saplantı düşüncesine katılmaz. Bir dönemde başarısız olan özellik, yaşamın ilerleyen yıllarında uygun çevre şartlarının oluşmasıyla birlikte atlatılabilir, başarılabilir. İki araştırmacının bir başka görüş farklılığı ise gelişimde kritik dönemleri hangi yaş aralığında gördükleridir. Frued, gelişimde en kritik dönemin 3-5 yaşları arasında (Fallik Dönem) olduğunu belirtirken, Erikson en kritik dönemin 12-18 yaşları arasında (Kimliğe Karşı Rol Karmaşası) olduğunu belirtmiştir.

Nuray Senemoğlu Frued ve Erikson'ın gelişim dönemlerinin ana çerçevesini bir arada şu şekilde tablolastırıp vermiştir:

Tablo 2-5: Frued ve Erikson'ın Önerdiği Kişilik Gelişim Dönemlerinin Karşılaştırılması

Dönem ve Yaş Aralığı	Frued	Erikson	Etkilenen Kişiler	Kazanılması Olası En İyi Özellikler
1: (0 – 1 Yaş)	Oral	Temel güvene karşı güvensizlik	Anne ya da onun yerine geçen yetişkin	Güven ve iyimserlik
2: (1 - 3 Yaş)	Anal	Bağımsızlığa karşı utanma ve şüheçilik	Ana-baba ya da onun yerine geçen kişi	Kendi kendini kontrol etme duygusu ve yeterliği
3: (3 – 6 Yaş)	Fallik	Girişkenliğe karşı suçluluk	Temel olarak aile	Amaçlılık; yönlülük; etkinlikleri başlatma yeteneği
4: (6 – 12 Yaş)	Gizil	Başarıya karşı aşağılık duygusu	Okul, arkadaş ve komşular	Okulla ilişkili becerilerde yeterlik
5: (12 – 18 Yaş)	Genital	Kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası	Akran grupları, lider modelleri	Eşsiz benlik imajı; kendine uygun bir kimlik seçme
6: (Genç yetişkinlik)		Dostluk kazanmaya karşı yalnız kalma	Dostlar; flört, yarışma ve işbirliği yapılan arkadaşlar	Başkalarıyla yakın dostluklar kurma ve kariyerini güvenceye alma
7: (Orta yetişkinlik)		Üretkenliğe karşı duraklama	Ev ve iş arkadaşları	Aile, toplum ve yeni nesillerin gelişimine katkıda bulunma, ilgilenme
8: (İleri yetişkinlik)		Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk	Tüm insanlık	Aile, toplum ve yeni nesillerin gelişimine katkıda bulunma, ilgilenme

Sonuç olarak insanın doğuştan getirdiği genetik özellikler ve sonradan karşılaştığı çevresel faktörlerin etkisiyle ilerleyen süreçte birey kendine özgü bir kişilik ortaya çıkarmaktadır. Bu özellikler ortaya çıkarken yaşanan ve tecrübe edilen her olay bireyin kimliğini oluşturan bir yapı taşıdır. Bazı gelişim kuramcıları kişiliğin temel özelliklerinin hayatın ilk yıllarında oluştuğunu belirtmişlerdir. İlk yıllarda belirlenen ve çoğunluğunun o yıllarda oluştuğuna inanılan kimlik, dönem dönem ciddi farklılıklar gösterse de genelde çocukluk yıllarında edinilen kazanımlara koşut gider. Bu da bireyin çocukluk döneminin ne kadar önemli ve özel bir süreç olduğunu bizlere hatırlatır.

Çocukluk döneminde model alarak, öykünerek öğrenme çok etkili bir yöntemdir. Bir edebiyat yapıtında başkişi olan bir çocuğun gelişimsel olarak incelenmesini içeren çalışmamız açısından düşünürsek, çocukların bir senaryo ya da kurgusal bir kitapta sunulan görsel ya da yazılı uyaranlar aracılığıyla izledikleri başkişi ile rahatça özdeşleşim kurduklarını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bu nedenle çocuklar başkişilerin her türlü kişilik özelliklerinden etkilenip, aynı davranışları sergileyebilirler. Bu bağlamda çocuk edebiyatının kişilik gelişimine etkisinin sanıldığından daha büyük olduğunu burada belirtmek durumundayız. “Çocuk hem dürtüleriyle hem de toplum yasaklarıyla başa çıkmaya çalışırken, çocuk özdeşleşme ile onu olgunlaştıran uzlaşmacı bir çözüme ulaşır. Özdeşleşme, süper egonun ve çocuğun cinsiyetine uygun olarak düşünülen davranışların gelişmesine yardımcı olur. Özdeşleşme, sosyalleşmenin temelini oluşturur. Süperego bu evrede tamamen oluşur” (Bak, 2011, s. 45).

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1.ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada Aysel Gürmen'in 12 kitaptan oluşan Selen'in Öyküleri dizisinden belirlenen kitaplar, gelişim psikolojisinin verileri ışığında *kişilik ve dil gelişimi* özellikleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden döküman incelemesidir. “nitel araştırmacılar belli bir konu ile ilgili araştırma yaparken o konunun ‘ne kadar’ ya da ‘ne kadar iyi’ olduğunu öğrenmekten çok daha geniş bir bakış açısı elde etmek isterler” (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009, s. 248). “Dökümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır” (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 190). “Döküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada döküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir” (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 189). Araştırmanın evrenini 1995 yılında ilk basımı yapılan, 8-12 yaş çocuklarına seslenen, başkışisi 3-7 yaş aralığında gelişen ve 12 kitaptan oluşan Selen'in Öyküleri kitap dizisi oluşturmaktadır. Örneklemi ise dört kitabın incelenmesiyle sınırlıdır. Selen'in Öyküleri dizisi ise aşağıda Tablo 3-1'de verilmiştir.

Tablo 3-1: Selen'in Öyküleri serisine ilişkin tablo

1- Benim Adım SELEN, 1995, Uçanbalık
2- Selen Abla, 1995, Uçanbalık
3- Selen'in Şarkısı, 1995, Uçanbalık
4- Selen'in Ormanı, 1997, Uçanbalık
5- Selen Kıbrıs'ta, 1998, Uçanbalık
6- Selen'in Arkadaşları , 2000 Uçanbalık
7- Keskin Gözlü Dişi Kartal, 2001, Uçanbalık
8- Selen'in Doktor Dedesi, 2002, Uçanbalık
9- Selen Tatilde, 2003, Uçanbalık
10- Selen Okulda, 2004, Uçanbalık
11- Selen'in Çiftliği, 2005, Uçanbalık
12- Selen'in Anneanesi Geliyor, 2006, Uçanbalık

Söz konusu kitapların serinin 1., 4., 8. ve 12. kitaplardan oluşması hem hedeflenen gelişim aşamalarının tespiti açısından hem de örneklemin evreni temsil etmesi bakımından önem oluşturmaktadır. Selen karakterinin, ilk çocukluk döneminde (3-7 yaş) döneminin başında ve sonunda göstermiş olduğu gelişimsel özellikleri izleyebilmek için amaçlı olarak serinin ilk ve son kitapları, diğer yaşların da izlenebilmesi bakımından da dördüncü ve sekizinci kitapları ele alınmıştır. Çalışmada incelenecek kitaplara yukarıda değinmiştik.

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Çalışma, nitel bir çerçevede gerçekleştirildiğinden çalışma nesnesini, araştırmanın amacı doğrultusunda Aysel Gürmen'in Selen'in Öyküleri ırnak romanlarının dördü oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme temel alınmıştır. Amaçlı örneklem, “nitel araştırmalarda aktarılabirliği arttırmak için hem tipik olarak karşımıza çıkan olay ve olguları hem de bunların değışkenlik gösteren olay ve olgularını ortaya koyma amacını güden” (Yıldırım & Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 2016, s. 282) bir anlayıştır. Çalışmada 3-7 yaş arası kişilik ve dil gelişim alanlarındaki değışimi, gelişim psikolojisi verileri ile karşılaştırmak için ele alınan kitapları “bütününe yönelik önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışmasına” (Yıldırım & Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 2016, s. 122) dahası bu durumlara yönelik saptamalar yapılmasına olanak sağladığı için amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Aysel Gürmen'in ırnak serisinin başkişisi, belirli bir zaman dilimi içerisinde (3-7 yaş) geliştirilmesi ve 12 kitaptan oluşan serinin değışik aralıklarla (1995-2006) yazılmış olması nedeniyle gelişim psikolojisi verileri doğrultusunda; gelişim alanları (kişilik ve dil gelişimi) bağlamında ele alınarak incelenmiştir. Bu nedenle çalışmada öncelikle gelişim psikolojisi alanında çalışmanın kapsamına giren gelişim alanlarının özellikleri belirlenmiştir. Söz konusu kitaplar incelenirken iki gelişim alanı çerçevesinde; başkişi Selen'in, yaşına bağlı olarak gelişim dönemiyle uyumlu

özellikler gösterip göstermediği saptanmaya çalışılmıştır. Aysel Gürmen'in tamamı on iki yapıttan oluşan "Selen'in Öyküleri" serisinin dördü araştırmanın verilerini toplama araçlarıdır. Bu yapıtlar şunlardır:

1. Kitap, Benim Adım SELEN, 1995, Uçanbalık
4. Kitap, Selen'in Ormanı, 1997, Uçanbalık
8. Kitap, Selen'in Doktor Dedesi, 2002, Uçanbalık
12. Kitap, Selen'in Anneanesi Geliyor, 2006, Uçanbalık.

Bulgular bölümünde çalışmaya yön veren dört kitap 'Gelişim psikolojisi' verileri ışığında özetleri çıkarılarak çözümlenmiştir. Ayrıca İlk Çocukluk Döneminin, 'Kişilik ve Dil Gelişim' özellikleri sınıflandırılarak tablo haline getirilmiştir. Çıkarılan tablo ile kitaptaki bulgular tespit edilmiş, örnekler ile gösterilmeye çalışılmıştır. İlk Çocukluk Döneminin Gelişim psikolojisi alanlarıyla ilgili özellikleri Tablo 3-2'de gösterilmiştir. Selen'in Öyküleri kitaplarını çözümlemek için hazırladığımız gelişim psikolojisinde kişilik ve dil gelişimine ilişkin tablo (bkz. tablo 3-2) aşağıda yer alan kaynaklardan elde edilen veriler ile oluşturulmuştur:

Bak (2011), Bee & Boyd (2009), Burger (2016), Can (2018), Erden & Akman (2001), Erdener (2009), Gander & Gardnier (2004), Jung (2016), Keklik (2008), Selçuk (2003), Senemoğlu (2013), Sever (2008), Topbaş (2015), Yavuzer (2018), Yıldırım (2015), Yılmaz (2008), Çift & Canan (2017), Ömeroğlu & Ulutaş (2007), İnanç & Yerlikaya (2016), Şimşek & Yakar (2016).

Aşağıdaki tablo gelişim psikolojisine yönelik yukarıda yer verilen birçok araştırmacının araştırmalarında ve verilerinden yola çıkarak hazırlanmıştır. Bu tablo çalışmanın kapsamında Aysel Gürmen'in Selen'in Öyküleri serisine yönelik olarak kullanılmıştır. Bu özgün tablo benzer çalışmalar için de kullanıma elverişlidir.

Çalışma, bir dönemi (ilk çocukluk) ve iki alanı (Kişilik Gelişimi ve Dil Gelişimi) kapsamaktadır. Tabloda yer alan kısaltmaların başındaki sayılar ("1" veya "2" rakamları) gelişim alanlarını ifade etmektedir. Kısaltmaların sonundaki sayı ve sıralamalar ise kaçınıcı özellik olduğunu açıklamaktadır. Örnek olarak **2.A.1.** kısaltması "İkinci alan (Dil gelişimi) birinci özelliği" açıklamaktadır.

Tablo 3-2: İlk Çocukluk Dönemi Kişilik ve Dil Gelişimi Özellikleri

<p style="text-align: center;">GELİŞİM ALANLARI</p> <p style="text-align: center;">GELİŞİM DÖNEMİ</p>	<p style="text-align: center;">KİŞİLİK GELİŞİMİ</p>	<p style="text-align: center;">DİL GELİŞİMİ</p>
<p style="text-align: center;">İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİ (3-7 YAŞ)</p>	<p>1.A.1. Benlik gelişimi başlar. Kendi davranışları üzerinde kontrol kazanmaya başlar.</p> <p>1.A.2. Özbakım becerilerini kazanarak yetişkinlerden bağımsız olmaya başlarlar.</p> <p>1.A.3. Aile kavramı oluşur. Ailece vakit geçirmekten keyif alırlar.</p> <p>1.A.4. Çatışma durumlarında kendisini suçlu hisseder.</p> <p>1.A.5. Meraklıdır, sorular sorar.</p> <p>1.A.6. Oyunlar aracılığı ile sosyal değerleri ve kuralları öğrenmeye başlar.</p> <p>1.A.7. Süper ego gelişmeye başladığından çevresindekilerin fikirlerini önemsemeye başlar.</p> <p>1.A.8. Gördüğü yaşadığı olaylar oyunlarına yansır.</p> <p>1.A.9. Oyun arkadaşı olarak hemcinslerini tercih ederek oyun oynar.</p> <p>1.A.10. Oyunlarında işbirliği ve paylaşım görülür.</p> <p>1.A.11. Oyunlarında gerektiğinde lider rolünü üstlenir.</p> <p>1.A.12. Gelecekte sahip olmak istediği (Mesleki, yer vb.) şeylerin provasını oyunlarla yapabilir.</p> <p>1.A.13. Hemcins ebeveyn model alınır, karşı cins ebeveyn kışkanılır. Ebeveynler başta olmak üzere yetişkinler taklit edilir.</p> <p>1.A.14. Karşı cinsi tanımaya yönelik sorular sorar. Cinsiyet farklılıklarını anlamaya çalışır.</p>	<p>2.A.1. “Niye, niçin ve nasıl” soru sözcüklerini kullanarak sorular sorar.</p> <p>2.A.2. Ben merkezci düşünceden kaynaklı olarak çevresindekileri susturup kendisi konuşmak ister.</p> <p>2.A.3. Sesli düşünür.</p> <p>2.A.4. Olayları ve konuları sırasıyla anlatır.</p> <p>2.A.5. Basit öyküler anlatabilir.</p> <p>2.A.6. Zaman kavramını günlük olaylarla ilişkilendirerek kullanmaya başlar.</p> <p>2.A.7. Haftanın günlerini, mevsimleri sırasıyla söyler.</p> <p>2.A.8. Üç, dört dizeden oluşan şarkıları söyleyebilir.</p> <p>2.A.9. Sayıları ritmik sayar.</p> <p>2.A.10. Nesnelerin konumunu söyler (içinde, dışında, altında, üstünde gibi).</p> <p>2.A.11. Sembollerin anlamlarını ifade edebilir.</p> <p>2.A.12. Akrabalık ilişkilerini ifade eden kelimeleri kullanır.</p> <p>2.A.13. Soyut ifadeleri ve mecazlı söyleyişleri anlamlandıramaz.</p> <p>2.A.14. Zıt anlamlı kelimeleri söyler.</p> <p>2.A.15. Cümlelerinde ‘aşırı kurallaştırma’ ve ‘eksik kurallaştırma’ görünür.</p> <p>2.A.16. İsim, fiil ve sıfat gibi yapıları kullanır. Kişi zamirlerinin çekimini düzgün yapabilirler. Geçmiş ve gelecek zaman kipini kullanabilir.</p>

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Çözümleme yapılırken incelenen kitaplarda ilk kitap üç yaşını, ikinci kitap dört yaşını, üçüncü kitap altı yaşını ve dördüncü kitap altı ve yedi yaşını kapsadığından Selen'in Öyküleri "İlk çocukluk dönemi" özelliklerine göre çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada çocuğun gelişim dönemleri ve gelişim alanları ilişkilendirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategorilere göre incelenen kitaplardan alıntılar yapılarak bulguların gelişim psikolojisi verileriyle uyumu saptanmaya çalışılmıştır. "Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir" (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 239).

Doküman incelemesi yöntemiyle toplanan verilerin analizi için betimsel analiz kullanılacaktır. "Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır... Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlemiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden- sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır" (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 239).

BÖLÜM IV: BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Önce “Selen’in Öyküleri” dizisinde incelenecek olan kitapların özetlerine yer verilmiştir. Özetlerden sonra ise kitapların, 3-7 yaş dönemi kişilik ve dil gelişimiyle ilgili çözümlmelerine yer verilmiştir.

4.1. YORUMLU KİTAP ÖZETLERİ

Çalışmanın ağırlık noktasının “Selen” i konu alan seri kitapların dil ve kişilik gelişimine katkı sağlayıp sağlamadığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, ilk kitap ve hedef kitlesi 8-12 yaşları olan “Benim Adım Selen” kitabının ana olaylarını ya da olay dokusunu betimlemek, kitabın bütününe ilişkin fikir edinebilmek için önemli görülmektedir.

1. *Kitap: BENİM ADIM SELEN*

Seri kitapların ilki olan “Benim Adım Selen” toplam dokuz alt bölümden oluşur. Kitabın ilk bölümünde başlığundan da anlaşılacağı gibi yazar Selen’i ana çizgileriyle tanıtmaya çalışmaktadır. Bütün diziyi oluşturan kitapların başkışisi olan Selen’in fiziksel özelliklerinden çok davranışları, duyguları, tepkileri, kısacası bir çocuğu çocuk yapan temel özellikler su yüzüne çıkartılmaya çalışılmıştır. İlk öyküde anlatılan biçimiyle Selen üç yaşındadır. Doğal olarak üç yaşın temel davranışsal özellikleri de Selen’i belirleyen özellikler olarak karşımıza çıkar. Selen dünyayı tam bir çocuk gibi öznel bir bakış açısıyla kendince anlamaya ve anlamlandırmaya çalışırken, onun çocukça ve yaşının gerektirdiği bakış açısıyla dünyayı algıladığına tanık olunur. Bu algı kimi zaman bencilce, kimi zaman çocukça ve gülünçtür, ancak bunlar tümüyle üç yaş çocuğunun da temel özelliklerinin göstergeleridir. Onun bu tutumu bazen yetişkinleri bıktırır da Selen soru sormaktan hiç vaz geçmez. Çünkü ilk çocuklukta var olan sınırlılıklar ancak bu yolla aşılabilecektir. Selen zamanının büyük bölümünü ablası Sevinç, annesi ve babası ile geçirdiğinden doğal olarak bu sorular da en çok onlara yöneltilir. Her çocuk için yaşça büyük olan kardeş örnek alınır. Selen de sıklıkla ablasını örnek alır. Bu durum bir arkadaşlıktır ama aynı zamanda öğrenme sürecinin bir parçasıdır.

İlk yaşlarda kişilik gelişimin temel özelliklerinden birisi çocuğun kendi benliğinin ve bireyselliğinin farkına varmasıdır. Bu nedenle Sever (2008, s. 59), 3-4

yaş çocukları için “çocuk, benlik kavramı geliştirmeye, kendisi hakkında duygu ve düşünce oluşturmaya başlar” derken tam da bu noktaya işaret eder. Kitaptaki Selen de kendisine adı ile seslenilmemesine tepki göstermektedir. Çünkü anne, baba veyahut ablası sıklıkla ona “bebeğim, meleğim, cici kız, kaplumbağa, aptal çocuk” gibi sözcüklerle seslenirler. Onun tepkisi ise “Ben SE-LEN” im olur. Burada aslında kendi benliğinin farkında olan 3-4 yaş çocuğunun temel bir özelliği ortaya çıkar. Selen’in Öyküleri kişilik gelişimiyle ilgili pek çok durumu okuyucuya sunar. Bunlar, bulgularımız bölümünde ayrıntısıyla incelenecektir.

Selen’in annesi başta bir ev kadını olarak kurgulandığından, Selen ve anne arasında güçlü bir ilişki göze çarpar. Bu durum sürekli birlikte olmaktan kaynaklanan kimi sorunları da ortaya çıkarır. Çünkü Selen çocukluğun doğal sonucu olarak evi dağıtır, kimi zaman da kirletir. Bu nedenle küçük çatışmalar da kaçınılmaz olur. Ancak bu çatışmalar çözüme bağlanarak büyütülmez. Annenin yakında çalışmaya başlayacağını öğrenen Selen zaten gün boyunca babadan da uzak kalma kaygılarıyla bir iç hesaplaşma sürecine girer. Bu nedenle kâbuslar bile görmeye başladığından annesine sarılmadan uyuyamaz. Dahası, bu süreçte oyun oynamaz, parka gitmez, Sevinç’le çok sevdiği yüzmeye bile gitmekten vaz geçer. Bu durum aslında öz benlik saygısının oluşmasıyla yakından ilintilidir. Çünkü gelişim sürecinde çocuğa sunulan güvenli bir ortam onun benlik saygısının oluşmasına yardımcı olacaktır (Sever, 2008, s. 59). Annenin işe dönmekten vazgeçmesi Selen’i çok mutlu eder ve eski keyifli haline geri döner.

Kitap boyunca Selen günün çoğunluğunu akranları gibi oyun oynamakla geçirir. Oyun konusundaki en büyük sıkıntısı ise oyuncaklarını etrafa saçması kendi deyimiyle ‘odayı süslemesi’ sırasında annesi tarafından tepki çekmesidir. Selen, her gün annesinin odayı toplama konusundaki bitmez tükenmez isteğini bir türlü anlamlandıramaz. O çocukluğunun getirdiği benmerkezcilikle odasını da gönlünce dağıtmak ister. Sorumlusu kendisidir. Bu da onun çevresini ve kendine ait olan eşyayı özgürce kullanma ve denetleme isteğiyle ilgili bir doğal durum olarak görülür. Annesine göre evi batırmakta olan Selen’in, kendi dünyasında evi süslüyor olması çocuğun dünyasının yetişkinlerinkinden farklı olduğunu açık bir biçimde ortaya koyar. Buna karşın Selen için oyun oynamak vazgeçilmez bir eylemdir, çünkü oyun çocukların kendilerini ifade ettikleri veya kendilerini gerçekleştirdiği kaçınılmaz ve mutlak bir gerçeklik alanıdır (Dilidüzgün S. , 2013, s. 41). Selen’in oyun konusundaki en iyi oyun arkadaşı ise ablası Sevinç’tir.

Kitapta oyun izleği sıkça karşımıza çıkmakta ve merkezi bir işlev taşımaktadır. Çünkü Selen oyun sürecinde hem eğlenmekte hem de nedensellik ilişkilerini kurmaya başlamaktadır. Öte yandan çocukların kişilik gelişim özelliklerine koşut olarak Selen oyun aracılığıyla denetimi elinde tutmak ister. Pazarcılık oynarken oyun süresince ablasını da yönetmeye başlar. Örneğin, “Ben ablama kendi istediğim şeyleri, ablasma benden almasını istediğim şeyleri alıyordu” (B.A.S, s. 33) demesi onun bu denetimci kişilik gelişimi özelliğini gösterir.

Ancak bu konuda dikkat çeken başka bir özellik, ablasını çok sevmesine karşın zaman zaman ablasının onu anlamadığını düşünüyor olması. Ablasının ve çevresindeki büyüklerin konuşmalarında sık sık deyimlere ve benzetmelere yer vermesi Selen’in kafasını karıştırmaktadır. Bu konuda kitapta bolca örnek bulmak olanaklıdır. Örneğin, kestirmeden çıkmak, dilimizin zengin olması, başına belayı almak, yüz verip astarını istemek gibi dilin yan anlamlarıyla kullanımı Selen için bir sorundur. Bunlar Selen’in dilsel gelişim evresini aşan örneklerdir. Bu durum son derece doğaldır, ne de olsa dil gelişiminde deyim ve benzetmeleri kullanma dilin dolaylı anlatımı çerçevesinde güç bir iştir. Selen yaşı gereği henüz dili böylesine yan anlamlarıyla kullanma evresinde değildir. Çünkü benzetmelerden yararlanma ve deyim kullanımı ancak 8-10 yaş ve sonrasında gelişecek bir özelliktir (Sever, 2008, s. 44).

Selen’in en çok sorun yaşadığı dilsel kullanımlardan biri de çevresindekilerin onun isteklerini “zamanı gelince” diye ötelemeleridir. Henüz yaşı gereği 3-4 yaş çocuğunun gelişim özelliklerini gösteren Selen için zaman çok soyut ve belirsiz bir kavramdır. Hele bu yaş grubunun benmerkezli olduğu düşünülürse çocuklarının isteklerinin ötelenmesi onları mutsuz eder. Selen de böylesi bir sorunla karşı karşıya kaldığı için tepkisel davranır. Çünkü zaman kavramı ancak 5-6 yaşlarda bile belirsiz bir olguyken (Sever, 2008, s. 51) bu yaş diliminde sorunludur. Ancak 8-10 yaşlarında zaman kavramı oturacağından zamana ilişkin deyimsel söyleyişler bu yaş grubu için anlaşılmaz bir sınır ve engelleme sonuçlarını ortaya çıkarır. Bu nedenle “zamanı gelince” diye onun isteklerini ertelemek çevresiyle çatışmasına neden olur.

Erken yaş çocukları özellikle aile gibi ortamlarda kendilerini güven içinde duyumsamak isterler. 5-6 yaş grubunun kişilik özelliklerinden biri olan güven duygusu (Sever, 2008, s. 61) bu bağlamda kendini Selen’de göstermeye başlar. Aile içi çatışmalar bu güven duygusunu zedeleyici niteliktedir. Zaten Selen de ablasının ödevi

nedeniyle anne babasının çatışmasına ilk kez tanık olduğunda bu güven duygusunun zedelenmesiyle kaygı yaşar.

Birey olma ve bireyselliğinin çevresi tarafından kabul edilmesi güdüsü kitabın sonuna kadar devam eder. Kitabın sonunda Selen artık büyük birisi olma özencini açıkça dile getirir. Dahası ‘büyük’ olduğunun çevresince kabul edilmesini bekler. Aysel Gürmen, kitabın bu aşamasında yaş grubunun bu özelliğine koşut olarak yaptığı buluşla Selen’in sorununa bir anlamda çözüm üretir ve artık aile ona “Selen Abla” diye seslenmeye başlar.

2. *Kitap: SELEN’İN ORMANI*

Serinin dördüncü kitabı olan bu eser sekiz bölümden oluşuyor. Bu kitabın adı “Selen’in Ormanı”. Yazar bu bölümde Selen ve ailesini tatile çıkarıyor. Selen ve ailesi Babakale’de Selen’in Taner Amca diye seslendiği ve çok sevdiği aile dostunun yazlık evine konuk oluyor. Kavramları somutlaştırmada hala zorluk çeken selen, yazlık ev denildiğinde aklına yazlık giysileri getirerek, kapısı duvarı olmayan bir ev hayal ediyor. Selen bu bölümde hayal gücü konusunda çok daha etkin bir kimlikte karşımıza çıkıyor. Henüz dört yaşın gelişim özelliklerini gösteren Selen tek başına tuvalete gitmek zorunda kaldığında, her ne kadar olmadığını bilse de karşısına canavarlar çıkacağından korkmakta. Gelişimsel özellikleri nedeniyle Selen henüz soyut olgu ve kavramları hala anlayamamaktadır. Bu da yaşı düşünüldüğünde son derece doğaldır. Örneğin “ormanla denizin kucaklaşması” ifadesinden deniz ve ormanın insanlar gibi kucaklaşacaklarını anlamını çıkarır ve kafası karışır. Selen ilk kitapta olduğu gibi oyuncaklarına çok düşkün fakat bu defa oyuncaklarından ayrı kaldığında onların ağladığını ve üzüldüğünü zanneder. Selen için oyuncakları insanlardan farksızdır çünkü. Bu yaş grubu çocukların dünyasında düş ile gerçek iç içe olduğundan bu durumu anlamakta güçlük çekmeyiz. Olaylar geliştikçe Selen’in artık kendi gerçeklerini daha kararlı biçimde savunduğuna tanık olmaya başlarız. Örneğin deniz kıyısında gördüğü çadırların Kızılderililere ait olduğunu düşünür. Bu durumu anlamayan çevresine ve düşüncelerinin başkaları tarafından sorgulanmasına çok öfkelenir; çünkü artık Selen söylediklerini kendince bir mantığa oturtmaktadır.

Bu bölümde Selen’de yer yer okul korkusu belirginleşmeye başlar. Okula başlarsa ablası gibi özgür olmayacağını, her istediğinde parka gidemeyeceğini ve oyun oynayamayacağını düşünür. Bir taraftan da ablası Sevinç’in kendisinden daha bilgili

olmasını okula borçlu olduğunu fark eder ve aslında okulu içten içe merak etmeye başlar. Selen'in okul konusundaki duyguları bu aşamada karmaşık ve kopuktur.

Kitapta Selen'in hala soyut-somut çatışması içinde olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle çevresini anlamlandırmada da zamanla sorunlar yaşar. Örneğin, yaşadığı yer konusunda kafası epey karışıktır. Bu konuda Selen'in zorlandığını anlayan annesi, Türkiye'yi evlerine, evlerinin salonunu İstanbul'a, yaşadıkları Levent semtini de salondaki kanepelere benzetererek Selen'in bu konuyu çok daha iyi anlamasını sağlar. Bilgiyi belleğinde anlamlandırmaya başlayan Selen artık daha mutlu çizilmeye başlanır.

3. Kitap: SELEN'İN DOKTOR DEDESİ

Selen'in Doktor Dedesi başlıklı kitap ise toplam beş bölümden oluşuyor. Kitabın adından da anlaşılacağı gibi Selen'in dedesi doktor, babaannesi ise ev hanımıdır. Selen'in dedesi çevrede sevilen ve torunlarına da çok düşkün birisidir. Selen de dedesini çok sevmektedir. Selen ailesiyle birlikte dedesine gitmeyi çok sever, çünkü kendisi de ablası da burada çok eğlenirler. Kitabın gelişen öyküsü ilerledikçe zaten yaşlı olan dedenin ölümüne tanık oluruz. Aslında ölüm gerçeği çocuk dünyası için başta anlaşılmaz, kabul edilemez katı bir gerçektir. İçten duygularla bağlandığı ve yanında çok eğlendiği bir büyükbabayı yitirmek çocuk için yıkım olabilir. Ancak Aysel Gürmen'in yalın ve duygusallıktan uzak anlatım biçimi kitabı duygulara boğmak yerine yaşam ile ölümün iç içeliğini vurgular nitelikte. Selen, dedesinin ölümünü, daha önce masallarda dinlediği Zümrüdü Anka kuşunun yanarak küllerinden yeniden doğmasına benzetir kendi düş dünyasında. Bu nedenle dedesinin tıpkı masal kuşu gibi yeniden var olacağına inanır. Çünkü insanlar hiçbir zaman tam ölmezler. Selen'in dedesi gibi!

Kitabın ilerleyen bölümlerinde Selen'in altı yaşına geldiğini ve anaokuluna başladığını öğreniyoruz. Selen okulu çok sever. Arkadaşlarının okulda olmadığı günler de ise okul, sıkıcı, dahası boğucu gelir ona. Çünkü aile dışındaki çevre bir anlamda çocuğun toplumsallaşma süreçlerini en iyi geliştireceği ortamdır. Yalnızlık artık Selen için çok sıkıcıdır. Yalnız kaldığında oyuncakların, salıncağın, kum havuzunun anlamsız olduğunu Selen'in bakış açısıyla birlikte sunulur okura.

Kitapta Selen altı yaş çocuğunun tipik gelişimsel özelliklerini gösterir. Örneğin kaygılarını ve korkularını dile getirerek paylaşmayı henüz öğrenememiştir. Bu yüzden okulda zaman zaman zorluk yaşar. Soyut olguları da henüz tam olarak anlamaz.

“Mevsimlerin kayması” ifadesinden mevsimlerin kayak veya buz pateni yaptıkları gibi düz anlamlı şeyler çıkarıyor. Selen artık gün, ay ve yıl kavramlarını öğrenmesine karşın bunları zaman zaman karıştırır. Selen’in bunları karıştırdığını gören annesi yine bir ara çözüm üreterek, yılları dedeye, mevsimleri dedenin çocuklarına, ayları da dedenin torununa benzeterek bu kavramların Selen’in belleğinde somutlaşmasını sağlar.

Kitabın son bölümünde Selenlerin aile dostlarından Robert ile Zeynep’in evlilikleri konu edinilir. Selen evlilik konusunu ilk duyduğunda üzülür, dahası çok sevdiği Robert ve Zeynep’in düğününe gitmeyecektir, çünkü onun düş dünyasına göre Robert ile Selen evlenecektir. 5-6 yaş grubu kız çocuklarının tipik gelişimsel özelliklerinden biri olan bu durum ile gerçek yaşamda da sıklıkla karşılaşmak olanaklıdır. Babasıyla evlenmeyi düşünen kız çocukları gibi. Bu dönem kız çocuklarının babaya veya baba rolündeki bireylere karşı ilgi duyması ‘elektro kompleks’ olarak adlandırılır (Yıldırım, 2015, s. 103). Sevinç ablasının açıklamalarından sonra gerçekleri ve içinde bulunduğu koşulları daha açık görmeye başlayan Selen, bu aile dostlarının düğünlerine gidecektir; çünkü gereken açıklamalar doğrultusunda doğru ile yanlış sınırları artık kendisi için çizilmiştir. Gelişimin doğal bir evresi olarak Aysel Gürmen kız çocuklarının bu doğal özelliklerini romanına taşıyarak çocukların olduğu kadar yetişkinlerin de doğal gelişim süreçleriyle yüz yüze getirmek ister. Bu bağlamda Selen başlarda insanları neden evlendiklerine hiç anlam veremezken evlilik sayesinde yetişkinlerin bebek sahibi oldukları da anlatılınca evlilik olgusu Selen için dana anlaşılır bir çerçeveye oturtulmuş olur. Selen altı yaşındaki tüm çocuklar gibi çok geniş bir hayal gücüne sahiptir. Örneğin Robert abisinin düğününde prensesler gibi olup kılıcıyla hatta beyaz atıyla ortaya çıkacağını düşünüyor. Yetişkin kızların birçoğunda olduğu gibi Selen’in de beyaz atlı prens beklentisinin temeli bu yaşlarda atılıyor.

4. Kitap: SELEN’İN ANNEANNESİ GELİYOR

Serinin son kitabı olan “Selen’in Anneannesi Geliyor” toplam sekiz bölümden oluşuyor. Kitabın ilk bölümünde anneannesinin gelecek olmasından dolayı oldukça mutlu olan Selen anneannesi geldiğinde onunla yapacaklarından bahsediliyor.

Bu kitapta Selen artık okula başlıyor. Okul ile birlikte ödev gerçeği de Selen’in yaşamına giriyor. Piaget’ye göre somut işlemler dönemine giren Selen için özellikle matematik problemleri sorun olmaya başlıyor. Örneğin problemde adı geçen Ali’yi

kendi sınıf arkadaşı Ali ile karıştırır, problemi çözme anlayışı da sınıf arkadaşı Ali çevresinde gelişir.

Bir diğer bölümde Selen'in komşusu olan Mavisel abla, Selen'den bahçeden maydanoz toplayıp getirmesini ister. Belleğinde maydanozu o güne kadar demet biçiminde kodladığından Selen bahçedeki maydanozları bir türlü bulamaz. Çünkü ona göre maydanozlar demet halinde yetişir. Selen'in meyve sebze konusunda yaşadığı bu türden ikilemleri çözmek isteyen annesi, Selen'i Ahmet Dayı'nın serasına götürür. Yaşayarak öğrenme anlayışına koşut olarak Selen bitkileri doğal yetiştirme ortamında görünce yanlış bildiği bilgilerin yerine doğrularını koymayı öğrenir. Selen bitkilerin duyguları olduğunu zanneder önceleri. Gelişim özelliklerine uygun olarak bitkilerin duygularıyla birlikte akıllarının da olduğunu düşündüğünden domates, patlıcan, biberlerle halay çekmeyi bile düşünüyor. Yer yer gülmeceyi andıran durumların ötesinde aslında yedi yaş çocuklarının tipik gelişimsel özelliklerini gösteren kitap böylece her öyküde büyümekte ve büyüdükçe de kendi yaş diliminin özelliklerini göstermeye başlamaktadır.

Selen bazı arkadaşlıkların farklı nedenlerle bitebileceğini yaşayarak öğreniyor. Anaokulunda çok yakın olduğu Orhan'ı bir yıl gibi bir süreden sonra okulun bahçesinde görünce, önceleri çok iyi arkadaş olduğu Orhan'ın umursamaz tavırlarıyla karşılaşır. Orhan da erkek çocukların gelişimsel özellikleri nedeniyle değişim yaşadığından önceki çocukluk özellikleri değişmiş olarak karşımıza çıkar.

Selenlerin oturduğu evin üst katına yeni bir komşu taşınır. Taşınanların kendi yaşlarında bir çocuğunun olması Selen'i sevindirir. Bir gün okuldan eve dönen Selen apartmanın girişinde çok kaba ve kendisine kötü davranan bir yaşıtına denk gelir. Bu çocuk Tayfun'dur. Çocuk istemedi de olsa Selen'i düşürür fakat ona yardım etmek yerine çekip gider. Üst kat komşularını annesiyle beraber ziyarete giden Selen burada oldukça şaşırtıcı bir şey yaşar. Apartmanın girişinde kendisine oldukça kötü davranan Tayfun'la burada da karşılaşır, ancak Tayfun burada sanki bambaşka bir çocuktur. Kibar, duyarlı ve titiz olarak tanıtılan Tayfun'un da böylesine uyumsuz davranmasının ardındaki gerçek, Tayfun'un babası ile annesinin ayrılmış olmasıdır. Ebeveynlerine güvenli bağlanan çocukların toplumsal açıdan daha girgin, arkadaşlarına ve kardeşlerine davranışları açısından daha olumlu, daha az saldırgan ve yıkıcı, daha duygudaş, okula ve ev dışındaki diğer ortamlara yaklaşımlarında ise duygusal açıdan daha olgun olduğunu gösteriyor (Bee & Boyd, 2009, s. 614).

Aysel Gürmen ayrılmış eşlerin çocuklarının gelişimlerinin nasıl olumsuz etkilendiğini gözler önüne sererken bir yandan da Selen örneğinde çocukların uyumlu bir aile ortamında büyümelerinin onların gelişimleri açısından ne denli önem taşıdığına vurgu yapar.

Kitabın son bölümünde Selen ve diğer kız arkadaşlarının üst sınıflardaki çocuklarca rahatsız edildiğini gören Sarp, Batuhan ve Volkan arkadaşlarını korumak için birlikte hareket edip minik bir çete kuruyorlar. Bu sorunu zamanında fark eden rehberlik uzmanı Zümrüt Abla Selen ve arkadaşlarına sorunların kaba kuvvetle ve zorbalıkla çözülemeyeceğini öğretiyor. İleriki yaşlarda buna benzer olası sıkıntılar yaşayabilecek olan Selen, sorunlarını konuşarak çözebileceğini öğreniyor. İçinde yaşadığımız toplumda öğrenilmesi gereken en önemli davranışlardan birini bu şekilde kavramaktadır.

4.2. SELEN'İN ÖYKÜLERİ KİTAPLARININ KİŞİLİK GELİŞİMİ BULGULARI

Kendine has özellikleri bulunan ilk çocukluk dönemi, gelişimde en çok sözü edilen dönemlerdendir. Bu dönem bireyleri kişisel bağımsızlıklarını kazandığından yaşamın gerçekliğine ilk adımlarını atar. Çalışmanın bu bölümünde Selen karakterinin, gelişim psikolojisi bağlamında 3- 7 yaş kişilik gelişim özellikleri betimlenmiştir.

1.A.1. Benlik gelişimi başlar. Kendi davranışları üzerinde kontrol kazanmaya başlar.

Kişilik ve benlik gelişimi, daha çok kişinin birey olma bilinci, yeni bir yaşantı karşısında izleyeceği yol, bağımsız karar vermeyi gerektiren durumlardır. Bu bakış açısıyla tüketici olmamakla birlikte kişilik ve benlik gelişimiyle ilgili olarak serideki kitaplardan en tipik örnekler aşağıya çıkartılmıştır.

Bireyin benlik duygusunu adıyla örtüştürerek kazanmaya başladığı gelişimsel anlamda bir olgudur. Aşağıdaki kesitte Selen'in gelişim dönemiyle koşutluk göstererek kendisine adıyla seslenilmesi konusunda ısrarcı olduğu ve böylece benliğini ortaya koyduğu vurgulanmıştır.

“Benim adım Selen!

SE-LEN.

Kimse adımlı söyleyemiyor. Hep başka şeyler diyor.

Bilmiyorum neden?” (B.A.S, s. 5).

Birey ilgili gelişim döneminde benlik kavramını geliştirirken kendi davranışları üzerinde de kontrol kazanmaya başlar. Davranışlarının doğru-yanlış, yeterli-yetersiz olma durumlarını kontrol eder. Selen de kendisini ablasıyla kıyaslayarak böyle bir kontrol süreci yaşamaktadır. Ailedeki tüm bireyler yaptıklarının güzel olduğunu söylemesine rağmen Selen kendi davranışlarını kendi ölçütlerine göre değerlendirerek benlik gelişimini ortaya koymaktadır.

“Evde ablam dahil herkes yaptığım şeylerin çok güzel olduğunu söylüyor ama ben güzel olmadığımı biliyorum. Dalgıçların tamam işaretini kendi kendime milyon kere çalıştığım halde hala ablam gibi yapmayı beceremiyorum.” (B.A.S, s. 5).

Başka bir örnekte de Selen’in kendi davranışını denetlediği kendi sesinden rahatsız olduğunu dile getirmesiyle ortaya konmuştur.

“Öyle çok bağırıştım ki kendi sesimden rahatsız oldum.” (B.A.S, s. 19).

Selen’in kendi benliğini koruma ve haklı olduğu durumları karşısındakine aktarma çabasına da tanık olunuyor. Aşağıdaki örnek kendi davranışlarını kontrol eden, bir bireyin tutumunu açıkça ortaya koymaktadır.

“Batuhan’ın sözleri beni çok kızdırdı. Arkama dönüp, ‘Yanlıyorsun. Ben hepsini doğru yaptım’ demek istedim ama öğretmenimiz, ‘Hadi Selenciğim. Zümrüt Ablan seni bekliyor’ deyince yerimden kalktım ve sınıftan çıktım.” (S.A.G, s. 22).

Benlik gelişimi aynı zamanda bir değişim sürecidir. Birey bir gelişim döneminden diğerine geçerken tercihler, ilgiler, tutumlar açısından da değişiklik gösterir. Bu durum benliğin gelişme sürecinin doğal bir parçasıdır. Selen’in eskiden sevdiği şeyleri artık sevmediğini belirterek değişim gösterdiği betimlenmiştir. Başka bir bölümde de Selen’in gittikleri tatil beldesinde uyandığında kendisini yalnız hissetmesine rağmen eskiden olduğu gibi anne ve babasını kaldırmak yerine onların uyanmasını beklediği betimlenmiştir. Bu durum da Selen’in benlik gelişimindeki değişime başka bir örnektir. Aynı kesitin devamında Selen yalnız başına tuvalete giderek geçmişteki Selen ve bugünkü Selen arasında gelgitler yaşamıştır. Sonunda kazanan, benlik gelişim sürecine uygun olarak bugünkü Selen olmuştur.

“Eskiden sevdiğim şeyleri artık sevmiyorum. Ne parka ne de havuza gitmek istiyorum. Karnım da hiç acıkıyor. Çikolatayı bile zor yiyorum.” (B.A.S, s. 15).

“Nerede olduğumuzu düşünürken kendimi çok yalnız hissettim. Önce annemle babamı uyandırmayı düşündüm ama sonra vazgeçtim. Eskiden uyandığım zaman evde uyuyan kim varsa uyandırırdım.” (S.O, s. 26).

“Burası tuvalet olmalı. Ya içeride korkunç bir canavar varsa? Annemi uyandırsam mı? O bana kızmaz. Yok yok uyandırmayayım. Ben artık büyüdüm, hiçbir şeyden korkmam. Canavar diye bir şey yok zaten. Şimdi başımı uzatıp içeriye bakacağım.” (S.O, s. 26).

Selen’in bedensel olarak da benliğini ortaya koyma çabasına öykülerde rastlanmaktadır. Boyunu ablasıyla kıyaslaması, arabanın arka koltuğunda kendine yer bulmaya çalışması bu bağlamdaki betimlemelerdendir.

“Ama abla, ben zaten seninle eşit değilim ki! Bak, yanında durayım da gör. Ben senden daha küçüğüm” (S.O, s. 12).

“Yatıp uyumak için arabanın arka koltuğunu ablamla paylaşmak zorundaydık ablam uzanıp yatınca bana değil yatacak, oturacak yer bile kalmadı. Ayaklarını itip kendime yatacak yer açmaya çalıştım.” (S.O, s. 22).

Benlik gelişiminin olağan bir parçası da bireyin kendiyile ilgili kararları verebilmesidir. Selen de gelişim dönemine uyumlu olarak her ne kadar olanaklı olmayacaksa da okula gitmemeye karar veriyor.

“Ben evde çok mutluyum, okula gitmeye hiç niyetim yok.” (S.O, s. 72).

Henüz işlem öncesi dönemde olan Selen’in ‘Nerede yaşıyorsunuz?’ sorusuna Türkiye, İstanbul, Levent yanıtlarının ayrı ayrı verilmesi sonucunda akli karışır. Annesi de ev ve evin bölümleriyle ilişkilendirerek yerleşim birimlerini anlatması Selen’in bu olguyu kavramasına aracı olmuştur. Yaşanan bu bilişsel süreç ‘gelişim bir bütündür’ ilkesi çerçevesinde Selen’in okula gitmeden de her şeyi öğrenebileceği kanısına varmasıyla benlik gelişimine yansımıştır.

“Sonunda anlamıştım... Anlamış mıydım? Yooo!.. Daha anlayamadığım şeyler vardı...

...Gördünüz mü, okula gitmeden de her şeyi öğrenebilirim. Çünkü ben çok akıllıyım.” (S.O, s. 74).

“Ben evde çok mutluyum, okula gitmeye hiç niyetim yok.” (S.O, s. 72).

Selen'in benlik gelişimine koşutluk gösterecek şekilde kendi yargılarına vardığı, Sarp adındaki arkadaşının yaşanan bir olay karşısındaki haklılığını rehber öğretmeni Zümrüt Ablasına aktarmasıyla betimlenmiştir.

“Sarp'ı benim de desteklemem gerektiğini düşündüm. ‘Sarp haklı Zümrüt Abla’ dedim.” (S.A.G, s. 79).

Zayıf olan fidelerin atılacağını dile getiren Ahmet dayıya Selen'in verdiği yanıt, gelişim psikolojisi bağlamında dikkat çekmektedir.

“İyi ki fide değilim Ahmet Dayı, yoksa zayıf olduğum için beni kurumaya bırakırdın.” (S.A.G, s. 56).

Bu örnek Selen kendi benliğini oluştururken ben ve başkaları, ben ve çevrem gibi ilişkileri kurmaya başladığını gösteriyor. Bir fideyle duygudaşlık kurarak bu durumu ortaya koyuyor.

Kuramsal bölümdeki bilgilerden de görüldüğü gibi, kişilik ve benlik gelişiminin en önemli göstergesini bireyin kendi bireyselliğinin farkında olması oluşturur. Yani birey, onu o yapan, kendisini başkalarından farklı kılan ve birey olarak var olmanın özelliklerinin bilincinde olmaya başlar. Burada da ilk önce, Selen'in yetişkinleri nasıl eleştirdiğine tanık olunmaktadır. Çünkü yetişkinler çocukları severken ya da onlara seslenirken ad söylemekten çok ‘meleğim’, ‘tatlım’ gibi sıfatlar kullanmaktadır. Bu kullanım kötü niyetli olmasa da bireyi anonimleştirmekte ve onun özgünlüğünü görmezden gelmek anlamına gelir. Selen'in bu kullanım biçimine başkaldırışı bile yetişkinlerin farkında olmadığı ve bu duruma itirazı olduğunu gösterir. Bu durum bütünüyle kişilik gelişimin bir parçasıdır. Çünkü kişilik ve kişilik gelişimi öncelikle kendinin farkında olma ve yeni ortaya çıkan durumlarda izlenecek yol konusunda kendi başına karar vermeyi gerektiren bir süreçtir. Kitaptan alınan buradaki parçalar da Selen'in bu özelliklerini gözler önüne sermektedir.

1.A.2. Öz bakım becerilerini kazanarak yetişkinlerden bağımsız olmaya başlarlar.

Okulöncesi dönem bireyin kendi kendine beslenme, üzerini giyinme, tuvalet ihtiyacını giderme gibi öz bakım becerilerini kazandığı dönemdir. Bu kazanımlar bireyi yetişkinlerden bağımsız hale getirmesi açısından kişilik gelişim çerçevesinde

büyük önem taşır. Aşağıdaki alıntılar, Selen'in öz bakım becerilerini kazandığına yönelik betimlemelerdir.

“Sütünü bardakta içiyor musun?” diye sordu.

‘Evet’ diye yanıt verdim.

‘Yatarken emzik emiyor musun?’

‘Hayır!’

‘Yemeğini tek başına yiyor musun?’

‘Eveet!’

Bu sorgulama daha ne kadar sürecekti acaba?

‘O zaman sen büyüdün, Selen Abla oldun...’ dedi babam” (B.A.S, s. 77).

“Çok sıkılmışım. Üstelik tuvalete gitmem gerekiyordu. Etrafta tuvalet olabilecek bir yer aradım. Tavanı çok yüksek olan odada yalnızca iki yatak ve üzerinde bavullarımızın durduğu bir masa vardı. Daha dikkatli bakınca aralık bir kapı gördüm. Yavaşça yataktan indim. Ayaklarımın dibinde terliklerim duruyordu. Terliklerimi giydim ve sessizce aralık olan kapıya yaklaştım...

‘Uyandın mı Selenciğim? Tuvalete mi gireceksin? Bekle de sana yardım edeyim.’...

‘Yok yok! Gelmene gerek yok anne, ben hallederim.’” (S.O, s. 26).

“Ablamla ben mayolarımızı göz açıp kapayıncaya kadar giydik. Kova ve küreklerimizi alıp arabanın yanında beklemeye başladık. Annem çok şaşırmişti.” (S.O, s. 62).

Selen'in sütü biberonda değil bardakta içmesi, yemeğini tek başına yemesi, emzik emmemesi, tuvalete tek başına gitmesi, üzerini yardımsız giyinmesi gibi yaşantıların anlatıldığı yukarıdaki alıntılar öz bakım becerilerini kazandığı, bu bağlamda da gelişimin bütünlük çerçevesinde kişilik gelişimine uygun bir süreç izlediğini göstermektedir.

1.A.3. Aile kavramı oluşur. Ailece vakit geçirmekten keyif alırlar.

Aşağıdaki kesit ilgili gelişim özelliğinin iki boyutuyla ele alınacağı bir örnektir. Selen yaşadıkları evin başkasına ait olmasından dolayı şaşırılmaktadır. Çünkü okulöncesi dönemindeki çocuklar evlerini aileleriyle ilişkilendirirler. Öte yandan

neden ne olursa olsun anneye birlikte dışarıya çıkmak ve vakit geçirmek bu dönemdeki birey için oldukça önemlidir.

“Bunca zamandır kimse bana oturduğumuz evin başkasına ait olduğunu söylemedi. Geçen gün annem, gel seninle çok güzel bir eve bakacağız dedi. Çok sevindim. Dışarda ne yapacağız, nereye gideceğiniz hiç önemli değildi.” (B.A.S, s. 8).

Annesinin işe başlayacak olmasını ablasının istemesine şaşırarak Selen aile kavramını vurgulayan açıklamalar yapmıştır. Aşağıdaki kesitle birlikte bu dönem çocuklarının hem anne hem de babayla vakit geçirmeyi öncelendiği bulgulanmıştır.

“Nasıl olur da annemin işe gitmesini isteyebilir? Akşamları babamı görebilmek için uykumuz geldiği halde uyuyamadığımızı nasıl unuttur?” (B.A.S, s. 16).

Selen ile ablası oyun oynarken evi aşırı dağıttıkları için annenin sinirleri bozulmuştur. Baba evde oluşan atmosferi dağıtmak için pikniğe gitmeyi önerir. Çocukların ailece vakit geçirecek olmanın karşısında hissettikleri olumlu duygular ‘Süpermen gibi hazırlanmak’ ifadesiyle de görülmektedir. Başkaca bir bölümde de ailece tatile gidecek olmalarından dolayı Selen’in sevinçten uykusu kaçır. Bu duygusal tepkiler aile kavramı oluşturduğu yönünde bulgulardır.

“Babam annemin niye ağladığını hiç sormadan, ‘Hava çok güzel! Hadi hep birlikte ormana gidiyoruz!’ dedi. Ablamla ben süpermen gibi hazırlanırken annem yerinden bile kıvıldamadı. Hala ağlıyordu. Hatta, babamı görünce biraz daha fazla ağlamaya başlamıştı galiba. Biz hazır olunca annemi karga tulumba arabaya bindirdik ve ormanın yolunu tuttuk.” (B.A.S, s. 37).

“Annem bir akşamüstü, tatilde Babakale’ ye gideceğimizi söyleyince, sevinçten uykularım kaçtı.” (S.O, s. 7).

Ailece vakit geçirmekten keyif alan dönem bireyinin gelişim sürecine uyumlu olarak, Selen de aile ile vakit geçireceği her anı eğlence, oyun gibi yaşantılarla ilişkilendirmektedir.

“Demek vapurdaki çarpışan arabalar lunaparktakilerden daha büyüktü. Annem, babam ve ben bineceğimize göre, ablamın arabasına öyle bir çarpacaktık ki, ablamın arabası pistin taa öteki tarafına gidecekti. Çok hoşuma gitti.” (S.O, s. 18).

Aile kavramının oluşması bireyin içinde bulunduğu ailenin kendine özgü yanlarını da keşfetme ve içselleştirme sürecini gerektirir. Aşağıdaki örnekte Selen'in ailesine özgü bir yaşantının kurgulandığı örnekte ilgili gelişim özelliği bulgulanmaktadır.

“Bizde adettir, akşamları yemekten sonra annem sofrayı toplarken, ablam, ben ve babam, birbirimize o gün yaptıklarımızı anlatır, sonra da oyun oynarız” (B.A.S, s. 48).

Aile kavramını oluşturma sürecindeki ilk çocukluk dönemi bireylerinde anne baba arasındaki ilişki çocukların duygusal dünyasına doğrudan yansımaktadır. Aşağıdaki örnekte de anne babasının kavga etmesi üzerine Selen'in hissettiği korkulara yer verilmiştir. Selen ailenin parçalanmasından endişe duyarak aile kavramını oluşturduğunu gözler önüne sermektedir.

“İşte korktuğum başıma gelmişti. İzlediğim filmlerde kavga eden anne babalar sonunda ayrı evlerde yaşamaya başlardı. Bizimkilerde aynı şeyi yaparsa biz ne yapardık? Kimin yanında kalırdık? Ya birisi ablamı, birisi de beni almaya kalkarsa!” (B.A.S, s. 54).

Aynı bölümün devamında anne tartışma sonrasında dışarıya çıkar, baba saat ilerleyince Selen ve ablasına uyumalarını söyler ancak abla anneleri gelmeden uyumayacaklarını belirtir. Aile kavramını oluşturan Selen de ablasını onaylar.

“Annem gelmeden yatmayacağız baba’ dedi. Bende hemen,

‘Evet baba’ dedim. Babam,

‘İyi iyi, oturun o zaman’ dedi ve televizyonu açtı.” (B.A.S, s. 56).

Ailece tatile gitme serüvenlerinin anlatıldığı kesitte Selen ve ablası, yola çıkmadan tartışırlar. Yazarın, babanın çocuklarına yaptığı açıklamalar ile kurmaca yapıda verdiği iletiler; aile olma, keyifli vakit geçirme ve paylaşma gibi değerleri vurgulayarak ilgili gelişim özelliğine işaret etmektedir.

“Babam bize hiç bakmadan konuşmaya başladı.

‘Tartışmak isteyenler ve mutsuz olmak için bahane arayanlar evde kalıyor. Neşe içinde tatile çıkmak isteyenler de arabada kalıyor... Hımm... anlaşılın herkes tatile gitmek istiyor. Şu anda kaptan pilotunuz konuşuyor. Hedefimiz Babakale. Ortalama hızımız yüz kilometre. Yolculuk sırasında şarkı söylemek, acıkmak,

susamak, yorulmak ve uyumak serbesttir. Huysuzluk yapmak, tartışmak, somurtmak yasaktır. Kaptanınız olarak hepimize iyi yolculuklar diler, güzergahımız üzerindeki doğal güzelliklere iyice bakmanızı öneririm. Bu da müessesemizin ikramı.’

Bize uzatılan çikletlerden birer tane aldık ve neşe içinde yola koyulduk.” (S.O, s. 14).

Aşağıdaki kesitte ilgili gelişim özelliği bağlamında ebeveynlerin çocuklarıyla oyun oynamalarının önemi yer almaktadır. Selen’in anne ve babasıyla oyun oynarken duyduğu mutluluk satırlar arasından okuyucuya geçmektedir.

“Kovam doldu, küreklerim doldu ama güzel taşlar bitmedi. Şapkamı çıkarıp onu da doldurmaya başladım. Sonra annem bana bir torba getirdi. Şapkanın içindeki taşları torbaya boşalttı ve şapkamı yeniden başıma taktı.

Kocaman torba hiç olmayacak sandım ama o da doldu...

Gel seninle içinde havuzları olan kocaman bir kale yapalım. Topladığın taşlarla da süsleyelim.

Yaşa baba! Bu çok iyi bir fikir.

Babamla çok büyük ve çok güzel bir kale yaptık.” (S.O, s. 67).

Aile kavramı oluşurken aynı zamanda da akrabalık ilişkileri edinilmeye başlanır. Birey ailece vakit geçirmekten keyif aldığı gibi özellikle büyükanne ve büyükbabalar başta olmak üzere akrabalarıyla da vakit geçirmekten keyif alır. Selen de dedesinin evine gitmesi ve anneannesinin gelecek olmasından duyduğu mutluluğu aktarırken ilgili gelişim özelliği bulgulanmaktadır. Aşağıdaki her iki kesitte de ‘yaşasın’ ifadesi bu duygu ortaklığını ortaya koymaktadır.

“Dedemin evine gitmek, benim için dünyanın en heyecan verici olayıydı. Annem ‘Çocuklar, bugün Doktor Dede’ye gidiyoruz’ der demez sevinçle yerimden fırlar, ‘Yaşasın!’ diye bağırdım.” (S.D.D, s. 7).

“Yaşasın! Anneannem geliyor.” (S.A.G, s. 7).

1.A.4. Çatışma durumlarında kendisini suçlu hisseder.

Toplumsal gelişim açısından girişkenliğe karşı suçluluk döneminde olan ilk çocukluk dönemi bireyleri bu girişimcilik özelliklerini kişilik gelişimine de yansıtırlar. Çünkü kişilik gelişimi ve toplumsal gelişim etkileşim halindedir. Girişimciliğini yaşamaya çalışan birey yaptığı etkinliklerle kendini ortaya koymaya çalışır. Bu durum

da başkalarıyla çatışma yaşamasına neden olabilir. Selen de aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi kendisini ablasıyla kıyaslarken, ablasıyla çatışma yaşamakta ve kendisini yetersiz hissetmektedir.

“Ablam her şeyi benden iyi yapıyor. Ne yaptığım resimler ne yazdığım yazılar ne de söylediğim şarkılar... Piyanodan çıkardığım sesler bile ablamın çıkardığı sesler kadar güzel değil.” (B.A.S, s. 12).

Selen annesinin işe gitmesini istemeyen evdeki tek kişidir. Bu durum Selen ile ailesi arasında çatışmalara neden olur. Aşağıdaki örnek bu çatışmayı ortaya koymaktadır.

“Annemin işe gitmesine istemiyorum dedim. Ablam, gidersem ne olur? Sen de okula gideceksin nasılsa! dedi. Çok kızdım. Ablam bu kadar aptal olamazdı.” (B.A.S, s. 16).

Selen’in ablasının test ödevinden dolayı anne ve baba arasında bir tartışma yaşanır. Bu çatışma durumunda Selen’in ablasına sokulması ve kendini yalnız hissetmesi kişilik geliştirme süreciyle uyumludur. Bu davranışı, tartışmaya sebep olmadığı halde sebepmiş gibi hissettiğini ve ortalarda görünürse tartışmayı büyütebileceğini düşündüğünü işaret etmektedir.

“Babam hışımla yerinden kalktı ve elindeki testi annemin eteğine attı... annemin gözleri yuvalarından fırlayacak gibiydi... Kısa bir süre önce ablama babamın sesini komşuların duymasından endişe eden annem, o anda değil komşuların, bütün mahallenin kendi sesini duymasına hiç mi hiç aldırmıyordu. Kendimi çok yalnız hissetmişim. Usulca ablama sokulup kucağına oturdum.” (B.A.S, s. 53).

Selen daha önceki yaşantılarını gözden geçirirken gelişim dönemine uyumlu olarak yaşanan çatışmalarda suçluluk hisseder. Hatalarını fark eder ve buna bağlı olarak da değişim gösterir.

“Eskiden uyandırdığım zaman evde kim varsa uyandırırardım. En çok kızan da ablam olurdu. Haksızlık bu!... Haksızlık bu!... Diye bağırırdı. Sonrada babam uyuyanları uyandırmamı yasakladı. Sessizce onların uyanmasını beklemeliymişim.

...Burası tuvalet olmalı. Ya içeride korkunç bir canavar varsa? Annemi uyandırsam mı? O bana kızmaz. Yok yok uyandırmayayım. Ben artık büyüdüm...” (S.O, s. 26).

Selen ablasının çocukluğunun bahsedildiği bir kesitte ablasının yaramaz olduğunu belirtir. Ablası bu nitelikle karşısında tepki gösterir. Yaşanan bu çatışma durumunda selen suçluluk hissettiği için ilgili gelişim özelliği bulgulanmaktadır.

“Hay Allah! Niye söyledim ki şimdi bunu? Ağzımdan kaçtı işte. Ablam çok kızacak.

Selen! Ağzından çıkanı kulağın duysun. Ben yaramaz değilim. Yalnızca hareketliydim.

Kızdı işte. Onu sakinleştirmeliyim, yoksa suratını asar. İnsanların suratlarının asık olmasından hiç hoşlanmıyorum.” (S.A.G, s. 9).

Gelişim ilkelerinin evrensel olduğuna yönelik yaşantılarda, öykülerde yer almaktadır. Okulda yaşanan bir olay sonucu Selen ve arkadaşları rehber öğretmen Zümrüt ablanın yanına giderler. Çatışma durumunda suçluluk hissedilen bu kez de Selen’in arkadaşı olur.

“Ben bir şey yapmadım, ben bir şey yapmadım! Diyerek bir yandan da ağlıyor, bir yandan da beni sarsıyordu. Çaresizce Zümrüt Abla’ya baktım.” (S.A.G, ss. 73-74).

Yukarıdaki örneklerde belirtildiği gibi 3-7 yaşları kapsayan ilk çocukluk dönemi bireyleri çatışma karşısında suçluluk yaşarlar. Suçluluk duygusu; yalnızlık, pişmanlık, çekingenlik gibi duygularla da ortaya çıkabilir.

1.A.5. Meraklıdır, sorular sorar.

İlk çocukluk döneminin en belirgin özelliklerinden biri bireyin meraklı oluşudur. Merak duygusu bireyin sürekli olarak soru sormasının gerekçesidir. Yeni karşılaştığı her durumu soru sorarak algılamaya çalışan çocuk için keşfedilmeyi bekleyen koca bir dünya vardır. Bu dünyanın içinde ilk kez duyulan sözcükler de önemli bir yer tutar. Aşağıdaki iki kesitte Selen’in ‘muhterem ve dürüstlük’ sözcüklerini öğrenmeye yönelik sorularıyla ilgili gelişim özelliğini ortaya koyduğu bulgulanmıştır.

“Muhterem ne demek Taner Amca?” (S.O, s. 34).

“Dürüst ne demek?”

Hep doğru söyleyen, yalan söylemeyen demek. Neyse boş ver şimdi. Bu akşam kalede düşün varmış. Yani benim kalede.

Niye senin kalende oluyor da benim ormanımda olmuyor?” (S.O, s. 51).

Ev değiştirmek zorunda kalan Selen ve ailesi taşınma sürecine girerler. Selen yeni karşılaştığı bu durumu anlamlandırmak ve algılayabilmek için artarda sorular sorar. Bu sorular merak duygusunun da göstergesi olarak değerlendirilebilir.

“Ya eşyalarınız ne olacak? Oyuncaklarımız? Kitaplarımız? diye sorunca ablam kızdı ve taşınmak ne demek Selen? dedi... Çok güzel bir planım var. Söyleyeyim mi? diye sordu. Hayır desem de söyleyeceğini bildiğim için oturup dinlemeye başladım.” (B.A.S, s. 10).

Babakale de yaşayan Taner amca, Babakale’yi betimlerken ‘denizle ormanın kucaklaştığı’ bir yer ifadesini kullanır. Selen gelişim sürecine uyumlu olarak dil gelişim sürecindeki evresinin de etkisiyle bu ifadeyi anlamlandıramaz. Kucaklaşmak sözcüğünü sarılmak olarak algılar. Kişilik gelişiminin göstergesi olarak da Babakale’yle ilgili bir merak sürecine girer.

“Babakale’yle ilgili en çok merak ettiğim Şey de ormanlarla denizin birbirlerine nasıl sarıldıklarıydı.” (S.O, s. 7).

Ailece Babakale’ ye tatile gideceklerinde arabalı vapura bineceklerini öğrenen selen, arabalı vapuru çarpışan otomobillere benzer Şekilde düşler. Daha sonra arabalı vapurla karşılaştığında bir dş kırıklığı yaşar. Bu dş kırıklığı arabalı vapurlara neden bu adın verildiği sorgulamasını beraberinde getirir.

“Niye bu vapura, arabalı vapur deyip beni kandırdın baba?” (S.O, s. 19).

İlk ocukluk dönemi bireylerinin merak duygusu hayatın her alanıyla ilgili olabilir. Babakale’deki pansiyonda sabah uyandığında annesiyle babasını aynı yatakta gören selen daha önce de onun için merak konusu olan bu durumu yaşına uygun bir anlayışla gözlemler.

“O da ne? Biraz ötedeki yatakta da annemle babam yatıyordu. Annelerle babaların aynı yatakta nasıl yattıklarını hep merak eder dururdum. İyice baktım.” (S.O, s. 25)

İlk ocukluk dönemindeki birey özellikle doğayla ilgili konulara da yoğun bir merak duygusu taşır. Yağmurun oluşumu, gökyüzünün rengi, canlıların yaşam döngüsü gibi konular bu dönem bireylerinin merak dolu dünyalarının birer parçasıdır.

Selen de ilk çocukluk dönemi özelliklerine uyumlu olarak erozyon konusundaki merakıyla bu gelişim özelliğini göstermektedir. Art arda sorduğu sorular ile ilgili gelişim özelliğini bulgulamak olanaklıdır.

“Topraklar nereye gider abla?

Deniz çok yakın olduğu için buradaki topraklar denize gidecek.

Yani her yer deniz mi olacak? O zaman bu köy de denizaltı köyü olur.” (S.O, s. 38).

Selen’in doğa olaylarıyla ilgili merakına bir başka örnekte kış gelmesine rağmen karın neden yağmadığını merak etmesiyle bulgulanmaktadır.

“Sana soruyorum kış geldi diyorsun. Öğretmenime soruyorum kışın tam ortasındayız diyor. Kar nerde peki? Karsız kış olur mu?” (S.D.D, s. 45).

Başka bir örnekte de Selen menekşelerin saksısını değiştiren annesini merak içinde gözlemler. Annesine çiçeklerin büyümesiyle ilgili sorular sorar.

“Anneciğim ne yapıyorsun?

Menekşeleri rahatlatıyorum yavrum. Çok sıkış tıkkış olmuşlardı. Şimdi daha büyük saksılar içinde serpilip büyüyecekler ve bize çiçek açacaklar” (S.D.D, s. 44).

Daha önce 1.A.1 de örnek olarak gösterilenaşığıdaki kesit kişilik gelişimi bağlamında da değerlendirilebilir. Selen’in zayıf fidelere ne olacağını sorgulaması meraklı kişilik özelliğinin bir sonucudur.

“Zayıf olanlar ne olacak peki?” (S.A.G, s. 56).

Karşılaştığı her yeni durumu merak eden ilk çocukluk dönemi bireylerinin yaşantısına başka bir örnek de mangal merakıyla bulgulanmaktadır.

“Bu ne Taner Amca?

Mangal Selenciğim.

Mangal bu mu? Bununla ne yapacaksın?” (S.O, s. 43).

Selen ve ailesinin gittiği Babakale tatil köyü adını oradaki kaleden almaktadır. Bu durum Selen in bilişsel gelişimine paralel olarak bir kargaşa yaşamamasına sebep olur. Bilişsel gelişimdeki bu özellik kişilik gelişimine merak olarak yansır.

“Taner Amca! Benim kafam karışıyor.

Neden Selen?

Çünkü burada her şeyin adı Babakale; Kalenin adı Babakale, köyün adı Babakale, lokantanın adı Babakale... Hepsi Babakale.” (S.O, s. 54).

Ablası, bir kardeşi olması konusunda annesiyle ‘pazarlık’ yaptığını dile getirir. Selen bu mecaz söylem karşısında belirsizlik yaşar. Dil gelişiminde de değinilecek (bkz. 2.A.13) bu örnekte Selen’in pazarlık kavramını anlamlandırabilmek için ardarda sorular sorması kişilik gelişimiyle ilgili bir bulgulardandır.

“Ona para mı verdin beni doğursun diye? Kaç para verdin? Parayı nerden buldun? Babam mı verdi?” (S.A.G, s. 13).

Selen ve ailesinin oturduğu sitenin yönetimi ‘söz dinlemeyen ve düdük çalmada ısrar eden’ bekçiyi değiştirme kararı alınca Selen, şaşkınlık yaşar. Söz dinlemediği için değiştirilen bekçiyi kendisiyle özdeşleştirir. Bu süreç ilk çocukluk döneminin merak dolu dünyasını bulgulanmasını sağlayan başkaca bir bölümdür.

“Ben annemden sıkıldım, bana başka bir anne verin! Ya da, ‘ben çocuğumdan sıkıldım, bunu alın, yerine yenisini verin bana. Söz dinleyen, yaramazlık yapmayan, dersine çalışan, etrafı dağıtmayan bir çocuk.

Böyle şeyler oluyor mu acaba dünyada? Araştırmak gerekir.” (S.A.G, s. 53).

Selen üst katlarına taşınacak olan aileye merakla beklediğini belirterek doğrudan ‘Meraklıdır, sorular sorar’ özelliğini ortaya koymaktadır.

“Üst katımızda boşalan daireye taşınacak olan aileyi büyük bir merakla bekliyordum.” (S.A.G, s. 63).

“Doktor sana iğne yaptı mı?” (S.A.G, s. 12).

“O sırada ben neredeydim? Beni evde yalnız mı bırakmıştınız?” (S.A.G, s. 12).

İlk çocukluk dönemi bireyinin meraklı oluşunun en belirgin örneklerinden birisi de selen’in sebze tohumuyla ilgili yaptığı sorgulamalarla bulgulanmaktadır.

“Tamam! Biz ektiğimizi biçeceğimizi biliyoruz ama, patlıcanlar ve domatesler nerden biliyor?.. Patlıcan ağacı, domates ya da biber değil de patlıcan vereceğini nerden biliyor?” (S.A.G, s. 58).

Bu düşünme biçimi bilişsel gelişim dönemi olarak işlem öncesi dönem bireyelerine özgüdür. Kişilik gelişimine de yetişkinlerin merak etmediği ancak dönem çocuklarının merak ettiği konular olarak yansır.

Merak ve soru sorma özellikleriyle kalabalık içinde kendini fark ettiren üç yedi yaş çocukları bu özelliklerini hayatın olağan akışı içerisinde pek çok açıdan ortaya koyar. Tıpkı Selen de olduğu gibi.

1.A.6. Oyunlar aracılığı ile sosyal değerleri ve kuralları öğrenmeye başlar.

“Oyun Dönemi” olarak da anılan ilk çocukluk döneminde oyun, çocuğun kendi gerçekliğinde büyük bir yer tutar. Çocuk var oluşunun önemli bir boyutunu oyun oynayarak ortaya koyar. Bu dönemdeki birey için oyun kendini ifade etmenin ve dış dünyayla uyum kurmanın başlıca araçlarından birisidir. Hemen hemen tüm duyuşsal davranışları oyun yoluyla edinen 3-7 yaş çocuğu için oyun sosyalleşme sürecinin en önemli araçlarındanıdır. Gelişimin ilkelerinin birbiriyle etkileşimi göz önüne alındığında ise oyunun kişilik gelişimi için yeri de açıkça görülecektir.

Selen’in öykülerinde başkişi Selen’in oyun dolu dünyasına sıklıkla tanık olunuyor. Aşağıdaki kesitte Selen’in, hırsız yakalamaca oyunu oynadığı görülüyor. Bu oyun aracılığı ile “suç, suçlu, kanun” gibi kavramları edindiği bulgulanmaktadır.

“Ablam söylene söylene önce beni pencereden bahçeye çıkardı. Sonrada kendisi çıktı. Önceden bahçeye sakladığımız sopalarımızı bulduk ve hırsız yakalamaca oynamaya başladık. (B.A.S, s. 22).

Başka bir bölümde ise Selen’in ablasıyla pazarcılık oynadığı ve oyun sırasında alışveriş ile ilgili kuralları oyuna aktardığı bulgulanmaktadır.

“Buldum! Pazarcılık oynayalım, dedi.

Ben, ‘Ne satacağız?’ diye sorunca,

‘Ooo. Satacak şey çok. Dilediğimiz her şeyi satabiliriz. Giysilerimizi, oyuncaklarımızı kitaplarımızı...’

Tezgahlarımızda yataklarımız olacak’ dedi

Benim pazarda en sevdiğim tezgahlar sebze ve meyve tezgahlarıdır. Satıcıların sebze ve meyvelerin üzerine su atmalarına bayılıyorum.

Ben sebze ve meyve de satmak istiyorum dedim” (B.A.S, s. 31).

Selen, gittiği tatil köyünde topladığı taşları kuma gömerek Kızılderililere armağan etmek istiyor. Bu oyunda Selen'in "armağan verme, paylaşma, başkasının mutluluğundan mutlu olma, hatıra bırakma..." gibi pek çok sosyal değeri edindiği saptanmaktadır.

"Ne yapıyorsun selen? Niye taşları örtüyorsun?"

"Onları Kızılderililere armağan ediyorum abla. Çok sevinecekler. Süslenmeyi çok sevdiklerini göre bu renkli taşları da sevecekler. (S.O, s. 69).

Selen sadece oyun oynarken değil gündelik yaşantısında da -gerçek hayatta karşılığını bulduğu gibi- pek çok yaşantıyı oyuna çevirmektedir. Bu duruma örnek oluşturabilecek kesitte Selen, Babakale tatili dönüşünde yola çıkmadan önce Taner Amcasını, Mine Teyzesini, Murat Ağabeyini ve Zeynep Ablasını kendi evlerine davet ederek "misafirperverlik" değerini ortaya koymaktadır.

"Nihayet onları evimize davet edebilmişim. Biraz şaşkındılar ama davetimi kabul ettiler.

Olur geliriz Selenciğim. Bu nazik davetiniz için teşekkür ederiz.

Kendimle çok gururlanmışım. Tıpkı büyükler gibi evimize misafir davet etmişim." (S.O, s. 72).

Belirgin bir sosyal değer örneği olan "İMECE" (bkz. 1.A.10) kurmaca yapıdaki yerini alıyor. Okulda bu kavramı edinen Selen öğrendiklerini annesine anlatınca aşağıdaki kesit yaşanıyor:

"Eve gelip de imeceyi anneme anlatınca gözleri parladı. 'Tamam buldum!' Bundan sonra ev işlerini imece usulü yapıyoruz. Sen ve ablan etrafı toplayıp bütün evin tozlarını alacaksınız. Şirin ablanız ütü yapacak ve yerleri süpürüp silecek. Ben de mutfak ve banyo işlerini yapacağım. Bizim eve de imecenin girecek olması çok hoş bir şey" (S.D.D, s. 29).

Bu bölümde tam olarak bir oyun göze çarpmasa da Selen'in annesinin evde İMECE önerisini eğlenceli bir iş olarak gördüğü yani oyuna yakın bir durum gibi algıladığı söylenebilir.

Sonuç olarak Selen'in öyküleri; paylaşma, yardımlaşma, misafirperverlik, iyilik yapma, kanunlara uyma gibi pek çok değerın oyunlar aracılığıyla kazanıldığının bir örneği olarak gösterilebilir.

1.A.7. Süper ego gelişmeye başladığından çevresindekilerin fikirlerini önemsemeye başlar.

Freud'a göre kişiliğin üç temel yapısı vardır: "İd, ego, süper ego" (Bak, 2011, s. 25). Bir taraftan bilişsel olarak ben merkezli düşünmenin etkisinde olan ilk çocukluk dönemi bireyi öte yandan kişilik gelişim sürecinde süper egosunu oluşturmaya başlar. Yani toplumsal kuralları edinme sürecine girer. Süper ego kişiliğin "başkalarıyla ilgili" yanı olduğundan bu dönemde başkalarının fikirleri önemsenmeye başlanır. Aşağıdaki kesitte Selen, annesinin tarafını tutan babasını anladığını belirterek süper egosunu ortaya koymuştur.

"Babamın annemin tarafını tutmasını anlıyorum. Ama... ablamın benim tarafımda değil de onların tarafında olmasına hiç anlam veremiyorum" (B.A.S, s. 16).

"Ben ona hep 'Sevinç Abla' diyorum. Çünkü terbiyeli çocuklar ablalarını yalnızca isimleriyle çağırılmazlar. Bu çok ayıptır. Terbiyeli olmak; uslu olmak, cici kız olmak gibi bir şeydir. Büyüklerin yapmanızı istedikleri şeyleri yaparsanız, terbiyeli çocuk olursunuz. Ben terbiyeli çocuk olmaya çok özen gösteriyorum." (B.A.S, s. 71).

Yukarıdaki bölümün tamamında süper ego ile ilgili kavramları bulgulanmaktadır: terbiye, ayıp, cici kız... Bu yargıların tamamı "başkalarına göre" belirlenir. Dolayısıyla da süper ego ile doğrudan ilgilidir.

Aşağıdaki bölümde de "başkasına saygılı olma" üzerinde durulmuştur. Selen ve ablasının annenin uyarısını dikkate alarak süper egolarını kullandıkları bulgulanmaktadır.

"Birbirinize karşı daha saygılı olursanız çok sevirim çocuklar, deyince ikimizde sustuk. Çünkü o anda, üstelik tatile gitme hazırlığı yaparken, annemin saygılı davranma ve konuşma biçimi ile ilgili uzun söylevini dinleyebilecek durumda değildik." (S.O, s. 12).

Yukarıdakine benzer bir durum da bu kez babanın uyarısıyla yaşanmıştır. Bu kesitte de yine süper ego işe koşularak babanın uyarısı dikkate alınmıştır.

"Kızım, bende sizin gibi çok sıkıldım ve üstelik de arabayı kullandığım için sizden fazla yoruldu. Oturarak da uyuyabilirsiniz. Bir daha sesinizi duymak istemiyorum.

Peki baba!" (S.O, s. 23).

“Haksızlık bu!.. Haksızlık bu!.. diye bağırdı. Sonra babam uyuyanları uyandırmamı yasakladı. Sessizce onların uyanmasını beklemeliymişim.” (S.O, s. 26).

Bu kesit Selen’in yaşadığı bir çatışma olarak değerlendirilebilir. Selen babasının yasağını haksızlık olarak yorumlasa da yasağa uymuştur. Böylece Selen’in gelişimine uyumlu olarak “*Süper ego gelişmeye başladığından çevresindekilerin fikirlerini önemsemeye başlar*” özelliğine uyumlu davrandığı bulgulanmaktadır.

Başka bir bölümde ise Selen, yine bir çatışma yaşayarak ablasının dinlenmesinin gerekli olmadığını düşünmesine karşın Taner amcanın fikrini önemseyerek aynı gelişim özelliğini doğrulamıştır.

“Ablamın dinlenmesi gerekli değildi bence, ama Taner Amca söyleyince ablamı çağırdım” (S.O, s. 54).

Tatil köyünde deniz kenarında topladığı taşları yanın da götürmek isteyen Selen’i annesi şu sözlerle ikna etmeye çalışır: “Selenciğim, ben taşları bırak demiyorum ki... Düşünüyorum da, eğer ben olsaydım taşlarımı Kızılderililere hatıra olarak bırakırdım.”

Selen’in gelişim dönemine uyumlu olarak süper ego geliştirmeye başladığı ve başkalarının fikirlerini önemseddiği verdiği yanıtla bulgulanmaktadır:

“Harika bir fikirdi! Ben bunu niye düşünmemiştim ki. Benden Kızılderililere bir armağan. Yaşasın!

Taşlardan birazını aldım, gerisini de kumlarla örttüm. Bu arada ablam yanıma geldi” (S.O, s. 69).

“Eyvah! Banu öğretmenim kapıda kollarını açmış beni bekliyor. Ona hoşçakal öpücüğü verecek durumda değilim ama, hadi biraz daha dişini sıkayım.” (S.D.D, s. 36) şeklindeki iç sesiyle okuyucuyu çocuk dünyasına çeken Selen, hiç havasında olmamasına rağmen Banu öğretmenin açılmış kollarına kayıtsız kalamayarak süper egosunu geliştirdiğini ve buna bağlı olarak da onun duygularını önemseddiğini göstermektedir.

Başka bir bölümde ise Selen ablası için ‘yaramaz’ ifadesini kullanmıştır. Ancak bu söylemin ablasının hoşuna gitmeyeceğini kestirerek onun fikrini önemseddiğini

ortaya koymaktadır. “Hay Allah! Niye söyledim ki şimdi bunu? Ağzımdan kaçtı işte. Ablam çok kızacak.” (S.A.G, s. 9).

“Konuyu değiştirmeliydim. Ablam yine kızmaya başlamıştı.

Tamam, tamam! Hatırlamıyorum, biliyorum.” (S.A.G, s. 15).

Bu bölümde Selen ablasını kızdıracak sözleri söylediğini fark eder. Bu nedenle de konuyu değiştirir. Böylece Selen’in ablasının fikirlerini dikkate aldığı bulgulanmıştır.

‘Süper ego gelişmeye başladığından çevresindekilerin fikirlerini önemsemeye başlar’ özelliğinin bir örneği de Selen’in kendisiyle oynamak istemeyen erkek arkadaşlarına anlayış göstermesiyle bulgulanmaktadır. “Hayır! dedi hepsi birden. Orhan biz kızlarla oynamayınız diye ekledi ve oyunlarına devam ettiler. Ben bir süre onları izledim. Olabilir, diye düşündüm. Neden olmasın? Erkek erkeğe oynamak isteyebilirlerdi.” (S.A.G, s. 40).

“Ben annemden sıkıldım, bana başka bir anne verin! Ya da ‘Ben çocuğumdan sıkıldım, bunu alın, yerine yenisini verin bana. Söz dinleyen, yaramazlık yapmayan, dersine çalışan, etrafı dağıtmayan bir çocuk.’

Böyle şeyler oluyor mu acaba dünyada?” (S.A.G, s. 53).

Çocuk edebiyatı temel ilkelerinden özellikle de çocuk gerçekliğini işaret eden bu bölümde bir çocuğun düşünme yapısına uygun olan ifadeler; birbirlerinden sıkılmalarını anlayışla karşılama ve annesinin kendisiyle ilgili düşüncelerinin farkında olduğunu göstermesi açısından ilgili gelişim özelliğini yansıtmaktadır.

Selen’in kişilik gelişim sürecinde süper egosunu oluşturduğunun belirgin bir örneği de sokakta kendisine çarparak düşmesine neden olan çocuğun komşu çocuğu çıkmasıyla yaşanıyor. Selen burada, çocuğu, annelerin yanında utandırmak istemediği için gerçeği söylemiyor.

“Selenciğim geçmiş olsun, dizlerindeki yaralar çok taze gibi duruyor, düştün mü yoksa?” diye sorunca duraladım bir an.

Tayfunu baktım. Başımı öne eğmişti.

‘Küçük bir kaza geçirdim, önemli değil, kısa sürede iyileşir’ dedim.” (S.A.G, s. 70).

Bu örnekler de gösteriyor ki başkişi Selen gelişim dönemine uyumlu olarak başkalarının duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını önemsyerek süper ego gelişimini örneklemektedir. Kendi davranışlarını biçimlendirirken de başkalarının fikirlerini dikkate alarak gelişim psikolojisi verileriyle koşutluk göstermektedir.

1.A.8. Gördüğü yaşadığı olaylar oyunlarına yansır.

İlk çocukluk döneminde birey oyun aracılığıyla bir yandan hayata hazırlanırken bir yandan da yaşadığı olayları oyunlarına yansıtır. Selen'in öykülerinde de Selen'in yaşadığı ya da gördüğü olayları oyunlarına aktardığı bulgulanmaktadır.

Örneğin aşağıdaki kesitte olasılıkla televizyondan gördüğü hırsız-polis kovalamacasını oyununa yansıttığı görülmektedir.

“Önceden bahçeye sakladığımız sopalarımızı bulduk ve hırsız yakalamaca oynamaya başladık.” (B.A.S, s. 22).

“Buldum! Pazarcılık oynayalım, dedi.

Ben, ‘Ne satacağız?’ diye sorunca,

‘Ooo. Satacak şey çok. Dilediğimiz her şeyi satabiliriz. Giysilerimizi, oyuncaklarımızı kitaplarımızı...

Tezgahlarımızda yataklarımız olacak’ dedi.

Benim pazarda en sevdiğim tezgahlar sebze ve meyve tezgahlarıdır. Satıcıların sebze ve meyvelerin üzerine su atmalarına bayılıyorum.

Ben sebze ve meyve de satmak istiyorum dedim” (B.A.S, s. 31).

Gerçeğe yakın oynanan dramatik oyunların görüldüğü ilk çocukluk döneminin bu özelliğine uygun bir örnek de yataklara kurulan tezgâhları ve tıpkı bir pazardaki gibi her şeyin satılığa çıkarıldığı pazarcılık oyunuyla bulgulanmaktadır. Pazarcılık oyunundaki gerçeğe uygunluk ve gözlemlerin oyuna yansıtılması sembolik olarak yataklara dizilen sebze ve meyvelere su sıçratma girişimiyle de kendini göstermektedir:

“Suyu içmek için değil, sebze ve meyvelerin üzerine atmak için istiyorum dedim. Ablam biraz düşündü ve ‘bunun iyi bir fikir olduğunu sanmıyorum’ dedi. Ben her şeyin kurallarına uygun yapılması taraftarı olduğum için ‘o zaman oynamam’ dedim. (B.A.S, s. 32).

“Ona bol bol sebze ve meyve sattım. Sattıkça da bozulmasınlar diye üzerlerine bol bol su serptim. (B.A.S, s. 34).

Dışarıda yakılan mangalı bir anda “Kızılderili ateşine” döndürmeyi başaran Selen, kurduğu bu oyunu gerçekte gözlemledikleri ya da öğrendiklerine en uygun şekilde biçimlendirmeye çalışarak gelişim döneminin ‘Gördüğü, yaşadığı olayları oyunlarına yansıtır’ özelliğini ortaya koymaktadır.

“Kızılderililerin karton parçasıyla değil, bir kumaş parçasıyla bu işi yaptıklarını biliyordum. Hemen eve koşup bir bez parçası aradım. Kanepede duran rüzgarlığımlı kaptığım gibi ateşin yanına koştum. Rüzgarlığın kollarından tutarak ateşe doğru sallamaya başladım. Bu işi Taner amcamdan daha iyi yaptığımı düşünürken bir çığlık duydum.

“Selen! Rüzgarlığınla o iş olmaz.” (S.O, s. 45).

“Olmaz. Ben elime balta kafama da tüy isterim. Hem Taner Amca dans etmezse ben de etmem.

Canın isterse!

Ablam dansına devam ederken Taner amca elimden tuttu.

Gel, seninle komşuya gideceğiz, Selen.

Neden?

Komşunun tavukları var. Kümesten kendimize tüy bulabiliriz.

Peki balta ne olacak?

Balta yok ama onun yerine sana bir sopa verebilirim.” (S.O, s. 46).

“Komşunun kümesinden rengarenk tüyler toplayıp eve geldik. Zeynep Ablanın verdiği yün iplerle saç örgüsü yapıp başımıza bağladık, tüyleri de saç örgüsünün arasına sokuşturduk. Tıpkı Kızılderililere benzemiştik. Elimize de birer sopa aldık.

Oldu olacak yüzümüzde boyayalım bari.

Aferin abla. Ben bunu unutmuşum. Ama boyamız ki!

Boyamız yok ama annemin ruju var.” (S.O, s. 46).

“Gel seninle komşuya gideceğiz, Selen.

Neden?

Komşunun tavukları var. Kümesten kendimize tüy bulabiliriz.

Peki balta ne olacak?

Balta yok ama onun yerine sana bir sopa verebilirim.

Komşular tavuk tüyü istediğimizi öğrenince çok şaşırıldılar.

Ne edeceksiniz tavuk tüylerini komşu?

Oyun oynayacağız.

İyi iyi, oynayın oynayın. Kümes tavuk tüyü dolu, istediğiniz kadar alın.

Komşunun kümesinden rengarenk tüyleri toplayıp eve geldik. Zeynep Ablanın verdiği yün iplerle saç örgüsü yapıp başımıza bağladık, tüyleri de saç örgüsünün arasına sokuşturduk. Tıpkı Kızılderililere benzemiştik. Elimize de birer sopa aldık.

Oldu olacak yüzümüzü de boyayalım bari.

Aferin abla. Ben bunu unutmuştum. Ama boyamız yok ki!

Boyamız yok ama annemin ruju var.” (S.O, s. 46).

Ateş yakma, yüz boyama, kafaya tüy takma gibi imgelerin tümü Selen’in gördüklerini oyunlarına yansıttığının birer göstergesidir.

Aşağıdaki kesitte de tıpkı pazarcılık ve Kızılderili oyunlarında olduğu gibi gerçek hayatın oyunlara yansıdığı bir başka göstergesi olarak bulgulanmaktadır. Bu kez oyuna taşınan tek gözleri bağlı korsanlardır. Korsancılık oyunu da Selen’in gelişim dönemine uyumlu olarak hayattaki deneyimlerinin oyunlarına yansıdığı bir diğer örneğidir.

“Ben korsanları çok severim. Korsancılık oynamayı da severim. Abla kalenin içinde korsancılık oynayalım mı? Ama bir gözümüze bağlayacak siyah bandımız yok.” (S.O, s. 57).

Sonuç olarak kurmaca bir öyküde olsa çizilen Selen karakterinin kurgulanan yaşa uygun olarak çerçeveselendirildiği bu gelişim özelliğiyle de görülmektedir. Selen’in oyunları hayatın izlerini taşımaktadır.

1.A.9. Oyun arkadaşı olarak hemcinslerini tercih ederek oyun oynar.

Selen’in öykülerinde en iyi oyun arkadaşı ablası olarak kurgulanmıştır. Selen bir önceki gelişim özelliğinde de belirtildiği gibi pek çok oyunu hemcinsi ablasıyla oynamaktadır.

“Ben korsanları çok severim. Korsancılık oynamayı da severim. Abla, kalenin içinde korsancılık oynayalım mı? Ama bir gözümüze bağlayacak siyah bandımız yok. Ablam çok sevindi. Oyun oynamayı benim gibi o da çok sever.” (S.O, s. 57).

Selen’in gelişim dönemine uyumlu olarak seçtiği oyun arkadaşlarından birisi de Aslı’dır.

“Oysa Aslı’yla ne güzel sallanıyoruz. Bir o havalanıyor, bir ben. Bir ben havalanıyordum, bir o... Yere yaklaşınca ayaklarımızı yere şöyle bir değdirip hız aldığımız zaman daha da zevkli oluyor, uçtukça uçuyoruz” (S.D.D, s. 32).

Selen uzun zamandır görmediği ve çok sevdiği arkadaşı Orhan ile okul bahçesinde karşılaşır. Ancak Orhan’dan beklediği yakınlığı görmez. “*Oyun arkadaşı olarak hemcinslerini tercih ederek oyun oynar*” özelliğinin erkek çocuklar için de geçerli olduğunun göstergesi olan bu bölüm gelişimin evrenselliği ilkesi bağlamında da değerlendirilebilir.

“Boynuna sarılıp öpecektim aslında ama, öyle soğuk baktı ki yüzüme, cesaret edemedim. Belki de kızlarla sürekli dalga geçen, onları itip kalkan arkadaşlarının yanında onu öpmemem gerekir diye düşündüm.” (S.A.G, s. 39).

“‘Hayır!’ dedi hepsi birden. Orhan, ‘Biz kızlarla oynamayız’ diye ekledi ve oyunlarına devam ettiler. Ben bir süre onları izledim. Olabilir, diye düşündüm. Neden olmasın? Erkek erkeğe oynamak isteyebilirlerdi.” (S.A.G, s. 40).

Özellikle okul ortamıyla birlikte daha da gözlenebilir hale gelen bu gelişim özelliği gelişimin doğa bir sonucudur. Gelişimin etkileşim ilkesi doğrultusunda cinsel gelişimin de etkisiyle bu dönemde hemcins oyun arkadaşları öncelenir. Bu durum Selen’in öykülerindeki yerini alarak gerçeğe uygun bir örnek oluşturmaktadır.

1.A.10. Oyunlarında iş birliği ve paylaşım görülür.

3-7 yaş döneminin oyunlarla öne çıkan bir dönem olduğuna yukarıda değinilmişti. Oyunlar aracılığıyla bireyin sosyal beceriler kazandığı ve kişilik gelişimini desteklediği kabul gören bir gerçektir. Oyun bu yaş döneminde iş birliği ve paylaşma kazanımlarının edinilmesini sağlar. Selen ve ablası Sevinç’in pazarcılık oynarken iş birliği yaptıkları bulgulanmaktadır.

“Ablam tezgahına malları dizmeye başlamıştı bile. Bana, sen önce kendi eşyalarını tezgahına diz. Daha sonra sana meyve ve sebze de getiririm dedi. Ben de ablamın yaptığın gibi çekmece ve raflarımı boşaltıp tezgahıma dizdim.” (B.A.S, s. 31).

Bir başka örnekte de Kızılderilicilik oynarlarken ablası yüzlerini boyama fikrini ortaya atar. Yüzlerini annelerinin rujları ile boyamaya karar verirler. Ruj anneden istemek ise Selen'e düşer. Böylece aralarında bir iş birliği yapmış olurlar.

“Oldu olacak yüzümüzde boyayalım bari.

‘Aferin abla. Ben bunu unutmuşum. Ama boyamız ki!’

‘Boyamız yok ama annemin ruj var.’

Fikir ablamındı ama annemden rujunu istemek bana düşmüştü.” (S.O, s. 46).

Selen ve ablası korsancılık oynarken babaları ve Taner amca da oyuna katılır. Bu yaş döneminde görülen dramatik oyuna örnek olabilecek korsancılık oyununda iş birliği içerisinde oyunu kurarlar.

“Ablamla ben korsancılık oynamaya başlayınca, babam ve Taner Amca da bize katıldı.

Oyunumuz daha zevkli oldu. Gözümüzde siyah bandımız yoktu ama ellerimizde kılıçlarımız vardı.” (S.O, s. 57).

Selen ve ailesinin Babakale tatil köyüne gittiklerinde sahildeki yaşantıların ‘Oyunlarında iş birliği ve paylaşım görülür’ özelliğini yansıtmaktadır. Sahilde tek başına taş toplayan selene önce annesi eşlik eder daha sonra bu oyuna baba da katılır. *İş birliği* içinde topladığı taşlarla bir kale yaparlar. Burada anne, baba ve çocuk arasındaki etkileşim ilgili gelişim özelliğine uygun bir bulgudur (S.O, s. 67).

Oyunlar aracılığı ile sosyal değerleri ve kuralları öğrenmeye başlar özelliği kapsamında değinilen ‘imece’ *Oyunlarında iş birliği ve paylaşım* görülür özelliği için de örnek oluşturmaktadır. “Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi” (TDK, 2011, s. 1182) anlamına giren imece doğrudan iş birliği kavramı ile ilgilidir. Selen annesinin evde imece usulü görev dağılımı yapma önerisini ‘çok hoş bir şey’ düşüncesiyle bir eğlence, oyun gibi algılamıştır.

“Eve gelip de imeceyi anneme anlatınca gözleri parladı. ‘Tamam buldum!’ Bundan sonra ev işlerini imece usulü yapıyoruz. Sen ve ablan etrafı toplayıp bütün evin tozlarını alacaksınız. Şirin Ablanız ütü yapacak ve yerleri süpürüp silecek. Ben de mutfak ve banyo işlerini yapacağım. Bizim eve de imecenin girecek olması çok hoş bir şey” (S.D.D, s. 29).

Bu yaş döneminde oyunlarda görülen paylaşım sadece nesne odaklı değildir. Aynı zamanda duygular da paylaşılır. Selenin de gelişim dönemine uyumlu olarak arkadaşları aslı ve tayfunla uyum içerisinde oynadığı, duyguları paylaştığı bulgulanmaktadır.

“Oysa Aslı’yla ne güzel sallanıyoruz. Bir o havalanıyor, bir ben. Bir ben havalanıyorum, bir o... Yere yaklaşınca ayaklarımızı yere şöyle bir değdirip hız aldığımız zaman daha da zevkli oluyor, uçtukça uçuyoruz” (S.D.D, s. 32).

“Dünya tatlısı bir çocukmuş aslında. En iyi arkadaşlarından biri oldu. Ben tavana, o da yere vurarak haberleşiyoruz. Tayfun piyano çaldığı için ritimleri iyi biliyor. Çok güzel şifreler bulduk kendimize. Yakında bende piyano çalmaya başlayacağım.” (S.A.G, s. 70).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Selen’in gelişim psikolojisi verilerine uyumlu olarak gerek ailesiyle gerek arkadaşlarıyla oyunlar oynarken iş birliği yaptığı görülmektedir. Aynı zamanda Selen’in yaş döneminden beklendiği gibi oyunlarında paylaşım da öne çıkmaktadır.

1.A.11. Oyunlarında gerektiğinde lider rolünü üstlenir.

Oyun dönemi olarak da adlandırılan ilk çocukluk döneminde etkileşimli oyunların öne çıkmasıyla birlikte sosyal beceriler de gelişmeye başlar. Tıpkı iş birliği ve paylaşım kavramlarında olduğu gibi liderlikte sosyal beceriler içerisindedir. Selen’in öykülerinde bu gelişim özelliğinin doğrudan öne çıktığı bölümlere rastlamak olanaklıdır. Örneğin ablasıyla kurduğu pazarcılık oyununda selen istediklerini ablasına yaptırarak (Su getirme) liderlik rolünü üstlenmektedir.

“Ablam benim tezgahımı da güzelleştirdikten sonra sessizce mutfığa gidip buzdolabındaki sebze ve meyveleri alıp yatağımın yanındaki sehpaye dizdi. Ben ‘şimdi de su istiyorum’ dedim. Ablam hemen koşup bana bir bardak su getirdi” (B.A.S, s. 32).

“Oynamaya başladık. Ben ablamdan kendi istediğim şeyleri, ablamsa benden almasını istediğim şeyleri alıyordu.” (B.A.S, s. 33).

Kesitinde Selen’in liderlik rolünü üstlendiği doğrudan bulgulanmaktadır. Selen ve ablası pazarcılık oynarlarken, ablasından ürün alırken de ablasına ürün satarken de kendi isteğini öne çıkararak liderlik rolünü üstlenmiştir.

Selen'in liderlik özelliğini gösteren bir başka kesitte ise oyunlarında ablasının isteğini reddettiği, kendi isteklerini şart koştuğu göze çarpmaktadır. Selen Kızılderili dansı yapabilmek için başına tüy eline de balta isteyerek Kızılderililerdeki kabile reisi imgesini oluşturmaktadır.

“Taner Amca, Kızılderili dansı yapalım mı?

Yapalım Selenciğim. Ablanı da çağır istersen.

Abla koş! Kızılderili dansı yapacağız!

Ablam dans etmeyi çok sever. Koşa koşa yanımıza geldi ve hemen ateşin etrafında dans etmeye başladı.

Hadi Selen, sen de dans etsene!

Olmaz! Ben elime balta kafama da tüy isterim. Hem Taner Amca dans etmezse ben de etmem.

Canın isterse!” (S.O, s. 45).

Selen kış mevsiminde bulunmalarına rağmen karın yağmamasından şikayetçi olmaktadır. Annesi bu durum karşısında üzülen Selen'e 'kış bizden uzaklaşmış olabilir ama biz uçakla onu yakalarız' der. Annenin bu ifadesi henüz ilk çocukluk döneminde olan Selen'e göre (çocuğa görelik) bir açıklamadır. Anne bu durumu bir anlamda oyunlaştırmıştır. Kış mevsimini uçakla kovalama oyununda Selen, *Oyunlarında gerektiğinde lider rolünü üstlenir* özelliğine uygun olarak tıpkı daha önce kabile reisi olmak istediği gibi bu kez de pilot yani lider olmak ister.

“Onu uçakla mı izleyeceğiz? Uçağı ben kullanabilir miyim? Ben uçak kullanmayı çok iyi biliyorum.” (S.D.D, s. 47).

Bulgularımız arasında yer alan son kesitte ise bu kez Selen, sıranın en önünde yürüyerek liderlik rolünü üstlenmiştir.

“Zil çalınca ben önde, diğerleri arkamda tek sıra halinde Zümrüt Ablanın odasına gittik.” (S.A.G, s. 73).

Çocuğa görelik ve çocuk gerçekliği ilkelerine uygun olarak kurgulanmış olan öykülerde başkişi Selen'in oyunu kuran kişi, kuralları koyan kişi olarak liderlik rolünü üstlendiği görülmektedir. Sözü edilen dramatik oyunların tamamında gerçek hayatta

bu yaşantıların lideri kimse Selen o rolü üstlenmek isteyerek ilgili gelişim özelliğini ortaya koymuştur.

1.A.12. Gelecekte sahip olmak istediği (Mesleki, yer vb.) şeylerin provasını oyunlarla yapabilir.

3-7 yaş dönemindeki kız çocuklarında sıklıkla karşılaşılan bir durum Selen'in Öykülerinde de yerini almıştır. Selen, gelecekte yaşanması olası 'gelin olma' durumunun provasını yaparak gelişim dönemine uyumlu bir tablo çizmektedir.

“Anne! Ben ne zaman gelin olacağım?

Evlendiğin zaman?

Peki ne zaman evleneceğim?

Sen gelin gibi giyinmek istiyorsun anlaşılır.

Evet! Nerden bildin?

Anneler bilir. Hadi gel de seni gelin gibi giydirelim.

Yaşasın! Abla! ben gelin gibi giyineceğim...

... ben ablamın beyaz elbisesini giydim. Öyle uzundu ki ayakkabılarım görünmüyordu. Ablam da Zeynep ablamın beyaz bir eteğini giydi. Eteğin belindeki lastiğe bir düğüm atıp iyice yukarıya çekince, omuzları olmayan bir elbise oldu. Böyle elbiseler modaymış.

Başımıza da bahçeden topladığımız çiçeklerden takınca, tıpkı gelinlere benzemiştik. Hep birlikte kaleye doğru yürümeye başladık” (S.O, s. 53).

Aşağıdaki kesitte ise selen imeceyi bir iş dolayısıyla bir meslek olarak görerek *Gelecekte sahip olmak istediği şeylerin provasını oyunlarla yapabilir* özelliğini yansıtmaktadır.

“Üstelik artık benimde bir işim var. Öğretmenim sorarsa, mesleğimin imece olduğunu söyleyebilirim” (S.D.D, s. 30).

1.A.13. Hem cins ebeveyn model alınır, karşı cins ebeveyn kıskanılır. Ebeveynler başta olmak üzere yetişkinler taklit edilir.

İlk çocukluk döneminde birey yaşama uyum sağlamak için kendisini çevreleyen kişileri model alır. Genellikle bir kamera gibi gözlemlediklerini kaydeder. Daha sonra gerektiğinde kaydettiklerini kullanır. Model alma diğer adıyla gözleyerek öğrenme öncelikle yakın çevreden başlar. Dolayısıyla da aile bireylerinin davranışları

öncelikli bir yer tutar. Başkişi Selen de gelişim psikolojisi verilerine uyumlu olarak çevresindekilerinin davranışlarını model almaktadır. Bu bağlamda özellikle kurmaca yapı içerisinde abla figürü öne çıkmaktadır.

“Okumayı öğrenince bende ablam gibi her gün kitap okuyacağım. Çok işe yarıyor doğrusu.” (B.A.S, s. 20).

Bu kesitte Selen ablasının kitap okumasına öykünmüştür.

“Ablam çıldırmış gibi, ‘Selen saçma sapan konuşmaktan vazgeç! Sinirimi bozuyorsun’ diye bağırdı. Ablam bağıınca benim de bağırmaya hakkım olduğu için, ‘Sen de benim sinirimi bozuyorsun Sevinç!’ diye bağırdım.” (B.A.S, s. 26).

Bu bölümde ise ‘Ablam bağıınca benim de bağırmaya hakkım olduğu için’ ifadesi ablasını model aldığı göstermektedir. Benzer bir durumda ‘onun beni azarladığı gibi ben de onu azarladım’ ifadesiyle bulgulanmaktadır:

“Ne zaman birisiyle doğru dürüst sohbet etsem, ablam lafa karışıp beni rahatsız eder. O birisiyle konuşurken ben bir şey söyleyecek olsam, bana, ‘Lafa karışma Selen!’ der, eliyle de hafifçe itekler. Ben, Taner Amcanın omzunda olduğum için onu itekleyemedim ama, onun beni azarladığı gibi ben de onu azarladım.” (S.O, s. 35).

Ablayı model alma ve biraz da kardeş kıskançlığı duygusuyla birlikte değerlendirebilecek aşağıdaki bölümde -sırf ablası oturduğu için- arabanın ablasının oturduğu bölümü Selen’e çekici gelmiştir.

“Ablam benden önce arabaya binip oturunca, onun oturduğu yer gözüme daha güzel görünür.

‘Oraya ben oturacağım abla.’

‘Neden? Bu tarafla o taraf arasında ne fark var?’

İki taraf arasında bir fark göremiyordum aslında, ama ablam o tarafı seçtiğine göre bir nedeni olmalıydı.

‘Olsun, ben senin oturduğun yerde oturmak istiyorum.’” (S.O, s. 14).

Selen’in yoğun kıskançlık duygusuyla ablasını model aldığına bir örnekte aşağıdaki kesitte bulgulanmaktadır. Selen, en güzel elbiselerini giymiş olan ablasını görünce aynı davranışı yapma isteğiyle o anda yaşadığı sorundan uzaklaşmıştır. Ablaya öykünme duygusu öne çıkmıştır.

“Ablamı anneme şikayet ettim ama annem hiç kızmadı. Çünkü ablam bana eşek dememiş, o sözlerle başka şeyler anlatmak istemiş. Ne anlatmak istediğini öğrenemedim, çünkü o sırada ablamı, en güzel elbiselerini giyerken gördüğüm için bu konuyu unutuverdim.

Bende en güzel elbiselerimi giyebilir miyim anne?” (S.O, s. 52).

“Ben tam ‘Merhaba’ diyecektim ki ablam elini ağzına götürüp düdüğü gibi yaptı ve ‘düüüüüüüü-düü-düt!’ diye seslendi. O öyle yapınca bende aynı şeyi yaptım. Latif baba bizi gemi sanmıştır heralde.” (S.O, s. 56).

Bölümünde Selen’in, gelişimine uygun olarak ablasının yaptığı davranışları model aldığı bulgulanmaktadır.

“Ablam bu kadar karışık şeyi nasıl öğrenebiliyor anlayamıyorum. Okula gittiği için heralde. Ben de mi okula gitsem acaba?” (S.O, s. 72).

Okula gitmek istemediği sıklıkla bulgulan Selen’in sırf ablası okula gittiği için okula gitme isteğinin uyanması ablasına öykündüğünün bir göstergesidir. Aynı bölümde ‘Ablam bu kadar karışık şeyi nasıl öğrenebiliyor’ ifadesi da ablaya duyulan hayranlığı göstermektedir.

“Giydin, değil mi?

Hayır abla, giymedim.

Doğru söyle.

Ben de senin gibiyim abla. Yalan söylemem. Giymedim diyorsam giymedim... Sadece denedim.

Giydin işte. Sana giymemeni söylemiştim.

Sen sadece giyme dedin. Bana deneme demedin ki” (S.A.G, s. 17).

Bu bölümde ben de senin gibiyim ifadesiyle Selen’in ablası gibi olmaya çalıştığı yani onu model aldığı bulgulanmaktadır.

İlk çocukluk dönemindeki kız çocukları için olağan şartlardaki en önemli model annedir. Selen’in Öykülerinde de Selen ile annesinin ilişkisi öne çıkmaktadır. Selen yaşama uyum sağlarken annesinin davranışlarını model alıp ona öykünür. Bu yaş döneminde görülebilecek en tipik örneklerden olan ‘anne gibi giyinme’ de öyküler arasındaki yerini almıştır.

“Hızla annemin yatak odasına koştuk. Kaşla göz arasında giyindik. Kıyafetlerimizi tamamlayan ökçeli ayakkabılar da giydik. Tam aynada kendimize bakacaktık ki, aynada başka biri daha vardı. Annem gülümseyerek bize bakıyordu.” (S.A.G, s. 19).

3-7 yaş dönemi kız çocukları hem cins olan annenin sadece davranışlarını ve sözlerini değil duygularını da örnek alırlar. Tıpkı selen de olduğu gibi:

“Gazeteye bir ilan veririm... dedi annem büyük bir ciddiyetle. Sonra da gülmeye başladı. O gülünce bende güldüm. Sonradan düşündüm de, fena fikir değil aslında.” (S.A.G, s. 53).

İlk çocukluk dönemindeki kız çocukları için olağan şartlarda en çok hayranlık duyulan kişi babadır. Gelişim psikolojisi kapsamında normal olan bu duygu durumu beraberinde babayı kimseyle paylaşamamayı getirir, özellikle de anne ve diğer kız kardeşler babanın paylaşamadığı kişilerdir. Aşağıdaki kesitte de Selen’in babasının ablası Sevinç ile paylaşamadığı görülmektedir.

“Ablamın getirdiği kâğıdı ikiye böldüler ve babamın sorduğu problemi çözmeye başladılar. O anda ablamdan nefret ediyordum. Sohbetimizi bitirip oynamak yerine ablamın problemlerini çözüyorlardı” (B.A.S, s. 50).

“Oh be! Nihayet onları evimize davet edebilmişim. Biraz şaşkındılar ama davetimi kabul ettiler.

Olur geliriz Selenciğim. Bu nazik davranışın için teşekkür ederiz.

Kendimle çok gururlanmışım. Tıpkı büyükler gibi evimize misafir davet etmişim.” (S.O, s. 72).

Selen’in yetişkinleri örnek aldığı ‘tıpkı büyükler gibi’ ifadesiyle de bulgulanmaktadır.

Frued’un fallik dönem olarak adlandırdığı ilk çocukluk dönemi daha sonraki gelişim özelliklerinde yer verilecek olan cinsiyet farklılıklarının öğrenildiği cinsel gelişimin belirginleştiği bir dönemdir. Bu gelişimsel özellikler birbirini etkileyerek özellikle karşı cins ebeveyne hayranlık, hem cins ebeveyne ise öykünme davranışlarını ortaya çıkarır. Birey zaman zaman da çevresinde yakın gördüğü başka yetişkin karşı cinsler de hayranlık duyar. Selen’in Murat ve Robert abisine duyduğu hayranlık ve

hissettiği beğeni duygusu buna örnektir. Hatta Selen hayranlık duygusunu, Robert abisiyle evlenmek isteyecek kadar yoğun yaşar.

“Mine Teyze, Murat Ağabey ve Zeynep Abla bizi karşıladılar. Önce Murat Ağabeyimin kucağına atladım. Laf aramızda en çok, en çok onu seviyorum” (S.O, s. 32).

İlk çocukluk döneminde karşı cins ebeveyne yönelik olan hayranlık duygusu bazen başka yetişkinlere de yansır. Çocuk, kendine yakın hissettiği karşı cins bir yetişkine hayranlık duyabilir ve bu yetişkine yakın olan hem cins yetişkinleri de kıskanabilir. Selen de Robert abiye duyduğu hayranlıktan ötürü onunla evlenmeyi düşlemektedir, Robert abinin nişanlısı olan Zeynep ablayı da kıskanmaktadır.

“Robert Abim’in Zeynep Ablam’a evlenme teklif ettiğini öğrendiğimde çok şaşırılmıştım. Zeynep Ablamı çok seviyordum ama doğrusunu isterseniz Robert Abimle ben evlenmeyi düşünüyordum. Onun için bunu duyunca çok bozuldum.

Düşündüm düşündüm. Robert Abim, Zeynep Ablam’la evlenirse, ben kiminle evlenecektim? Tanıdığım bütün erkekleri tek tek aklımdan geçirdim. Yok yok ... Robert Abim’e benzeyen biri yoktu” (S.D.D, s. 54).

3-7 yaş dönemindeki birey kişilik gelişimini sürdürürken birtakım özelliklerle öne çıkar. Bu yaş döneminde başlayan cinsel gelişim daha sonraki dönemlerde ergenliğe kadar uzayacak bir yolun başlangıcıdır. İlk çocukluk döneminde cinsiyet farklılıklarını öğrenen birey ikinci çocukluk döneminde cinsiyet rollerini öğrenir. Ergenlik döneminde ise cinsel kimliğini kazanır. Gelişimin belli aşamalardan geçtiği ilkesi göz önüne alındığında 3-7 yaş döneminde gelişimin bu boyutunun sağlıklı atlatılmasının daha sonraki gelişim dönemlerini de etkileyeceği açıkça görülmektedir. Selen bu anlamda sağlıklı bir gelişim sürecini yaşayan bir birey olarak kurgulanmıştır.

1.A.14. Karşı cinsi tanımaya yönelik sorular sorar. Cinsiyet farklılıklarını anlamaya çalışır.

İlk çocukluk döneminde gelişim bir bütündür ilkesi çerçevesinde cinsel gelişim kişilik gelişimine de yansır. Kendi bedenini ve karşı cins bedeni tanımaya yönelik merakın yoğunlaştığı bu evrede çocuğun cinsellikle ilgili sorular sormaya başladığı görülür. Bu bağlamda kadın erkek ilişkilerine merak da artar. Özellikle en yakında

olan kadın-erkek ilişkisi yani anne-baba ilişkisi bu merak duygusunun odak noktasını oluşturur.

“O da ne? Biraz ötedeki yatakta da annemle babam yatıyordu. Annelerle babaların aynı yatakta nasıl yattıklarını hep merak eder dururdum. İyice baktım” (S.O, s. 25).

Merakla ilgili konular arasında evlilik, aşk, bebeğin oluşumu, hamilelik, doğum gibi konular öne çıkar.

“Bir kere bebekleri anneler yapmaz babalar yapar. Sonrada annelerin karnına koyarlar. Bebekler annelerin karnında çok büyüdüğü için babalar onları oradan çıkaramaz. O işi doktor yapar.” (S.D.D, s. 21).

“Hepimiz Aslı’nın babasının bebek doğurtan doktor olduğunu bildiğimiz için, ‘Anlat anlat’ dedik.” (S.D.D, s. 23).

“...anlamadığım bir şey vardı.

Peki abla, her şey eskisi gibi olacaksa neden evleniyorlar?

Çünkü insanlar belirli bir yaşa gelince evlenirler.

Neden?

Neden mi? Mmmm... Bilmiyorum. Belki de bebek yapmak içindir” (S.D.D, s. 59).

Yukarıdaki bölümde de Selen’in gelişim evresiyle uyumlu olarak cinsiyet ile ilgili konulara olan merakı bulgulanmıştır. Selen evlenmek bebek sahibi olmak gibi konuları tüm yaşlıları gibi merak eder.

Selen’in kendi bedeniyle ilgili merakının ve cinsel gelişiminin belirgin olarak görüldüğü kesitlerden birisi de aşağıdaki bölümdür. Selen’in soyunmaktan rahatsız olması ve ablasına sorduğu sorular bu gelişim özelliğine koşutluk göstermektedir.

“En çok canımı sıkan ayıp şeylerden biri de soyunmaktır. Ne zaman sıcaklayıp soymaya kalksam, ablam, ‘Çok ayıp Selen’ diyor. ‘Neden?’ diye sorduğumda da ‘Oran buran görünüyor da ondan’ diyor. ‘Ama havuzda da oram buram görünüyor. Annelerin babaların bile orası burası görünüyor.” (B.A.S, s. 62).

Sonuç olarak Selen’in 3-7 yaş kişilik gelişimi çerçevesinde kendi gelişim evresinden beklendiği üzere karşı cinsi tanımaya yönelik sorular sorduğu ve cinsiyet farklılıklarını anlamaya çalıştığı bulgulanmaktadır.

4.3. SELEN'İN ÖYKÜLERİ KİTAPLARININ DİL GELİŞİMİ BULGULARI

Yetişkin bir bireyle güçlü bir iletişim diline doğru geçiş döneminde bulunan 3-7 yaş çocukları için bu dönemin öne çıkan belirgin özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler arasında merak duygusundan kaynaklı olarak, niye, niçin, nasıl sorularını sorma, konuşmalarda öne çıkma, sesli düşünme, olayları oluş sırasına göre anlatma, zaman kavramını kullanma gibi özellikler vardır. Öte yandan bir sonraki dönem olan okul dönemine de hazırlık niteliği taşıyan dilsel gelişim özellikleri göze çarpar. Sayıları ritmik sayma, nesnelerin konumunu söyleme, sembollerin anlamını söyleme gibi özellikler bu bağlamda değerlendirilebilir. Hızlı bir dil gelişimi görünmesine karşın bilişsel gelişimdeki sınırlılıklar dil gelişimine de yansır. Çünkü dil ve bilişsel gelişim birbiriyle uyumlu ilerler. Bu dönemdeki bireyin soyut ve mecazlı söylemleri anlamlandıramaması bu durumun bir göstergesidir. Aşırı ve eksik kurallaştırma da bu yaş dönemindeki dilsel sınırlılıklar olarak da görülebilir. Çalışmanın bu bölümünde Selen karakterinin gelişim psikolojisi bağlamında 3-7 yaş dil gelişim özellikleri bulgulanmıştır.

2.A.1. “Niye, niçin ve nasıl” soru sözcüklerini kullanarak sorular sorar.

Selen'in peş peşe sorduğu neden sorusu ilgili gelişim özelliğini doğrudan yansıtmaktadır.

“Kimse adımı söyleyemiyor. Hep başka şeyler diyor. Bilmiyorum neden? Anlamıyorum neden? Tanrı bilir neden?” (B.A.S, s. 5).

Selen'in ardı arkası kesilmeyen sorularının en belirgin örneklerinden birisi ise ayıp kavramını sorgulamasıyla bulgulanmaktadır. Selen burada ne, neden, ne zaman, nerede sorularını art arda sorarak bu gelişim özelliğini göstermiştir.

“Ancaak... neyin? Neden? Ne zaman? Nerede? Üstelik kime göre ayıp olduğunu kesinlikle anlamış değilim” (B.A.S, s. 60).

“Oyunumuza başlayabilirdik. Yalnız, iki sorunumuz vardı. Birincisi; ikimiz de satıcı olduğumuza göre malları kime satacaktık? İkincisi; annem dinlenirken pazarcılar gibi nasıl bağıracaktık?” (B.A.S, s. 33).

Bu bölümde de Selen yine art arda sorular sorarak ilgili gelişim özelliğini göstermektedir. Burada öne çıkan soru sözcüğü ‘nasıl’ dır.

Selen çevresindeki tüm olaylara gelişim dönemine uygun olarak sorgulayıcı bir gözle bakmaktadır ve sürekli etrafındaki yetişkinlere sorular sormaktadır.

“Niye bu vapura, arabalı vapur deyip beni kandırdın baba?” (S.O, s. 19).

“Nasıl selamlar? Merhaba mı derler?” (S.O, s. 55).

“Nasıl ayırıyor? Renklerine göre mi yoksa boylarına göre mi?” (S.D.D, s. 43).

“Nasıl pazarlık yaptın o zaman?” (S.A.G, s. 13).

“Nasıl oldu da fikrini değiştirdin peki?” (S.A.G, s. 13).

“Tamam, tamam. Sen anlat, nasıl sataştın?” (S.A.G, s. 10).

“Nasıl pazarlık yaptın o zaman?” (S.A.G, s. 13).

“O sırada ben nerdeydim?” (S.A.G, s. 12).

İlk çocukluk döneminde soru sorma davranışı öne çıkan bir davranıştır. Çünkü bebeklikten çıkan çocuk girişkenliğinin de etkisiyle ebeveynlerden bağımsızlaşarak sosyalleşir. Bu sosyalleşme süreci çevreyi keşfetme çabasıyla eş zamanlı ilerler. İlk çocukluk dönemindeki birey için yaşamdaki her şey sorularının kaynağı olabilir. Yukarıda listelenen Selen’in soruları da bu gelişim özelliğini doğrudan ortaya koymaktadır.

2.A.2. Benmerkezci düşünceden kaynaklı olarak çevresindekileri susturup kendisi konuşmak ister.

İşlem öncesi dönem benmerkezçiliği bilişsel gelişim bağlamında öne çıkan bir gelişim özelliğidir. Bu düşünme biçimi bu yaş dönemindeki dil gelişimine de doğrudan yansır. Bu gelişim özelliği bağlamında bireyde konuşmaların arasına girme, söyledikleriyle dikkat çekme gibi atılımlar görülebilir. Örneğin aşağıdaki kesitte ablası konuşurken Selen’in araya girdiği görünmektedir.

“Ablam, ‘anneciğim sana bir şey söylemek istiyorum’ dedi. Ben hemen ‘ablam haklı’ dedim.” (B.A.S, s. 19).

Selen’in benmerkezci düşünmenin tipik bir göstergesi olarak parktaki havuzun kendisi için yapıldığını düşündüğü görülmektedir. Bu düşünceye itiraz eden ablanın açıklama yapmasına fırsat vermeden karşı çıkması Selen’in ilgili gelişim özelliğini gösterdiğini ortaya koymaktadır.

“Bu havuzu senin için yaptıklarını mı sanıyorsun? deyince tepem iyice attı. ‘Tabii ki benim için yaptılar. Burası benim parkım değil mi?’ dedim bağırarak. (B.A.S, s. 64).

Bu dönemdeki birey benmerkezci düşünmenin etkisiyle her şeyin en doğrusunu kendisinin bildiğini zanneder. Zaman zaman da başkalarının daha iyi bilmelerinden rahatsızlık duyar. Aşağıdaki kesitte bu duruma örnek bir yaşantı söz konusudur. Selen ‘abla sen sus’ diyerek ilgili gelişim özelliklerini doğrulamaktadır.

“Aaaa! Taşların ne güzel şapkaları var, diye taşları işaret ettiğimde, ablam;

Onlar sıradan taşlar değil Selen, diye çıkıştı. Onlar taaa Osmanlılar zamanından kalma mezar taşlarıdır ve çok değerlidirler. Çünkü tarihi eser sayılırlar.

Ablam, anlamadığım şeyler söylediği zaman çok sinirleniyorum.

Abla, sen sus... ” (S.O, s. 55).

Benzer bir durumda selen kedilere ekmek verirken yaşıyor. Selen ablasıyla konuşurken ‘sana ne’ diyerek ablasını susturuyor.

“Babakale’nin kedilerine ekmek verirken, ablam nefes nefese yanıma geldi.

Selen! Bırak şimdi kedilerle uğraşmayı. O ekmekleri sana kim verdi?

Sana ne?” (S.O, s. 51).

“Haklısın sevinç.

Ablam haklıydı da ben haksız mıydım?

Ya ben Taner Amca ? En çok ben haklıyım, çünkü korsancılık oynamak benim fikrimdi” (S.O, s. 59).

Bu bölümde de Selen’in kurduğu üç cümlede dört kez ‘ben’ ifadesini kullandığı görülmektedir. Bu da gösteriyor ki Selen ilgili gelişim özelliği doğrultusunda kendisini öne çıkarmaya çalışmaktadır.

Aşağıdaki kesitte Selen ablasının kendisinden önce bağırmasından rahatsız olduğunu dile getirerek ben merkezci düşünmeden kaynaklı gelişim özelliğini yansıtmaktadır. Oley sözcüğünün Türkçe olmadığını söyleyerek ablasına tepki göstermiştir.

“Ablam benden önce ‘oleeeey!’ diye bağıracağı için çok bozuldum. Kumlu denize gitmeyi en çok isteyen bendim. Tuvallenden çıkınca ablamın yanına gittim.

Niye ‘Oleeeey’ diye bağırdım. ‘Oley’ Türkçe değil, ‘Yaşasın’ demeliydin.” (S.O, s. 62).

Annelerin en önemli görevlerinin ev işi yapmak olduğunu söyleyen arkadaşının konuşmasını yarıda kesen Selen, *Benmerkezci düşünceden kaynaklı olarak çevresindekileri susturup kendisi konuşmak ister* özelliğini ortaya koymaktadır. Bu ifadeler aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerine bir eleştiri olarak da değerlendirilebilir.

“En önemli görevleri de ev işlerini yapmaktır, deyince dayanamadım. Yanılıyorsun Batuhan. Benim annemin en önemli işi yazmaktır. Eğer vakti kalırsa ev işi yapıyor” (S.D.D, s. 27).

Yukarıdaki örnekler Selen’in ben merkezci düşünme biçiminin dil gelişimine yansıdığıın betimlemeleridir.

2.A.3. Sesli düşünür.

İlk çocukluk döneminde dil gelişimine paralel olarak sözcük dağarcığı artan ve kavram gelişimi hızlanan bireylerin düşünce biçimlerinde de bir hareketlilik görülür. Bu gelişim süreci dil gelişimine sesli düşünme olarak yansır. Aşağıdaki örnekler de bu özellikler betimlenmektedir.

Selen, benlik gelişimine bağlı olarak kendi kendine sorular sormakta ve bunu sesli düşünerek gerçekleştirmektedir. Annesinin, ablasının, bakkal amcasının, komşu teyzesinin hatta babasının kendisine adı yerine başka şekillerde seslenmeleri Selen’i düşünmeye yönlendirmektedir.

“Kimse adıımı söyleyemiyor. Hep başka şeyler diyor. Annem her sabah günaydın bebeğim, bakkal amca küçük kız, ablam aptal çocuk, komşu teyze cici kız, babam meleğim diyor. Acaba neden?” (B.A.S, s. 5-6).

“Ablam bu kadar karışık şeyi nasıl öğrenebiliyor anlamıyorum. Okula gittiği için herhalde. Bende okula gitsem acaba?” (S.O, s. 72). İfadesinde ablasının bildikleri karşısındaki şaşkınlığı sesli düşünerek dile getiren Selen ilgili gelişim özelliğini doğrulamaktadır.

Arkadaşlarının geziye gittiği bir günde selen okulda yalnız kalır. Gelişim dönemine uyumlu olarak “Arkadaşsız okul ne sıkıcıymış meğer.” (S.D.D, s. 31) diye düşünür.

Ablası ile Selen’in bebekliklerinin karşılaştırıldığı bir konuşmada Selen ablasında sende bu kadar yaramaz olmasaydın der. Hemen ardından söylediği sözden pişmanlık duyar ve “Hay Allah! Niye söyledim ki şimdi bunu? Ağzımdan kaçtı işte.” (S.A.G, s. 9) şeklinde düşünür.

“Gerçekten... Nereye saklandı şu maydonozlar? Benimle saklambaç oynuyorlar ve ben onları bulamıyorum bu küçük bahçede. Ne zaman, nasıl öğrenmişler bu kadar iyi saklanmayı...” (S.A.G, s. 29).

Bu kesitte salata yapmak için maydanoz toplamaya çıkan Selen, maydanozları satıldığı bağ haliyle göreceğini sandığı için fark edemez ve yukarıdaki düşünceler ortaya çıkar.

İlk çocukluk döneminde dil gelişimine paralel olarak sözcük dağarcığı artan ve kavram gelişimi hızlanan bireylerin düşünce biçimlerinde de bir hareketlilik görülür. Bu gelişim süreci dil gelişimine sesli düşünme olarak yansır. Yukarıdaki örnekler de bu özellik bulgulanmaktadır.

2.A.4. Olayları ve konuları sırasıyla anlatır.

İlk çocukluk dönemi bireyleri bilişsel gelişimlerinin de etkisiyle olayları oluş sırasına göre anlatmaya başlarlar. Çevrelerinde gözlemledikleri olayları önce kaydeden dönem bireyleri, ardından da bu olayları aktarırlar. Bu kazanımın edinilmesinde bellek kapasitelerinin geniş olması da etkilidir.

Selen de gelişim psikolojisi verilerine koşut olacak şekilde yaşadığı ve gözlemlediği olayları sırasıyla aktarabilmektedir. Selen’in ev aramaya gittiklerinde yaşadıklarını anlatması bu gelişim özelliğine örnektir.

“Gideceğimiz yer yakın olduğu için arabaya binmedik. Biraz yürüdüktan sonra manavın önünde, tıpkı bizim apartmana benzeyen bir apartmana girdik. Kapıcı bize içi bomboş bir evi gezdirdi. Annem beğendin mi? diye sorunca beğenmedim dedim. Boş evden çıkıp ağır ağır yürümeye başladık.” (B.A.S, s. 8).

Selen'in olayları oluş sırasına göre anlatabildiği kendi ifadeleriyle de bulgulanabilmektedir. "Eve gider gitmez ablama koştum ve her şeyi bir bir anlattım." (B.A.S, s. 9) ifadesi bu gelişim özelliğini işaret etmektedir.

Bir başka bölümde Selen'in annesini gözleme sürecini sırasıyla anlatması "*Olayları ve konuları sırasıyla anlatır*" özelliğinin göstergesidir.

"Annem ormanda hiçbirimize yüz vermedi. Uzun uzun ağaçlara baktı, yerlerden kurumuş yapraklar toplandı ve derin derin nefes aldı." (B.A.S, s. 37).

Selen'in gittiği tatil köyündeki paansiyonda sabah uyandığında yaşadıklarını sırasıyla anlatmasından da ilgili gelişim özelliği bulgulanmaktadır:

"Çok sıkılmışım. Üstelik tuvalete gitmem gerekiyordu. Etrafta tuvalet olabilecek bir yer aradım. Tavanı çok yüksek olan odada yalnızca iki yatak ve üzerinde bavullarımızın durduğu bir masa vardı. Daha dikkatli bakınca aralık bir kapı gördüm. Yavaşça yataktan indim. Ayaklarımın dibinde terliklerimi duruyordu. Terliklerimi giydim ve sessizce aralık olan kapıya yaklaştım..."

'Uyandın mı Selenciğim? Tuvalete mi gireceksin? Bekle de sana yardım edeyim.'...

'Yok yok! Gelmene gerek yok anne, ben hallederim.'" (S.O, s. 26).

"Taner Amca'nın evine gitmek için deniz kıyısından dağlara doğru yürümeye başladık. Babakale' de deniz ve dağ var. Dağların yamacında da evler var. Düzlük olan yer yok. Yürümek isterseniz ya iniş ineceksiniz ya da yokuş çıkacaksınız. Dikkatli yürümezsiniz kayıp düşersiniz." (S.O, s. 30).

Yukarıdaki bölümde Taner amcaların evine nasıl gidildiğini aktaran Selen adeta bir yol tarifi vermektedir. Bu durum da onun gelişim dönemine uyumlu olarak olayları sırasıyla anlatabildiğini göstermektedir.

"Taner Amcalar' ın Babakale' deki yazlık evine bir güzel yerleştikten sonra, hep birlikte evin çatısına çıktık. Çatı, kapısı olan için boş bir havuza benziyordu. Havuzun duvarları tam boyum kadar olduğu için etrafı ancak parmak uçlarıma basıp yükselince görebiliyordum." (S.O, s. 33).

"Sonra, daha sonra, en sonunda ..." gibi ifadeleri olayları sırasıyla anlatırken kullanılır. Selen de "sonra" sözcüğünü yerinde kullanarak olayları sırasıyla

aktarmıştır. Ayrıca anlatımını betimlemeler, benzetmeler ile desteklemesi de dil gelişiminin başka bir göstergesidir.

Başka bir bölümde ise Selen, dedelerinin evine gittiklerinde ablasının zile basma anına kadar geçen süreci özetlemektedir. Burada da birbirine bağlı olayların aktarılması ilgili gelişim özelliğini göstermektedir.

“Çorlu’ya bir gidişimizde babam, dedemlerin oturduğu apartmanın yakınında yer bulamadığı için arka sokağa park etmişti. Ablamla ben koşarak annemle babamdan önce apartmanın kapısına vardık. Ablam iki sıra halinde dizilmiş zillerin üzerinde işaret parmağını dolaştırarak, ‘İşte buldum!’ Tekin Gürmen’ deyip zillerden birini çaldı. Ben çok heyecanlandım ve korktum. ‘Abla yanlış zili çaldın’ dedim. Ablam zile baktı. ‘Yok canım doğru zili çaldım. Bak işte Tekin Gürmen yazıyor’ dedi.” (S.D.D, s. 8).

Daha sonra da Selen’in dedelerinin evinde yaşadıklarını sırasıyla anlattığı görülmektedir:

“Beni ve ablamı gördüğü zaman dedeciğimin gözleri pırıl pırıl olurdu. Saygımızı göstermek için ve daha sonra annemden azar işitmek için elini öpmeye çalışırdık ama yalnızca yanağından öpmemize izin verirdi. Elini asla öptürmezdi.” (S.D.D, s. 7) kesitinde ise; dede ile karşılaşma anı, el öpme girişimleri ve dedenin tepkisi şeklinde özetlenebilecek üç olay sırayla aktarılmıştır. Selen’in yaşananları özetlemesinden ilgili özelliği gösterdiği bulgulanmaktadır. Aynı bölüm yine art arda sıralanan yaşantılarla devam etmektedir.

“Dedemi ve babaannemi öptükten sonra ablamla evin içinde gezintiye çıkardık. Kristal ve gümüş kapıların kapaklarını teker teker açıp, heyecanla içinden ne çeşit çikolata çıkacağına bakardık.” (S.D.D, s. 9).

“Yoldan geçenlerle ilgili sözlerin bitince, dedem dikkatini yine bize verirdi. Eğer gözden kaçırdığımız çikolata olursa eliyle bize yerini gösterir, şurada ne var acaba?’ derdi. Biz gösterdiği yere koşuştururken o da kahkahalara boğulurdu.” (S.D.D, s. 11).

Tıpkı dedesiyle yaşantılarını sırasıyla aktardığı gibi Selen’in anneannesi ile de geçen anlarını sırasıyla aktardığı görülmektedir:

“Anneannemin yürüyemediğini düşünemiyorum. Kıbrıs’a en son gidişimizde anneannem sabah erken kalkar, biz uyanıncaya kadar evin bütün işlerini yapardı. Tavuk ve tavşanlarına bakar, bize de kahvaltı hazırlardı. Bahçesindeki portakal ağaçlarından topladığı portakalları sıkıp suyunu kocaman bir sürahiye doldurur, kahvaltıda önümüze koyardı.” (S.A.G, s. 20).

Selen’in arkadaşı Okan ile anasınıfında tanışmaları, yollarının ayrılması, Okan’ı arama süreci ve Okan ile yeniden karşılaşmaları olaylarına yönelik yaşantıları sırasıyla aktardığı görülmektedir:

Tanışma: “Geçen yıl yuvada, aynı ilkokula gitmeye ve hatta aynı sırada oturmaya karar vermiştik”.

Okan’ı Arama: Yaz tatilinde defalarca telefonla aramıştım Orhan’ı. Her seferinde telefona yaşlı bir teyze çıkıp, ‘Evladım! Biz bu telefonu yeni aldık. Arkadaşının telefonunu bilmiyorum.’ diyordu.

Okula başladığım ilk günlerde, deli gibi Orhan’ı aramıştım. Okul kayıtlarını yapan ablaya bile sormuştum. Yoktu kayıt listesinde...” (S.A.G, s. 37).

Yeniden Karşılaşma: “Hemen sınıftan çıktım, upuzun koridoru koşarak geçtim, merdivenleri ikişer üçer inerken yuvarlanıp düştüm. Dizim kanamıştı ve çok acıyordu ama önemli değildi. Büyük bir heyecanla Orhan’ın yanına koştum. ‘Merhaba Orhaaaan! Bu okulda olduğunu bilmiyordum. Ne zaman geldin?’ diye sordum. Nefes nefese kalmıştım.” (S.A.G, s. 38).

Selen’in sokakta düşmesiyle ilgili açıklamaları da gelişimsel sürecini göstermektedir. “Şimdi anlat bakalım, nasıl düştün?

Ben düşmedim. Peşinden biri geliyordu, kim olduğuna bakmak için döndüm ve çarpıştık. Çok kaba bir çocuktü, onunla bir daha karşılaşmak istemiyorum.” (S.A.G, s. 67).

“Elif hemen ağlamayı kesti, başını kaldırdı, gözyaşlarını sildi ve alelacele, ‘Ben yanlış bir şey yapmadım değil mi?’ diye sordu.” (S.A.G, s. 74) ifadelerindeki sıralı tümceler ilgili gelişim özelliğinin bulgularıdır.

“Bugün neler yaptın, say!.. Birden on’a kadar say!.. Mevsimleri say!.. Ayları say!.. Günleri say!.. Taşitları say!.. Hayvanları say!..” (S.O, s. 13) kesiti pek çok dil

gelişim özelliğini içinde barındıran bir kesittir. Bu ifadeler Selen'in sırasıyla sayabildiği pek çok şeyin bir özeti niteliğindedir.

Görüldüğü gibi bu özellik çerçevesinde de Selen 3-7 yaş dönemi dil gelişim sürecine uyumlu bir biçimde kurgulanmıştır. Selen'in olayları oluş sırasına göre anlatması hatırd tutma, hatırlama gibi bilişsel özelliklerle ilgili de ipucudur.

2.A.5. Basit öyküler anlatabilir.

Okuma kültürü edinme süreci bakımından ilk çocukluk dönemi önemli bir evredir. Bu evrede birey dinleme becerisine kullanarak okuma kültürü edinme sürecini yaşar. Bu dönemdeki bireyden beklenen dinlediği gelişim dönemine uygun öyküleri aktarabilmesidir. Selen de bu özelliği göstermektedir. Aşağıdaki kesitte Sinekli Bakkaldan bahsettiği bulgulanmaktadır.

“Sen Sinekli Bakkal'ı nereden biliyorsun?

Kitabını okumuştun ya anne, unuttun mu?

Aaaa! Sen onu mu hatırlıyorsun? Aferin sana. Ben kitabı okuyalı çok oldu.”

(S.O, s. 27).

Bir başka bölümde ise Babakale'nin öyküsüyle ilgili aktarımları göze çarpmaktadır.

“Latif Baba'dan dolayı kalenin adı Babakale olmuş. Kale'nin adı Babakale olunca köyün adı da Babakale olmuş. Zaten Babakale'nin olduğu burnun adı da Baba burnu ve Türkiye'nin en batı noktasıdır.” (S.O, s. 56).

“Anka Kuşu'ndan hala çok etkilenirim. Hayalimde öyle güzel bir kuş canlandırıyorum ki anlatamam. Yaşlanınca alev alev yanması ve küllerinden bir bebek Anka Kuşu doğması çok heyecan verici” (S.D.D, s. 15) bölümünde görüldüğü üzere Selen'in daha önce duyduğu Anka Kuşu öyküsünü aktardığı bulgulanmaktadır.

Okuma kültürü edinme sürecinde ilk çocukluk dönemindeki bireylerin gelişimlerini destekleyecek nitelikli çocuk yazını ürünleriyle karşılaşması önem taşır (bkz. Şekil 2.1). Bu etkileşim sadece dil gelişimini değil bilişsel gelişim, kişilik gelişimi, toplumsal gelişim ve duygusal gelişim başta olmak üzere çocuğun tüm gelişim alanlarını destekler.

2.A.6. Zaman kavramını günlük olaylarla ilişkilendirerek kullanmaya başlar.

Gelişimin bir bütün olduğu ilkesi bağlamında bilişsel gelişimdeki ilerlemeler doğrudan dil gelişimine de yansır. Bilişsel gelişimin dile yansımalarından birisi de *zaman* kavramı ile kendini gösterir. Selen'in zaman kavramını oluşturmaya başladığı dilsel ifadelerinden sık sık yansımaktadır. Aşağıdaki bölüm bu özelliğin betimlendiği en belirgin bölümlerden biridir:

“Uyuyup uyanınca yarın oluyor, karanlık olunca gece oluyor, üç gün uyuyup uyanınca üç gün sonra oluyor. Babamı işe gitmediği gün, Pazar oluyor. Peki... ‘Zamanı gelince’ ne zaman oluyor?” (B.A.S, s. 39).

Burada Selen, “*Zaman kavramını günlük olaylarla ilişkilendirerek kullanmaya başlar*” özelliği bağlamında şu eşleştirmeleri yapmıştır:

Uyuyup uyanmak = Yarın

Karanlık olması = Gece

Üç gün uyuyup uyanmak = Üç gün sonra

Babanın işe gitmediği gün = Pazar

Yaş dönemiyle uyumlu olarak zamanı olaylarla ilişkilendirerek algılayan Selen, yine gelişim evresine uyumlu bir biçimde “zamanı gelince” ifadesi ile ilgili kargaşa yaşamaktadır.

Aşağıdaki kesitte Selen yeni yılın ilk gününü dedesinin doğum günüyle ilişkilendirmiştir.

“Yeni yılın ilk günü aynı zamanda dedemin doğum günüydü.” (S.D.D, s. 7).

“Üç gün boyunca eve et, sebze, meyve ve erzak taşımış.” (S.D.D, s. 12).

Bu kesitte ise *üç gün boyunca* ifadesi bir zaman sürecini belirtir. Selen, bu ifadeyi ise eve erzak taşımaya eşleştirmiştir.

“Dün okulda öğretmenimle ‘kim ne yapar?’ oyununu oynadık.” (S.D.D, s. 19).

Zaman ifadelerinde *dün* sözcüğünün oyunla ilişkilendirilerek aktarıldığı bir örnektir.

“Geçen yıl yuvada, aynı ilkokula gitmeye ve hatta aynı sırada oturmaya karar vermiştik.” (S.A.G, s. 37). Burada da arkadaşıyla aldığı kararların zamanının *geçen yıl* olarak belirtmiştir.

“Annem işe giderse ne olacağını çok iyi biliyorum. O da babam gibi karanlık olunca, yıldızlar ve ay dede çıkınca eve gelecek.” (B.A.S, s. 14).

Yukarıdaki kesit ilk çocukluk yıllarının ilk yıllarıyla eşleşebilecek tipik bir durumdur. Gerçek hayatta örmeğine sıkça rastlanan bu ifadelerde Selen, babanın işten gelmesini *karanlık, ay dedenin çıkması* ile ilişkilendirmiştir.

“Babam sabahleyin, ‘hadi bakalım, bugün benimle iş yerine geliyorsunuz!’ diyorsa annem iş görüşmesine gidiyor demektir.” (B.A.S, s. 14). Bu bölümde de babanın *sabah* yaptığı bir davranışı gözlemleyen Selen’in ilgili gelişim özelliğini yansıttığı bulgulanmıştır. Benzer bir örnek de Selen’in babsının geliş zamanına yönelik ifadeleriyle görülmektedir:

Çok kısa bir süre sonra babam, ‘Sürpriz. Ben geldim!’ diye içeri girdi. Babamın eve gelmesi değil ama bu kadar kısa sürede gelebilmesi gerçekten sürpriz olmuştu. (B.A.S, s. 37).

Başka bir bölümde Selen, anneannesinin onlara gelmesinden söz ederken “yıllardır, çok eskiden, her yaz, bir hafta, dün” ifadelerini olaylarla ilişkilendirerek kullanmaktadır.

“Anneannem yıllardır ilk kez evimize gelecek. Çok eskiden her yaz gelirmiş, bir hafta kadar kalıp yine evine dönermiş. Anneannemin evimize geldiğini hatırladığımı söyleyince ablam çok kızıyor. Dün ikimiz başbaşa evde otururken, yine anneannemin evimize geldiğini hatırladığımı söyledim. Ablam çıldırdı.” (S.A.G, s. 7).

Aşağıdaki bölümlerde de Selen’in gelişim evresiyle koştur gösterecek biçimde “geçen hafta, o gün, ertesi gün, çok eskiden bir yaz” ifadelerini kullandığı bulgulanmıştır.

“Geçen hafta, ders arasında sınıfın penceresinden bahçeye bakarken, büyük çam ağacının altında, başka bir sınıfın kabadayılık taslayan çocukları arasında Orhanı görünce gözlerime inanmadım.” (S.A.G, s. 38).

“O gün, orhanla bir daha karşılaşmadım. Ertesi gün, yine bahçede gördüm onu.” (S.A.G, s. 39).

“Ertesi gün okul dönüşü çok heyecanlandım. Yine arkadaşım ile tanışacaktım ne de olsa...” (S.A.G, s. 65).

“Çok eskiden her yaz gelirmiş.” (S.A.G, s. 7).

Sonuç olarak Selen’in gerçek hayattaki yaşantılarıyla uyumlu bir gelişim tablosu çizdiğine bu özellikle de rastlanmıştır. Selen “dün, yarın, ertesi gün, ” gibi ifadelerin yanı sıra “kısa bir süre, erken, geç” gibi yine zamanı işaret eden kavramları da kullanarak ilgili gelişim özelliğini örneklemektedir.

2.A.7. Haftanın günlerini, mevsimleri sırasıyla söyler.

3-7 yaş dönemindeki çocukların zaman kavramını geliştirmeye başlamalarıyla birlikte haftanın günlerini de sırasıyla söyledikleri gözlemlenir. Selen’in de gelişim dönemine uyumlu olarak haftanın günlerini sırasıyla sayabildiği betimlenmiştir.

“Tamam, sayarım. Göreceksin ben değil sen yanlış hatırlıyorsun. Pazar, Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi... Aaaa! Hepsi yedi günmüş.” (S.D.D, s. 48).

Aynı şekilde selen’in yine gelişim dönemine uyumlu olarak mevsimleri de sırasıyla sayabildiği bulgulanmıştır.

“Bugün neler yaptın, say!.. Birden on’a kadar say!.. Mevsimleri say!.. Ayları say!.. Günleri say!.. Taşıtları say!.. Hayvanları say!..” (S.O, s. 13)

“Yuvada sınıfımızın duvarında asılı, ‘mevsimler’ isimli kocaman bir resim var. Aslında kocaman bir resim demek yanlış olur. Kocaman kalın bir kağıdın üstünde bir değil dört tane resim var. İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış resimleri.” (S.D.D, s. 41).

“Aylar dediğin, Ocak, Şubat, Mart mıydı?

‘Evet.’

‘Peki dört olan neydi?’

‘Mevsimler... Mevsimler dört tanedir. Kış, İlkbahar, Yaz, Sonbahar.’”

Selen'in dil gelişim süreciyle birlikte gösterdiği bu özellikler okula hazırlık (okulöncesi) evresini de olumlu bir biçimde yaşadığını ortaya koymaktadır. Selen daha sonra okul dönemiyle birlikte kullanacağı bu bilgileri okul öncesi dönemde kazanmıştır.

2.A.8. Üç, dört dizeden oluşan şarkıları söyleyebilir.

3-7 yaş dönemi bireyleri tıpkı basit öyküleri aktarabildiği gibi (bkz. 2.A.5) düzeyine uygun kısa şarkıları da söyleyebilir. Selen'in de gelişim dönemine uyumlu olarak Barış Manço'nun 'Domates, Biber, Patlıcan' şarkısını söylediği bulgulanmıştır.

"Barış Manço'nun en sevdiğin yemek neydi acaba? Bence patlıcan oturtma. Yoksa niye bu yemeğin malzemelerinin şarkısını yapsın ki." (S.A.G, s. 56).

2.A.9. Sayıları ritmik sayar.

3-7 yaş dönemi yani işlem öncesi dönem aynı zamanda okul öncesi dönemdir. Bireyin bu dönemde daha sonraki okul yıllarına hazırlık yapması beklenir. Bu hazırlık süreci dil, bilişsel, psikomotor, toplumsal, duygusal vb. tüm gelişim alanlarını kapsar. Sayıları ritmik sayma da hem bilişsel hem de dil gelişim özelliği olarak matematik dersinin temelini oluşturması açısından ilk çocukluk döneminde kazanılması gereken bir özelliktir. Selen'in de gelişim dönemine uyumlu olarak bu özelliği kazandığı vurgulanmıştır.

"Bir düşünsenize, başımda tacım, sırtımda pelerinim, elimde sihirli çubuğum... Okus pokus!.. Bir iki üç... ve bebeğin emdiği süt burnundan akıyor. Yine okus pokus, bir iki üç... ve sütler bebeğin burnundan içeri giriyor" (S.O, s. 13).

Aşağıdaki örneklerde Selen'in parmak, mum, tak-tak sesi gibi araçlarla somut sayma yaptığı görülmektedir.

"Yok yok... on yaşındayım. Beş deyince yalnız bir elin parmakları gösterir. on deyince iki elin parmakları gösterilir. Üç çok az bir şeydir. Bir elin parmaklarının hepsi bile değil. Ben çok büyüdüğüme göre tam on yaşındayım." (B.A.S, s. 70).

"Eğer doğum günü pastaları önünüzde duruyorsa, hiç sorun yok. Üzerlerindeki mumları çiçek toprak gibi toplayıp sayarsınız, olur biter. (B.A.S, s. 75).

“Arkadaşım ile haberleşeceğim. Bana gelmesini istediğin zaman tavana dört kez vuracağım. Tak- ta- ka- tak... Ben ona gitmek istediğimde iki kez vuracağım. Tak- tak... acil bir durum olduğunda şifremiz daha uzun olacak. Tak- ta- ka- tak- tak- tak.” (S.A.G, s. 63).

Selen’in sayıları ritmik sayma özelliğinden faydalanarak kavramları sıraladığı da bulgulanmıştır.

“Bugün neler yaptın, say!.. Birden on’a kadar say!.. Mevsimleri say!.. Ayları say!.. Günleri say!.. Taşıtları say!.. Hayvanları say!..” (S.O, s. 13).

“Tamam, sayarım. Göreceksin ben değil sen yanlış hatırlıyorsun. Pazar, Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi... Aaaa! Hepsi yedi günmüş.” (S.D.D, s. 48).

“Anladım Selenciğim. Sen ne yaptın? On yediden dördü çıkardın. On üç ceviz kaldı kese kağıdında. Buraya kadar, çok güzel ama problemde diyor ki, Ali’nin kardeşi de iki ceviz aldı. Kalan on üç cevizen iki tane daha çıkarmamız gerekmez mi?” (S.A.G, ss. 24-25).

Aşağıdaki bölümde Selen’in okul öncesi dönemde kazandığı sayıları ritmik sayar özelliğini ilk kullanım alanlarından biri görülmektedir. Selen bu özelliği kullanarak öğretmenin sorduğu problemi çözmeye çalışmaktadır.

“Bakın anlatayım Zümrüt Abla. Birinci problem ne diyor? Ali’nin babası eve bir kese kağıdının içinde on yedi tane ceviz getirdi. Ali dört tanesini alıp yedi. Kardeşi de iki ceviz alıp yedi. Kese kağıdında kaç tane ceviz kaldı? (S.A.G, s. 23).

Selen’in pastaların üstündeki mumları, mevsimleri, ayları, günleri, taşıtları, hayvanları vb. nesne ve olayları sayarak “sayıları ritmik sayar” kazanımını ortaya koyduğu izlenmektedir.

2.A.10. Nesnelerin konumunu söyler (içinde, dışında, altında, üstünde gibi)

Aşağıdaki bölümler, ilgili gelişim özelliği bağlamında Selen’in nesnenin konumuna yönelik ifadeleri kullandığını göstermektedir. Bu ifadeler italik yazılarak belirtilmiştir.

“Anneciğim yeni evimize taşınınca bana *içinde* kırmızı balıklar olan bir akvaryum alır mısın?” (B.A.S, s. 11).

“Annemin yeni aldığı rengarenk çoraplarım koltukların *üzerinde*, boyalarım masada, oyuncakların yerlerde, kitaplarım da sehpaaların *üzerinde* durduğu zaman kendimi çok rahat ve mutlu hissediyorum.” (B.A.S, s. 29).

“Ablam benim tezgahımı da güzelleştirdikten sonra sessizce mutfağa gidip buzdolabındaki sebze ve meyveleri alıp yatağımın *yanındaki* sehpaaya dizdi.” (B.A.S, s. 32).

“Ben ablamın niye yatağın *altına* girdiğini düşünürken annem korkunç bir çığlık attı.” (B.A.S, s. 34).

“Ablam elinde bir listeye dolabımı açtı ve listeye baka baka giysilerin yarısını *dışarı* çıkardı.” (S.O, s. 10).

“Ama abla, ben zaten seninle eşit değilim ki! Bak, *yanında* durayım da gör. Ben senden daha küçüğüm” (S.O, s. 12).

“Bir düşünsenize, başımda tacım, sırtında pelerininim, elimde sihirli çubuğum... Okus pokus!.. Bir iki üç... ve bebeğin emdiği süt burnundan akıyor. Yine okus pokus, bir iki üç... ve sütler bebeğin burnundan *içeri* giriyor” (S.O, s. 13).

“Tavanı çok yüksek olan odada yalnızca iki yatak ve *üzerinde* bavullarımızın durduğu bir masa vardı.” (S.O, s. 26).

“Taner amcaların evinin *altında* kalan köyün evleri, birbirinin omzuna binmiş gibiydi.” (S.O, s. 33).

Taner amcanın kıvılcım dediği şey minnacık yıldızlardı. Alevlerin *içinden* fırlayıp sönuveriyorlardı. (S.O, s. 44).

“Kale uzak değildi ama taşlı ve dimdik bir yoldan *aşağıya* doğru yürümek gerekiyordu.” (S.O, s. 53).

“Tabağımdaki etlerden bir parça alıp kimsenin bana bakmadığı bir anda masanın *altına* attım.” (S.O, s. 49).

“Kova ve küreklerimizi de alıp arabanın *yanında* beklemeye başladık.” (S.O, s. 62).

“Kocaman bir şemsiye *altına* renkli havlularımızı yayıyorlardı.” (S.O, s. 62).

“Şapkanın *içindeki* taşları torbaya boşalttı ve şapkamı yeniden başıma taktı.” (S.O, s. 67).

“Kristal ve gümüş kapıların kapaklarını teker teker açıp, heyecanla *içinden* ne çeşit çikolata çıkacağına bakardık.” (S.D.D, s. 9).

“Dedem her zaman sokağı gören bir pencerenin *önünde* duran masaya, kollarını dayayarak oturur, annem ve babamla sohbet ederdi.” (S.D.D, s. 9).

“Parktan eve döndüğümüzde kocaman masanın *üstünde*, benim sayabileceğimden çok çeşit yemek bulurduk.” (S.D.D, s. 13).

“Mahallemizdeki çocuk parkının hemen *yanında* bir otobüs durağı var.” (S.D.D, s. 33).

“Bakın anlatayım Zümrüt Abla. Birinci problem ne diyor? Ali'nin babası eve bir kese kağıdının *içinde* on yedi tane ceviz getirdi.” (S.A.G, s. 25).

“Arıyorum Mavisel Abla!

Güllerin yanında dedim ya Selenciğim.

Acaba Mavisel Abla maydanozları nereye ektiğini mi unuttu? Güllerin *yanına*, *altına* ve hatta *üstüne* bir de baktım.” (S.A.G, s. 31).

“Geçen hafta, ders arasında sınıfın penceresinden bahçeye bakarken, büyük çam ağacının *altında*, başka bir sınıfın kabadayılık taslayan çocukları arasında Orhanı görünce gözlerime inanamadım.” (S.A.G, s. 38).

Ablam yatağımın hemen *yanındaki* pencereye gitti, perdeyi araladı ve dışarıya baktı. (S.A.G, s. 45).

“Yerde yanyana dizilmiş, küçük dikdörtgen şeklindeki kasaların *içinde* çimenler büyümüşü sanki.” (S.A.G, s. 55).

Selen’in yerinde ve doğru biçimde kullandığı konum bildiren sözcükler şöyle listelenebilir:

İçinde, içinden, içeri, üzerinde, yanındaki, yanında, altına, altında, dışarı, aşağıya, önünde, üstüne...

Görülüyor ki Selen yaş evresinden beklendiği üzere bu gelişim özelliğini de göstermektedir.

2.A.11. Sembollerin anlamlarını ifade edebilir.

Piaget ilk çocukluk dönemini işlem öncesi dönem olarak adlandırır. Bu evreyi kendi içinde de ikiye ayırır: Sembolik İşlemler Dönemi, Sezgisel İşlemler Dönemi. (Senemoğlu, 2013, s. 43). Bu dönemde birey, adından da anlaşılacağı gibi döneme özgü düşünme biçimleri geliştirir. Sembolik düşünme de bu düşünme biçimlerinden biridir. Bu düşünme biçimi, dil gelişimine ilgili gelişim özelliğiyle yansır. Ancak bu semboller; düzeye uygun basit sembollerdir ve nesne, durum, olay vb. ile ilgili olabilirler.

Selen’in, ablasının yaptığı el işaretini anlamlandırması bu duruma örnektir.

“Dönüp ablama baktım. Ablam çaktırmadan bana dalgıçların ‘*tamam*’ işaretini yaptı. Annem görmeden bende ona aynı işareti yaptım.” (B.A.S, s. 12).

“Suratımı astım, kollarımı kavuşturdum ve oturdum. Bizim evde bu hareketi yapan *küsmüş* demektir.” (B.A.S, s. 45).

Yukarıdaki alıntıda olduğu gibi Selen’in sembollerle düşünebildiğini göstermektedir. Bedenini kullanarak “küsmeye davranışını” sembolleştirmektedir.

Aşağıdaki bölümde ise Selen, mangalı yelleyen Taner amcanın çıkan dumanlar aracılığıyla Kızılderililerle haberleşmeye çalıştığını düşünmüştür. Burada sembol dumanlardır, yerini tuttuğu durum ise haberleşmedir.

“Taner Amca bir karton parçası alıp ateşe doğru sallamaya başladı. Karton parçası bir o yana, bir bu yana gittikçe dumanlar da değişik şekillere giriyordu. Hemen anladım: Taner Amca Kızılderililer gibi dumanla birbirleriyle konuşuyordu.

Etrafa baktım ama bizim dumandan başka duman göremedim.

Kiminle konuşuyorsun Taner Amca?

Biraz önce hiç kimseyle konuşmuyordum. Şimdi seninle konuşuyorum Selen.

Beni kandıramazsın Taner Amca. Sen dumanla birisine haber gönderiyorsun bence.” (S.O, s. 44).

Benzer bir örnek de Selen’in arkadaşıyla duvara vurarak haberleşmesiyle bulgulanmaktadır:

“Arkadaşımla haberleşeceğim. Bana gelmesini istediğin zaman tavana dört kez vuracağım. Tak- ta- ka- tak... Ben ona gitmek istediğimde iki kez vuracağım. Tak- tak... acil bir durum olduğunda şifremiz daha uzun olacak. Tak- ta- ka- tak- tak- tak.” (S.A.G, s. 63).

İşlem öncesi dönemin en tipik özelliklerinden birisi de sembolik oyunlardır. Bu bilişsel özellik çocuğun oyunlarında gerçek hayattaki bir nesneyi başka bir nesne ile sembolize etmesiyle gerçekleşir. “Gelişim bir bütündür” ilkesi bağlamında bu düşünme biçimiyle ilgili olup “*Sembollerin anlamlarını ifade edebilir*” özelliğiyle ilişkili olabilecek birkaç duruma örnek verilecektir.

Selen Kızılderilicilik oyunu oynarken eline aldığı sopa ile balta, kafasına taktığı tavuk tüyü ise Kızılderililerin başına taktığı tüyü sembolize ederek oyununu kurmuştur.

“Tane Amca, Kızılderili dansı yapalım mı?

Yapalım Selenciğim. Ablanı da çağır istersen.

Abla koş! Kızılderili dansı yapacağız!

Ablam dans etmeyi çok sever. Koşa koşa yanımıza geldi ve hemen ateşin etrafında dans etmeye başladı.

Hadi Selen, sen de dans etsene!

Olmaz! Ben elime balta kafama da tüy isterim. Hem Taner Amca dans etmezse ben de etmem.

Canın isterse! (S.O, s. 45).

“Gel seninle komşuya gideceğiz, Selen.

Neden?

Komşunun tavukları var. Kümesten kendimize tüy bulabiliriz.

Peki balta ne olacak?

Balta yok ama onun yerine sana bir sopa verebilirim.

Komşular tavuk tüyü istediğimizi öğrenince çok şaşırđılar.

Ne edeceksiniz tavuk tüylerini komşu?

Oyun oynayacağız.

İyi iyi, oynayın oynayın. Kümes tavuk tüyü dolu, istediğiniz kadar alın.

Komşunun kümesinden rengarenk tüyleri toplayıp eve geldik. Zeynep Ablanın verdiği yn iplerle saç örgüsü yapıp başımıza bağladık, tüyleri de saç örgüsünün arasına sokuşturduk. Tıpkı Kızılderililere benzemiştik. Elimize de birer sopa aldık.

Oldu olacak yüzümüzü de boyayalım bari.

Aferin abla. Ben bunu unutmuştum. Ama boyamız yok ki!

Boyamız yok ama annemin ruju var.” (S.O, s. 46).

Aynı gelişim özelliğine farklı bir örnek oluşturabilecek bir durum ise aşığıdaki kesitle bulgulanmıştır. Selen, bu bölümde “ok” sembolünü anlamlandırabildiğini ortaya koymaktadır.

“Kâğıdı naylona sardık ve taşların arasına koyduk, kumlarla da örttk. Sonrada büyük taşları yan yana dizip, Kızılderililere armağanın yerini gösteren bir ok işareti yaptık.” (S.O, s. 70).

rnek kesitlerle de görülüyor ki Selen dil gelişim düzeyiyle uyumlu olarak sembolleri anlamlandırabilmektedir. Bu semboller nesnenin yerini tutan başka nesnelere olabildiği gibi işaretler ya da beden imgeleri de olabilmektedir.

2.A.12. Akrabalık ilişkilerini ifade eden kelimeleri kullanır.

Selen’in ilgili gelişim özelliğini doğrulayacak biçimde “babaanne, anneanne, dede” ifadelerini kullandığı görülmüştür.

“Aslında herkes büyüdüğüm konusunda genellikle hemfikir. Annem babam dedemler, halamlar, teyzemler ve hatta komşular.” (B.A.S, s. 70).

“Babaannemlerin nerede yaşadığı da biraz karışık....

...Anneannemlerin yaşadığı yeri öğrenmek çok kolay.” (S.O, s. 71).

“Dedemin evine gitmek, benim için dünyanın en heyecan verici olayıydı. Annem ‘Çocuklar, bugün Doktor Dede’ye gidiyoruz’ der demez sevinçle yerimden fırlar, ‘Yaşasın!’ diye bağırdım.” (S.D.D, s. 7).

“Yaşasın! Anneannem geliyor.” (S.A.G, s. 7).

2.A.13. Soyut ifadeleri ve mecazlı söyleyişleri anlamlandıramaz.

Piaget’in bilişsel gelişim kuramında İşlem Öncesi Dönem olarak adlandırılan ilk çocukluk döneminde, dönemin adında da yansıdığı üzere henüz gelişmiş zihinsel işlemlerden söz edilmez. Bu dönemin kendine özgü düşünme biçimi hızlı dil gelişimiyle birleşince ortaya meraklı, sorular soran her şeyi anlamaya çalışan ancak zihinsel sınırlılıkları dolayısıyla güçlükler yaşayan bireyler çıkar. Selen karakteri de dönemin bu özelliğini orataya koyacak biçimde kurgulanmıştır. Selen serisinde “*Soyut ifadeleri ve mecazlı söyleyişleri anlamlandıramaz*” özelliğini yansıtacak çok sayıda örnek vardır. Ancak tüketici davranmamak için başlıca örneklerle yer verilecektir.

Selen’in ilgili gelişim özelliğini gösterdiği mecazlı ifadeleri anlamlandıramamasıyla izlenmektedir. Ablası Selen’e Türkçemizin çok zengin bir dil olduğunu söyler. Selen bu ifadeyi anlamlandıramaz. Mecaz anlamda kullanılan “Zengin” sözcüğünü “parası çok” anlamında algılar.

“Gel pencereden çıkalım veya gel kısa yoldan çıkalım demek dururken, gel kestirmeden çıkalım dediğini anlayamamıştım. Bunu nedenini ablama sorduğumda gösterdiği gerekçe oldukça ilginçti: Türkçemiz çok zengin olduğu için. Ne kadar zengin olduğunu anlamak için kaç tane arabası olduğunu sordum. (B.A.S, s. 22).

Selen, tıpkı zengin sözcüğünün kullanımında olduğu gibi mecaz anlamda kullanılan “hasta” sözcüğünü de anlamlandırmakta zorlanır.

“Ablam, Hayır iyi değilim. Bu çocuk beni hasta ediyor! dedi. ‘ben mikrop değilim’ dedim hemen. Ablam ‘sana mikropsun’ diyen oldu mu?’ diye sorunca, ‘Evet!

Sen dedin. Geçen gün, bana insanı hasta eden şeylere mikrop denir dememiş miydin?’ diye hatırlattım.” (B.A.S, s. 67).

Selen’in mecaz anlamda kullanılan “kucaklaşma” sözcüğünü anlamlandırmakta zorlandığı bulgulanmıştır.

“Babakale’yle ilgili en çok merak ettiğim şey de ormanlarla denizin birbirlerine nasıl sarıldıklarıydı. Çünkü Taner Amca’nın anlattığına göre, Babakale ormanlarla denizin kucaklaştığı bir yermiş” (S.O, s. 7).

Aynı durum “yazlık” sözcüğünün kullanımıyla da bulgulanmaktadır.

“Yazlık ev deyince sakın aklınıza kapısı, penceresi, tavanı olmayan bir ev gelmesin. Yazlık evler, yazlık giysilere benzemez. Aynur teyzemin yazlık evini ilk gördüğümde çok şaşırmıştım” (S.O, s. 8).

Selen yukarıdaki örneklerdeki gibi bu kez de mecaz anlamda kullanılan “kaymak” sözcüğünü anlamlandırmamıştır.

“Peki sence neden kar yağmıyor?

‘Aslında şimdiye kadar yağması gerekirdi ama gecikti. Mevsimlerde bir kayma var.’ Mevsimler kaymayı biliyorlar mı? Kayak mı yapıyorlar yoksa buz pateni mi?” (S.D.D, s. 46).

Aşağıdaki bölümde Selen’in Taner amcaya öykünerek kullandığı gaddar, bencil, insafsız sözcüklerini anlamlandıramadığı bulgulanmıştır. Bu durum sözcüklerin, soyut kavramlar oluşundan kaynaklanır.

“Gaddar insanlar... Bencil insanlar... İnsafsızlar... ormanlarımı yaktılar. Taner Amca! Sen çok güçlüsün. İkimiz bu tatilcilere cezalarını verelim.

Ceza vermenin dışında ne dediğimi kendim de anlamadım ama, Taner Amca da aynı şeyleri söylediğine göre anlamlı şeyler söylediğimden emindim. Taner Amca derin bir iç çekti.” (S.O, s. 36).

Selen gerçek anlamıyla değil de yan anlamıyla kullanılan burun sözcüğünü de anlamlandırmakta güçlük yaşar.

“Zaten Babakale’nin olduğu burnun adı da Baba burnu ve Türkiye’nin en batı noktasıdır.

Ne burnu? Hangi burun? Kimin burnu? Burun nerde?” (S.O, s. 56).

Deyimler ve atasözleri dilimizde mecazlı kullanımın en önemli örnekleridir. Aşağıdaki örneklerde Selen’in anlamlandırmakta zorlandığı ya da kendince anladığı deyimler ve atasözleri yer almaktadır:

Selen’in anlamlandırmakta zorlandığı deyimler:

- Kestirmeden çıkmak,
- Deveye hendek atlatmak,
- Başına bela almak,
- Elinin körü,
- Yüz verip astarını istemek,
- Anasından emdiği sütün burnundan gelmesi,
- Ölme eşeğim ölme,
- İdare etmek,
- Güneş çarpası,
- Pazarlık yapmak

“Bilmece çözmek bile ablamın sözlerini anlamaktan daha kolaydır. Ne zaman bahçeye çıkacak olsak bana, ‘gel *kestirmeden* çıkalım’ der. Günlerdir neyi kestirmeden bahçeye çıktığımızı düşünüp durdum.” (B.A.S, s. 21).

“Niye Selen’le konuşmuyorsun bakalım? Yine kavga mı ettiniz yoksa diye sorunca ablam yine konuyu değiştirdi. Çünkü Selen’e laf *anlatmak deveye hendek atlatmaktan daha güç* de ondan! dedi. Abla sakın *deveye binip hendekten atlama*. Çünkü deve düz yolda bile zor yürüyor.” (B.A.S, s. 25).

“Annem ‘al başına belayı’ dedi. Ablam anneme, ‘ben almam, sen al’ dedi. Ben başıma bişi almak istemiyordum çünkü hava oldukça güzeldi.” (B.A.S, s. 26).

“Dağınıklık yok ki! Hani nerede? diye sorunca ablamın neresi olduğunu anlayamadığım bir yer söyledi. Elinin köründe! ‘Orası neresi abla’ diye sordum.” (B.A.S, s. 36).

“Annem sesini yükseltti ve ‘Hoop hoop! Azıcık yüz verdik diye astarını da istemeyin’ dedi. Astarın ne olduğunu bilmediğim için, ‘o dediğini istemiyoruz, parka gitmek istiyoruz’ dedim. (B.A.S, s. 28).

“Ablamın söylediklerini düşünmeye başladım. İnsanın anasından emdiği sütü burnundan getiriyormuşum. Aslında ‘bebeklerin’ demesi gerekirdi, çünkü yalnızca bebekler annelerinden süt emerler. Bir düşünsenize, başımda tacım, sırtında pelerininim, elimde sihirli çubuğum... Okus pokus!.. Bir iki üç... ve bebeğin emdiği süt burnundan akıyor.” (S.O, s. 13).

“Ölme eşeğim ölme!...
Seni anneme şikayet edeceğim abla!
Neden? Ne yaptım ki ben sana?
Hiç durma selen! Koş şikayet et. Ben düğün için giyinmeye başlıyorum.
Ablamı anneme şikayet ettim ama annem hiç kızmadı. Çünkü ablam bana eşek dememiş, o sözlerle başka şeyler anlatmak istemiş.” (S.O, s. 52) .

“Babama söylediğimde,
İdare et dedi. Ne demekse...” (S.O, s. 61).

“Nasıl istersen. Şapkanı takalım da güneş çarpmasın.
Güneş çarpmasın mı? Güneş bana nasıl çarpacak ki?” (S.O, s. 67).

“Canım evladım benim. Seni hiç otobüse bindirmedim değil mi? Allahallah! Nasıl oldu da ben bunu atladım. Neyi atladın anne? Otobüsü atladım kızım. Ay ne diyorum ben? Yani şimdiye kadar seni otobüse hiç bildirmediğimin farkına varmadım demek istiyorum kızım.” (S.D.D, s. 33).

“Nasıl oldu da fikrini değiştirdin peki?
‘Onunla pazarlık yaptım.’
İşte bu daha da şaşırtıcı ve üzücüydü. Ona para mı verdin beni doğursun diye? Kaç para verdin? Parayı nereden buldun? Babam mı verdi?” (S.A.G, s. 13).

Aşağıdaki bölümlerde selen'in soyut zaman kavramlarını algılamada zorluk yaşadığı bulgulanmıştır.

“Uyuyup uyanınca yarın oluyor, karanlık olunca gece oluyor, üç gün uyuyup uyanınca üç gün sonra oluyor. Babamı işe gitmediği gün, Pazar oluyor. Peki... ‘Zamanı gelince’ ne zaman oluyor? (B.A.S, s. 39).

“Ben senden beş yaş büyüğüm. Sen bir yaş büyüdüğün zaman, ben de bir yaş büyüyorum. Aramızdaki yaş farkı hiç değişmiyor. Onun için ben sana hiçbir zaman abla demeyeceğim. Çünkü sen benden hep küçük olacaksın... Anladın mı?” (B.A.S, s. 74).

Selen'in henüz somut işlemler dönemine geçmediğinin belirgin biçimde yansıtıldığı bölüm ise Selen'in Matematik problemlerini kendince çözmesiyle bulgulanıyor. Selen, öğretmenin - arkadaşlarının adlarını kullanarak kurduğu problemleri çözerken, bu kişilerin gerçek hayatlarını dikkate alır. Problemlerin gerçek hayata uymayan kısımlarını çözmektedir.

İlk problemde Ali ve kardeşi şeklinde kurulan problemi Selen, arkadaşı Ali'nin kardeşi olmadığı için tam olarak çözmemiştir.

“Bakın anlatayım Zümrüt Abla. Birinci problem ne diyor? Ali'nin babası eve bir kese kağıdının içinde on yedi tane ceviz getirdi. Ali dört tanesini aldı yedi. Kardeşi de iki ceviz alıp yedi. Kese kağıdında kaç tane ceviz kaldı?

Anladım Selenciğim. Sen ne yaptın? On yediden dördü çıkardın. On üç ceviz kaldı kese kağıdında. Buraya kadar, çok güzel. Ama problemde diyor ki, Ali'nin kardeşi de iki ceviz aldı. Kalan on üç cevizden iki tane daha çıkarmamız gerekmez mi?

Gerekmez Zümrüt Abla. Çünkü Ali'nin kardeşi yok. Olmayan bir kardeş ceviz yiyebilir mi?

Zümrüt Abla şaşkın şaşkın yüzüme baktı.

Ali'nin kardeşi yok mu?

Bilmiyor muydunuz? Ali'nin kardeşi yok. Abisi, ablası da yok. Tek çocuk o.

Hangi Ali'den söz ediyorsun Selen?

Bizim sınıfta Ali var ya Zümrüt Abla.” (S.A.G, s. 25).

Dilek ve babasından söz eden başka bir problemde ise Selen, arkadaşı Dilek'in babası uzun zaman önce gittiği için problemi eksik çözer.

“Dilek’in annesi ona dört civciv aldı. Babası ikinci probleme. Babası dokuz civciv daha aldı. Dilek civcivlerden ikisini arkadaşına armağan etti. Dilek’in şu anda kaç civcivi var?

Eeee? Sen dörtten ikiyi çıkardın ikim kaldı. Dilek’in babasının aldığı dokuz civciv ne oldu?

Dokuz civciv yok Zümrüt Abla. O bir şaşkırtmaca.

Nasıl yani?

Dilek’in babası yok. Uzun zaman önce haber vermeden gitti. Kimse nerde olduğunu bilmiyor.” (S.A.G, s. 25).

Aşağıdaki bölüm açık bir şekilde “*Soyut ifadeleri ve mecazlı söyleyişleri anlamlandıramaz*” özelliğini vurguluyor. Hatta bilişsel gelişim dönemi adıyla yer alıyor:

“Tam o sırada öğretmenim geldi. Zümrüt Abla öğretmenime soyutlamada sorun yaşadığımı söyledi. İşlem öncesi dönemimi tamamlayamadım henüz.” (S.A.G, s. 28).

İşlem öncesi dönemin en belirgin özelliklerinden birisi olan “*Soyut ifadeleri ve mecazlı söyleyişleri anlamlandıramaz*” özelliği yukarıdaki kesitlerle birlikte kışaplarda bulgulanmaktadır. Selen; yan anlamlar, mecazlı söylemler, deyimler ve problemleri gelişim evresiyle koşutluk gösterecek şekilde anlamakta zorlanmaktadır.

2.A.14. Zıt anlamlı kelimeleri söyleyebilir.

3-7 yaş döneminde gelişim bir bütündür ilkesi bağlamında bilişsel gelişmeler dil gelişimine doğrudan yansır. Zıt anlamlı kavramları sözel olarak kullanabilme de bir bilişsel sürecin sonucudur. Birey zıtlıkları fark eder, ilişkilendirir, kavramlaştırır ve bu bilişsel işlemlerin ardından da kullanır. Selen’in kullandığı zıt anlamlı sözcükler italik yazılarak verilmiştir.

“Hep birlikte, artık *büyüdüğüme* ve annemin çalışabileceğini karar verdiler. Oysa ben daha *küçük* bir çocuğum annemin ve işe gitmesini istemiyorum.” (B.A.S, s. 14).

“Ablam ve ben çok *güldük* ama annem hiç gülmedi. Yalnızca *ağlamaktan* vazgeçti.” (B.A.S, s. 37).

“Kıpırdanmaktan başka bir şey yapmıyor zaten. Ayağa bile *kalkmıyor*. Orada kıvrım kıvrım *yatıp* duruyor.” (B.A.S, s. 40).

“Ayakkabıların küçüldüğü için değil, *ters* giydiğin için ayaklarını acıtıyor, dedi. İşte buna hiç tahammülüm yoktu. Hangi ayakkabıyı hangi ayağıma giyeceğimi öyle çok düşünmüştüm ki... ‘Hayır anne *düz* giydim’ diye bağırdım. (B.A.S, s. 68).

“Çünkü ben artık *büyüdüm*, dedim. Abla oldum... Annem öyle söyledi... Zaten elbiselerim de *küçülmüş*. Annem onları *küçük* kardeşlere verecekti.” (B.A.S, s. 73).

“Ablam bazı şeyleri hiç anlamıyor. Benim oyuncaklarının duyguları olmaz olur mu? Ben onları azarlayınca, *üzülüp* ağlarlar. Özür dileyip sarılınca da *mutlu olur*.” (S.O, s. 11).

“Bir anda *giden* neşem geri *geldi*.” (S.O, s. 15).

“Deniz güldürdüğü ve mutlu ettiği için arabalı vapuru azıcık sevdim. Ama *azıcık, çok* değil.” (S.O, s. 20).

“Düzlük olan yer yok. Yürümek isterseniz ya iniş *ineceksiniz*, ya da yokuş *çıkacaksınız*.” (S.O, s. 30).

Ablamla ben mayolarımızı göz *açıp kapayınca* kadar giydik. (S.O, s. 62).

“Ben *yükseldiğim* zaman, öylece havada kalakalıyorum. *Alçalabilmem* için Banu öğretmenimin tahterevalliden inmesi gerekiyordu.” (S.D.D, s. 32).

“Üstelik masadakiler yalnızca *soğuk* yemeklerdi. *Sıcak* yemekler ocakta kısık ateşte ısınıyor olurdu.” (S.D.D, s. 9).

“*Yukarı aşağı, ileri geri* sallanıp durdum. Kendimi Pinokyo’ya benzettim.” (S.D.D, s. 35).

“Seranın sahibi olan Ahmet Dayı *çok* sevimli bir adamdı. Orta boylu hafif göbekli ensesinde *azıcık* saçı ve gür bir bıyığı vardı.” (S.A.G, s. 55).

Mini minnacıktı hepsi ve bence aralarında pek bir fark yoktu. Sonra, fidelerin olduğu yere gittik. Beyaz, naylondan yapılmış, *kocaman* bir çadırın içine girdik. (S.A.G, s. 55).

“Yerde yanyana dizilmiş, *küçük* dikdörtgen şeklindeki kasaların içinde çimenler *büyümüştü* sanki.” (S.A.G, s. 55)

“Günde birkaç kez *ağlatırdı* beni. Sözlerim *gülüşmelere* neden oldu.” (S.A.G, s. 80).

Selen’in ilk çocukluk dönemi dil gelişimine uyumlu olarak “*Zıt anlamlı kelimeleri söyleyebilir*” özelliğini gösterdiği bulgulanmıştır. Selen’in bir arada kullandığı zıt anlamlı sözcük çiftleri şöyle listelenebilir.

- Büyük – küçük,
- Gülmek - ağlamak,
- Yatmak – kalkmak,
- Ters - düz,
- Üzölmek - mutlu olmak,
- Gitmek – gelmek,
- Az – çok,
- İnmek – çıkmak,
- Açmak – kapamak,
- Yükselmek – alçalmak,
- Soğuk – sıcak,
- Yukarı – aşağı,
- İleri – geri,
- Minnacık – kocaman,
- Ağlamak – gülüşmek.

2.A.15. Cümlelerinde ‘aşırı kurallaştırma’ ve ‘eksik kurallaştırma’ görülür.

İşlem öncesi dönem dil ve bilişsel gelişim bakımından hareketli bir dönemdir. Bu dönemdeki hızlı bilişsel gelişim, dil gelişimine de yansır. Ancak hızlı gelişim sürecine karşın zihinsel olgunlaşma düzeyinde sınırlılıklar da yaşanır. İşte bu sınırlılıkların dil gelişimine yansımalarından biri de eksik ya da aşırı kurallaştırmalardır.

“Sen ne yaptın? Sapıklar gibi durup dururken soyunmaya başladın! dedi ters ters. Ben, ‘Sapıklar her yerde soyunur mu?’ diye sordum.

Ablam, ‘evet, olur olmaz yerde soyunurlar.’

O anda aklıma parlak bir fikir geldi. Eğer sapık olursam, sıcakladığım zaman dilediğim yerde rahat rahat soyunabilecektim. Annemin yanına koşup, ‘Anne! Ben sapık oldum.’ diye bağırdım.” (B.A.S, s. 64).

Bu bölümde Selen “Sadece sapıklar soyunur. Sapık olursam soyunabilirim.” düşüncesi çerçevesinde bu gelişim özelliğini yansıtmaktadır.

Başka bir bölümde de Selen, “arabalı vapur” ifadesinden vapurun araba şeklinde olduğunu hayal etmiştir. Bu düşünme biçimi de yine “Cümlelerinde ‘aşırı kurallaştırma’ ve ‘eksik kurallaştırma’ görülür” gelişim özelliğiyle ilgilidir.

“Birazdan arabalı vapura bineceğiz. Babamın sözleri sıkıntımı bir anda geçiriverdi. İlk defa vapura binecektim. Hemde arabalısına. O güne kadar vapurları hep uzaktan görmüştüm.

Ben arabaları çok severim... En sevdiğilerim de lunaparktaki çarpışan arabalar. Annemle babam çarpışan arabalara tek başıma binmeme izin vermezler. Ben ikisinden biri ile, ablam da yalnız başına biner.

‘Ben vapurda arabaya önce seninle, sonrada annemle bineceğim baba’

‘Teker teker olur mu kızım. Hep birlikte bineceğiz.’

Demek vapurda ki çarpışan arabalar lunaparktakilerden daha büyüktü.” (S.O, s. 18).

Selen’in aşağıdaki bölümde burunun sadece bir organ olarak kullanılabileceğini düşünerek eksik kurallaştırma yaptığı bulgulanmıştır.

“Zaten Babakale’nin olduğu burnun adı da Baba Burnu ve Türkiye’nin en batı noktasıdır.

Bu kadarı da fazlaydı doğrusu. Ben burun falan göremiyordum.

Ne burnu? Hangi burun? Kimin burnu? Burun nerde?

Ablam gülmekten ölürlen, taner amca elimden tuttu kalenin kapısına doğru yürümeye başladık.” (S.O, s. 56).

Selen’in işlem öncesi dönem bireylerinde benzerine rastlandığı gibi sadece evlerinin olduğu yeri Türkiye olarak algıladığı görülmektedir. Bu durum ilgili gelişim özelliğinin yansımasıdır.

“Murat Ağabey! Zeynep Abla! Mine Teyze! Taner Amca! Türkiye’ye de gelin!

Oh be! Nihayet onları evimize davet edebilmişim. Biraz şaşkıncılar ama davetimi kabul ettiler.

Olur geliriz Selenciğim. Bu nazik davranışın için teşekkür ederiz.

Kendimle çok gururlanmışım. Tıpkı büyükler gibi evimize misafir davet etmişim.

Ablam koltuğun bir köşesine büzülmüş kikir kikir gülüyordu.

Niye gülüyorsun abla?

Kızım, Türkiye’ye de gelin denir mi? Burası zaten Türkiye! ” (S.O, s. 73).

Bir “eksik kurallaştırma” örneği de ablasının Selen’e söylediği bir “giyme” kuralını algılama biçimiyle görülmektedir.

“Ben de senin gibiyim abla. Yalan söylemem. Giymedim diyorsam giymedim... Sadece denedim.

Giydin işte. Sana giymemeni söylemişim.

Sen sadece giyme dedin. Bana deneme demedin ki.” (S.A.G, s. 17).

“Bu bahçede maydanoz yok Mavisel Abla.

Nasıl yok, bunlar ne?

Onlar? Yeşil bir şeyler, ne olduğunu bilmiyorum.

İlahi Selen! Bunlar maydanoz. Birkaç dal koparayım hemen. Sonra da yemeğe oturalım hemen.

...Bunlar benim gördüğüm maydanozlara benzemiyor Mavisel abla.

Senin gördüğün maydanozlar nasıl Selen anlatsana.

Demet demet oluyor.

Ay ömürsün Selen.” (S.A.G, s. 33).

Yukarıdaki alıntıda Selen maydonozların pazarda gördüğü gibi demetler şeklinde yetiştiğini düşünerek “eksik kurallaştırma” ya örnek bir yaşantı ortaya koymuştur. Demet şeklinde olmayan maydonozları maydonoz olarak algılayamamıştır.

Selen’in meraklı kişilik özelliğine de örnek oluşturabilecek bir yaşantıda Selen, patlıcanların nasıl bir ağaçta yetiştiğini merak eder. Bütün sebzelerin meyveler gibi ağaçta yetiştiğini düşünmesi ilgili gelişim özelliğine örnek bir bulgudur.

“Geçenlerde sebze yetiştirilen bir seraya götürdü beni. Neden mi? Çünkü patlıcanları nasıl bir ağaçta yetiştiğini sormuştum. Annem hemen kağıt kalem alıp bir resim çizdi. Hiç de hayalimdeki kalın gövdeli, geniş yapraklı ağaca benzemiyordu annemin yaptığı resim.” (S.A.G, s. 55).

Bu yaş döneminde görülebilecek “aşırı kuarallaştırma” ya belirgin bir örnek de –cı ekinin genellenmesiyle görülür. Selen’in “tatilci” ifadesini “tatil satan kişiler” olarak algılaması ile bu özellik bulgulanmıştır.

“Yaktılar güzelim ormanlarımı.

Aaa! Öyle mi? Kim yaktı?

Kim olacak, tatilciler yakmış. Gaddar insanlar... Bencil insanlar... İnsafsızlar... Şuraya bak. Taşlar, topraklar bile yanmış.

‘Gerçekten de bu tatil satan insanlar çok kötüymüş. Onları polise şikayet ettin mi?’

‘Selen’den inciler. Tatil satan insanlarmış. Hıh!’” (S.O, s. 34).

Benzer bir durum da “korsancılık” fadesiyle bulgulanmaktadır. “Ben korsanları çok severim. Korsancılık oynamayı da severim. Abla kalenin içinde korsancılık oynayalım mı? ama bir gözümüze bağlayacak siyah bandımız yok. (S.O, s. 57).

Eksik ve aşırı kurallaştırma ilk çocukluk dönemi dil gelişim özelliklerinden birisidir. Bu gelişim özelliği yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi başkişi Selen’in öykülerindeki yerini almıştır. Selen’in 3-7 yaş dönemi için olağan kabul edilen bu dil özelliğini gelişim psikolojisi verileriyle koşutluk gösterecek şekilde yansıttığı bulgulanmıştır.

2.A.16. İsim, fiil ve sıfat gibi yapıları kullanır. Kişi zamirlerinin çekimini düzgün yapabilirler. Geçmiş ve gelecek zaman kipini kullanabilir.

İlk çocukluk dönemindeki hızlı dil gelişimiyle birlikte dil bilgisi açısından da etkin bir dil gelişimi söz konusudur. “Dilbilgisi ediniminin ivme kazanması ile sözcük dağarcığı gelişimi arasında güçlü bir bağlantı bulunur” (Bee & Boyd, 2009, s. 450). Birey bu dönemde farklı yapıdaki sözcükleri kullanır, çekimli olarak kişi zamirlerini kullanabilir, bazı zaman kiplerini kullanmaya başlar.

Dil gelişimi, alıcı dil² evresinden ifade edici dil evresine doğru ilerler. Birey alıcı dil evresinde sırasıyla isim, fiil ve sıfatları algılar. Daha sonra bunları kullanmaya başlar. Aşağıda da incelenen öykülerde Selen’in cümlelerine yansıyan isim, sıfat ve fiil yapılarının kullanımına dair en tipik örnekler bulgulanmıştır. Bu kullanımlar italik yazılarak belirtilmiştir.

“Anneciğim *yeni evimize taşınınca bana içinde kırmızı balıklar* olan akvaryum alır mısın?” (B.A.S, s. 11).

“*Kötü kötü rüyalar görüyorum.*” (B.A.S, s. 14).

“Aaaa! Taşların ne *güzel şapkaları* var. (S.O, s. 55).

“Dedem böyle *duygulu bir insandı* ki, televizyon izlerken filmlerdeki acıklı sahnelere hiç dayanamaz, hemen kanal *değiştirirdi.*” (S.D.D, s. 16).

“Beyaz, naylondan yapılmış *kocaman bir çadırın* içine *girdik.*” (S.A.G, s. 55).

İşlem öncesi dönem çocuklarının öne çıkan özelliklerinden biri de ‘ben ve başkaları’ bakış açısı olduğuna benlik gelişimi başlığında değinmiştik (bkz. 1.A.1). Bu durum ise dile doğrudan kişi zamirleriyle yansır. Selen’in ele alınan öykülerde çokça kişi zamirlerini kullandığı bulgulanmıştır. Aşağıya çıkartılan örneklerde kişi zamirleri italik yazılarak vurgulanmıştır.

“*Benim* adım Selen!” (B.A.S, s. 5).

“Ya karnındaki bebek? *Onun* durumu daha da zor.” (B.A.S, s. 39).

“*Bana* parmaklarınla gösterirmisin? diye sordum.” (B.A.S, s. 46).

“Evet! *Sen* dedin. Geçen gün, bana ‘insanı hasta eden şeylere mikrop denir’ dememişmiydin?” (B.A.S, s. 67).

“Üzülmeysin!... *Sizi* de çok seviyorum!” (B.A.S, s. 80).

² “Alıcı dil: Konuşulan dilin kavranması” (Bee & Boyd, 2009, s. 436).

“*Ben* onunkileri itince, o da benimkileri itti. Ben onunkileri, o benimkileri derken yanlışlıkla ayaklarına vurdum. O da benimkilere vurdu.” (S.O, s. 22).

“Oysa Aslı’yla ne güzel sallanıyoruz. Bir *o* havalanıyor, bir *ben*. Bir *ben* havalanıyordum, bir *o*... Yere yaklaşınca ayaklarımızı yere şöyle bir değdirip hız aldığımız zaman daha da zevkli oluyor, uçtukça uçuyoruz” (S.D.D, s. 32).

“*O* ağlayınca *ben* de ağlıyordum. Hiç dayanamazdım Orhan’ın ağlamasına. *O benim* en iyi arkadaşımı.” (S.A.G, s. 38).

3-7 yaş dönemi bireylerinde zaman kavramının anlamsal olarak özümsemeye başlamasıyla birlikte dilsel ve sözcük dizimsel açıdan da zaman kavramı kullanımı belirginleşir. Selen’in dilinden okuyuculara sunulan öykülerde, özellikle geçmiş ve gelecek zaman kullanımı çokça bulgulanmıştır. Aşağıda bu cümlelerden birkaçı italik yazım şeklinde örnek olarak sunulmuştur.

“Boş evden çıkıp ağır ağır yürümeye *başladık*.” (B.A.S, s. 8).

“Ya eşyalarımızın ne *olacak*?... Oyuncaklarımız?.. Kitaplarımız?..” (B.A.S, s. 10).

“Merhaba! Nasılsınız? *diyeceğiz*” (B.A.S, s. 68).

“Ben çok *heyecanlandım* ve *korktum*.” (S.D.D, s. 8).

“Anladım, *ağlayacağım*. Nerede kaldı şu annem?” (S.D.D, s. 31).

“Annemin mis gibi kokan yemeklerini *aldık* ve üst kata *çıktık*.” (S.A.G, s. 68).

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Çalışmada Aysel Gürmen'in 3-7 yaşlarını kapsayan tamamı on iki yapıttan oluşan "Selen'in Öyküleri" ırmak serisinin dört kitabı (Benim Adım Selen, Selen'in Ormanı, Selen'in Doktor Dedesi ve Selen'in Anneannesi Geliyor) ele alınmıştır. Söz konusu kitaplardaki başkişi Selen'in gelişimi kişilik ve dil gelişim alanları temel alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda Selen karakterinin gelişiminin, gelişim psikolojisi verilerine uygun olup olmadığı araştırılmıştır.

Aysel Gürmen'in *Selen'in Öyküleri*' ırmak romanlarının tamamı aşağıda yer alan şiir ile başlamaktadır. Şiirde değişen tek şey (Tam üç/ dört/ altı yaşında) Selen'in yaşıdır. Çünkü seri kitaplar da Selen ile birlikte gelişmektedir. İlk kitapta 3 yaşında olan Selen son kitaba geldiğinde ise 7 yaşındadır. Aysel Gürmen'in Selen'i betimlediği şiir şöyledir:

*“Yeter ki
Kulak verin bana
Ben de varım
Ve buradayım
Tam üç yaşında
Ve kocamanım
Kocaman dediğime
Bakmayın siz
Aslında çok küçüğüm
Sevgi düşküniyüm
Kurallarınız var
Uymam gereken
Korkularım var
Onlarla çelişen
Anlayamadıklarım
Ve anlatamadıklarım
Kafa sallayışlarım
Ve inatlarım
Hiç de zor değil
İnanın bana
Yeter ki
KULAK VERİN BANA!”*

Yalnızca şiiri incelediğimizde bile Selen karakterine dair ipuçlarına ulaşabilmek olanaklıdır. Selen'in ağızından duygularının aktarıldığı bu şiirde Selen'in meraklı kişiliği ve benlik algısı gözlenebilmektedir.

İnceleme yapılırken romanların başkişisi Selen'in yaş dönemlerine göre gelişimi ile Tablo: 3-2'de listelenen gelişim özelliklerinin araştırmaya konu olan dört kitapla örtüştüğü saptanmıştır. Çalışma, gelişim psikolojisinin yaş dönemlerinden 3-7 yaş aralığını kapsadığı için bu dönem, işlem öncesi dönemdir. Bu yaş grubu iki temel gelişim alanıyla yani *kişilik ve dil gelişimine* ait betimlemelerle, iki bölümde değerlendirilmiştir.

Selen, 3-7 yaş dil gelişim özellikleri bağlamında kitaplarda; annesi, babası ve ablası Sevinç başta olmak üzere kendisini çevreleyen yetişkinlerin etrafında soru sorma ve merak duygularıyla kurgulanmıştır. Selen'in içinde bulunduğu yaş döneminin kendine özgü yapısına uygun olarak, merak ve öğrenme güdüsüyle yeni kavramlar edindiği bu kavramları özümlediği de görülmektedir. Selen'in çok soru sorması, meraklı olması, gözlem yapması ve yeni şeyler öğrenmek istemesi hızlı dil gelişimine bağlı olarak gözlemlenen bulgulardandır. Selen'in benmerkezli düşünme yapısından kaynaklı çevresindekilerden daha fazla konuşma isteğine sahip olduğu da bulgular arasındadır. Gelişim dönemine koşut olarak Selen'in, olayları, konuları sıralayabildiği ve basit öyküleri de anlatabildiği görülmektedir. Ayrıca sayıları ritmik bir şekilde sayabildiği, haftanın günlerini sırasıyla söyleyebildiği hatta birkaç dizeden oluşan şarkıları bile seslendirebildiği izlenmektedir. Dil kullanımında aşırı ve eksik kurallaştırmalar görülürken, nesnelerin konumunu ifade edebilir duruma gelmektedir. Bu bulgular 3-7 yaş çocuklarının temel gelişimsel özelliklerinden birkaçı olması açısından da önemlidir. Yukarıda sıraladığımız davranışların tümünü doğrulayan 3-7 yaş dönemindeki Selen'in, işlem öncesi dönem özelliklerine bağlı olarak soyut ifadeleri ve mecazlı söyleyişleri anlamlandırmakta güçlükler yaşadığı görülmüştür. Selen, özellikle seri kitapların başında zaman kavramlarını anlamlandırmakta ve kullanmakta güçlükler yaşamaktadır. Gelişimine bağlı olarak, günlük yaşamında zaman kavramını, olaylarla ve nedenleriyle ilişkilendirebilir duruma gelmektedir. Özellikle soyut ve mecazlı söyleyişleri yetişkin rehberliğinde daha hızlı ve kolay bir şekilde öğrendiği de görülmüştür. Tüm bu dilsel gelişim öğelerine bağlı olarak Selen, özellikle serinin sonuna doğru Türkçenin anlatım olanaklarına ve yapısına uygun cümleler kurabilmektedir. Yani cümlelerinde isim, sıfat, fiil ve kişi zamirlerini kullanabilir duruma gelmektedir.

Yukarıda sıralanan 3-7 yaş dil gelişim özelliklerine "Benim Adım Selen", "Selen'in Ormanı" "Selen'in Doktor Dedesi" ve "Selen'in Anneannesi Geliyor" adlı romanlarda örnek durumlar bulunmuştur.

Kişilik gelişimi bağlamında, serinin başkışı Selen'in 3-7 yaş kişilik gelişimiyle uyumlu olduğu saptanmıştır. Selen'in içinde bulunduğu yaş döneminin özelliklerine koşut olarak benlik algısı gelişmiş, Selen kendi davranışları üzerinde kontrol kazanmaya başlamıştır. Bu duruma bağlı olarak da öz bakım becerilerini kazanmış ve ihtiyaçlarını karşılarken yetişkinlerden bağımsız olmaya başlamıştır. Her ne kadar bağımsızlığını kazanmış, birey olma hazzını deneyimlemiş olsa da Selen'in aile kavramını edindiği ve ailesiyle zaman geçirmekten keyif aldığı da saptanmıştır.

Selen 3-7 yaşın gelişimsel özelliğine koşut olarak bazen çevreden gelen uyarıcılar ile bazen kendi iç sesiyle çatışma yaşamakta ve bu duruma bağlı olarak kendisini de suçlu hissetmektedir. Fakat bu durumun Selen'in benliğinde kolayca atlatılarak çözüme kavuşturulduğu saptanmıştır. Selen'in meraklı kişiliği de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Selen'in ablası ve arkadaşları ile olan ilişkisinde/ oyunlarında yer yer liderlik rolünü üstlenmesi, içinde bulunduğu döneme uyumlu olarak gelişmiş olduğunun bir başka göstergesidir. Bu ilişki örgüsü içerisinde Selen'in sosyal değerleri ve kuralları öğrenerek başkalarının fikirlerini de önemsemeye başladığı da görülmüştür. Ayrıca oynadığı oyunlarda arkadaş olarak çoğunlukla ablası Sevinç'i ve hemcinslerini tercih etmesi Selen karakterinde gözlenmiştir. Selen'in hayal dünyasının çok geniş olduğu, pazarcılık gibi sembolik oyunları oynayarak gerçek yaşamın provasını bir meslek dalı üzerinden gerçekleştirdiği de saptanmıştır. Bu oyunlarını kendince gerçeğe en yakın bir şekilde ayrıntılayarak kurguladığı da bulgulanmıştır.

Selen, cinsiyetinin farkına varmış ve cinsiyet rollerini de fark etmeye başlamıştır. Bu dönem kız çocuklarının gelişimsel özelliklerinden olan 'süslenme' davranışı sıkça gözlemlenmiştir. Selen, yaş dönemine uyumlu olarak hemcins ebeveynine yani annesine ve ablası Sevinç'e sıklıkla öykünmektedir. Annesinin-ablasının giysilerini giyme, annesi-ablası gibi konuşma, annesi-ablası gibi davranma eğilimindedir. Yine bu yaş döneminde sıklıkla rastlanan karşı cins yetişkinlere (Robert abi) hayranlık duyma davranışını da göstermektedir.

Yukarıda sıralanan 3-7 yaş kişilik gelişim özelliklerine Selen karakterinin başkışı olarak kurgulandığı "Benim Adım Selen", "Selen'in Ormanı" "Selen'in Doktor Dedesi" ve "Selen'in Anneannesi Geliyor" adlı romanlarında örnek durumlar bulunmuştur.

Selen karakterinin 3 yaşından 7 yaşına ilerleyişinde değişim yaşandığını ve bu değişimin öykülerde oluşturulan güçlü bir kurgu ile gelişim psikolojisinin verileriyle tutarlılığının olduğunu söylemek olanaklıdır. İncelenen kitaplarda gelişimin, keskin sınırlarla birbirinden ayrılmadığının görülmüş olması bu durumun gelişimin temel ilkeleriyle örtüştüğünü de ortaya koymaktadır. İlk kitapta adını sorgulayan Selen'in son kitapta Orhan ile yani arkadaşıyla bir gün yeniden eskisi gibi mutlu ve eğlenceli vakitler geçireceğini düşleyecek kadar büyümesi, kurmaca yapının geliştirilmesindeki sağlamlığı yansıtmaktadır.

Yazar öykü dizisinde okuyucuya sıklıkla 'atasözü ve deyimler' ile dilimizin anlatım olanaklarını ve zenginliklerini sunmuştur. Öte yandan yazar aile içi anlaşmazlıklar, kiracılık, orman yangınları, dedenin hastalığı ve hatta ölümü gibi konuları da işleyerek okuyucuya gerçek yaşamı tüm yanlarıyla betimlemiştir. Yazar, bir bakıma dünyanın bilinmeyenlerini fark ettirme görevini üstlenerek çocukların yaşamı sorgulamalarına da olanak sağlamıştır. Tüm bunları yaparken bir sanatçı duyarlılığı ile de çocuklara okuma alışkanlığını kazandırmakta ve merak duygularını canlı tutmaktadır.

Yazarın üç yaşından yedi yaşına geliştirdiği Selen, "gelişimin sürekli ve aşamalı" olma ilkesiyle de uyumlu olarak kurgulanmıştır. Aynı zamanda da bir gelişim alanındaki değişim ve gelişim diğer bir alanı da etkilemiştir. Bu bakımdan Selen'in Öyküleri, gelişimin temel ilkeleriyle de uyumunu bizlere sunmuştur. Kurmaca bir yapı içinde öykünün kahramanı olan Selen'in gerçek bir çocukmuş gibi kaleme alındığını söylemek yerinde olacaktır. Yazar, önünde bir gelişim psikolojisi kaynağı varmış gibi Selen karakterine betimlemiştir. Yazar, kurmaca yapının içinde Selen karakteriyle çocuklara ve tüm paydaşlara çocukları tanıma fırsatı sunmuştur.

Aysel Gürmen'in *Selen'in Öyküleri*'nden sonraki ırmak romanlarının ilk kitabı olan '*Selen Büyüyor-1*' in giriş bölümü bizim bulgularımızı doğrular niteliktedir. Selen Büyüyor serisine Gürmen, romanların başkışisi olan Selen'in ağzından yazılmış bir mektupla başlamaktadır. Selen bu mektubunda bize üç yaşından yedi yaşına nasıl geliştiğini betimlemektedir. Kitapların gelişim psikolojisi verileriyle koşutluğu yazarın kendi ağzından bizlere sunulurken, çalışmamızda ulaştığımız tüm sonuçları da bir bakıma doğrulamaktadır. Selen, mektubunda bizlere şunları anlatmaktadır (Gürmen, 2010, s. 7-8):

*“Anımsıyor musunuz, böyle demiştim sizinle ilk tanıştığım gün...
“Benim adım SELEN!”*

Tam üç yaşındaydım sizlerle tanıştığımda. O gün bugündür bütün içtenliğimle sizlerle yaşam serüvenimi paylaşıyorum. Anladıklarımı, anlayamadıklarımı, korkularımı, hüznlerimi, sevinçlerimi, hayallerimi, üzüntülerimi, dileklerimi, isteklerimi, çevremdeki insanlarla olan ilişkilerimi... Özellikle de ablam Sevinç’le olan ilişkimi...

Her şeyi, ama her şeyi sizinle paylaştım bugüne kadar.

Sizinle birlikte ben de büyüdüm; önce yuvaya gittim, sonra da okula başladım. Hiç istememiştim okula başlamayı. Çocukluk işte... Annemden ve alışık olduğum çevreden, özellikle de yuvamdan ayrılmak zor gelmişti bana. Korkmuştum açıkçası... Okula gitmeseydim neler kaçıracağım aklıma geldikçe beni okula gitmeye yüreklendiren herkese teşekkür ediyorum.

Selen’in Öyküleri’nde üç yaşından yedi yaşına nasıl geldiğimi okudunuz. Annem bu yaşlarıma ‘işlem öncesi dönem’ diyor. Şimdi farklı bir yaş dönemine adım atmışım. ‘İşlem dönemi’ deniyormuş bu döneme. Artık eskisi gibi değilmişim. Büyümüş, akıllanmışım, anlama ve kavrama yeteneğim gelişmiş... Soyutlama yeteneğim de gelişmiş.

Annem bir konuda çok haklı. Dünyam çok değişti. Nasıl mı?

Bazı şeylerin var olmadığını öğrenmek beni çok mutlu etti ve rahatlattı. Hayalet, vampir, dev, canavar, öcü, cadı ve bunun gibi şeyler... İnanabiliyor musunuz, insanlar uydurmuş bütün bunları...

Uçan tayarın, denizkızı ve deniz adamlarının ve daha birçok şeyin hayal ürünü olduğuna, sihirli değneğin işe yaramadığına inanmakta biraz zorlanıyorum ama zaman konusunda hiçbir sıkıntım yok. Bir saat, bir gün, bir hafta ve bir yıl arasında dağlar kadar fark olduğunu çok iyi biliyorum artık.

Yaş dönemim değişti ama ben büyümeye ve gelişmeye devam ediyorum. İster işlem öncesi dönemde olmuşum ister işlem döneminde... İnanın, benim için fark eden bir şey yok.

Selen Büyüyor kitaplarıyla, yaşamında olan ilginçlikleri kaldığımız yerden sizinle paylaşmaya devam edeceğim.

Selen Büyüyor öykülerinde buluşmak dileğiyle...

Sevgilerimle,

SELEN”.

5.2. ÖNERİLER

Çocuk yazınının niteliği, çocukların gelişimsel özelliklerini bilip çocukların dünyasına girebilmeyi gerekli kılar. Gelişimsel özellikleri bakımından çocuklar için oluşturulacak yazının bazı özellikleri taşıması gerekir. Bu bağlamda çalışmanın bulguları ve sonuçlarıyla da uyumlu olarak şöyle öneriler sunulabilir:

- Çocuk yazınının gelişim psikolojisiyle uyumlu olması gerekir. Başta anne-babaların, öğretmenlerin ve sonrasında kütüphanecilerin, bu konuda duyarlı olmaları gerekmektedir. “Selen’in Öyküleri” serisi, 3-7 yaş çocuk dünyasına dokunmak isteyen tüm paydaşlar için somut bir yol gösterici örneğidir.
- Selen’in Öyküleri ırmak romanlarının başka gelişim alanları (Bilişsel, Toplumsal, Duygusal gelişim) için de araştırılması yararlı olacaktır. Böylece kitapların çocuğun diğer gelişim alanlarına etkisi de gözlenebilir. Ön test son test izlemi ya da anket gibi nicel veri toplama araçlarıyla somut sonuçlara ulaşılabılır.
- *Selen’in Öyküleri* serisi gelişimsel tutarlılığı bakımından bir sonraki seri olan *Selen Büyüyor* serisi ile karşılaştırılabilir. Çünkü gelişim süreklidir ve belli aşamalarla devam eder. (Senemoğlu, 2013, s. 7). Bir sonraki seriyi öncekiyle karşılaştırmak gelişim sürecini daha geniş bir çerçevede ele alınmasını ve bütün olarak incelenmesini sağlayacaktır.
- Başka ırmak romanlar da benzeri bir bakış açısıyla incelenebilir.
- Öğretim programlarındaki kazanımlar gelişim psikolojisi verileri ile karşılaştırılarak metinler üzerinden incelenebilir.
- Selen’in Öyküleri serisi, deyimler, atasözleri ve benzetmeler gibi dilimizin anlatım olanaklarını ve zenginliğini yansıtan öğeler açısından da incelenebilir.
- Başkişi Selen’in ebeveyn ve yetişkinler ile olan ilişkileri de araştırma konusu yapılabilir. Başkişi Selen’in kardeşiyle olan ilişkisi araştırma konusu yapılabilir. Çünkü 3-7 yaş dönemindeki çocukların iletişim evrenini aile içi iletişim oluşturur. Aile içindeki iletişim daha sonra kurulacak olan iletişimlerin ön koşuludur. Henüz okulöncesi dönemdeki birey için okulla birlikte başlayacak toplumsallaşma sürecinin temeli ailede atılır.
- Kitapların başkarakteri bir kız çocuğudur. Başkişi Selen’in sahip olduğu tek kardeşi de hemcinsidir. Selen ve ailesinin ilişkisi kurmaca yapı içerisi önemli bir yer tutmaktadır

dolayısıyla kitaplar kadın rolleriyle ilgili önemli ipuçları taşımaktadır. Bu bağlamda başkışı Selen, toplumsal cinsiyet rolleri konusunda da araştırma yapılabilir.

- Gelişim psikolojisi verileri dikkate alınarak bu çalışma özelinde oluşturulan “3-2 tablosu” ölçütleri ile yazınsal nitelikli çocuk edebiyatı kitaplarının değerlendirilmesi için bir rubrik hazırlanmaya başlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Adalı, O. (2016). *Anlamak ve Anlatmak*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alpöge, G. (1991). *Çocuk ve Dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıcı, A. F. (2012). *Okuma Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Atay, M. (2005). *Çocukluk Döneminde Gelişim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Baş, B. (2012). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Bahtin, M. (2016). *Söylem Türleri ve Başka Yazılar*. İstanbul: Metis .
- Bak, M. (2011). *Çocuk Gelişimi*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. İstanbul : Kaknüs Yayınları.
- Burger, J. (2016). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, G. (2018). Kişilik Gelişimi. B. Yeşilyaprak içinde, *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim* (s. 123-163). Ankara: Pegem Akademi.
- Çer, E. (2016). *Çocuk Edebiyatı 0-6 Yaş Çocuk Kitaplarında Çocuk Gerçekliği ve Çocuğa Görelik*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çift, P., & Canan, S. (2017). *Beynin Sırları*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (1994). Çağdaş Çocuk ve Gençlik Kitaplarından Bir Kesit. J. Baysal, N. İpşiroğlu, Z. İpşiroğlu, & Ş. Özil içinde, *Çağdaş Eğitimde Sanat* (s. 140-167). İstanbul: Demet Yayıncılık.
- Dilidüzgün, S. (2013). Ana Çizgileriyle Çocuk ve Çocuk Edebiyatı. Z. Güneş içinde, *Çocuk Edebiyatı* (s. 37-54). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını*. İzmir: Tudem.
- Dilidüzgün, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Morpa.
- Doğan, Y. B. (2015). *Romanda Karakter Yaratmak*. Ankara: Kurgu Kültür.
- Erden, M., & Akman, Y. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erdener, E. (2009, Kış). Vygotsky'nin Düşünce ve Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri: Piaget'e Eleştirel Bir Bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 85-103.

- Gamble, N., & Yates, S. (2002). *Exploring Children's Literature*. London: Paul Chapman Press.
- Gander, M. J., & Gardnier, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Göktürk, A. (2010). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yky.
- Günay, D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Gürmen, A. (1995). *Benim Adım Selen*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (1995). *Selen Abla*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (1995). *Selen'in Şarkısı*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (1997). *Selen'in Ormanı*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (1998). *Selen Kıbrısta*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2000). *Selen'in Arkadaşları*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2001). *Keskin Gözlü Dişi Kartal*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2002). *Selen'in Doktor Dedesi*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2003). *Selen Tatilde*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2004). *Selen Okulda*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2005). *Selen'in Çiftliği*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2006). *Selen'in Anneannesi Geliyor*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2010). *Selen Büyüyor-1 Cennet Ne Kadar Uzak*. İstanbul: Kırilangıç.
- Hepçilingirler, F. (2010). *Türkçe Dil Bilgisi Öğretme Kitabı*. İstanbul: Everest.
- İnanç, B., & Yerlikaya, E. (2016). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem.
- Jung, C. (2016). *Kişiliğin Gelişimi*. İstanbul: Pinhan.
- Kıran, A., & Kıran, Z. (2011). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin.
- Kıran, Z., & Kıran, A. (2013). *Dilbilimine Giriş*. Ankara: Seçkin.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F., & Aksoy, Ö. (2015). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Keklik, İ. (2008). Bilişsel Gelişim. İ. Yıldırım içinde, *Eğitim Psikolojisi* (s. 61-96). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Lynch-Brown, C., & Tomlinson, C. M. (1999). *Essentials of Children's Literature*. United States of America: Allyn & Bacon.
- M.E.B. Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2019, 06 14). *Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu*. PISA Türkiye: http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/PISA2015_UlusalRapor.pdf adresinden alındı

- Manguel, A. (2014). *Okumanın Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nas, R. (2002). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Oğuzkan, F. (2000). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ömeroğlu, E., & Ulutaş, İ. (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. İstanbul: Morpa.
- Özdemir, E. (2007). *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2013). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sahranç, Ü. (2008). Temel Öğrenme Ortamları: Aile-Okul-Sınıf. İ. Yıldırım içinde, *Eğitim Psikolojisi* (s. 323-350). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Schopenhauer, A. (2016). *Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine*. İstanbul: Say Yayınları.
- Selçuk, Z. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Yargı yayınevi.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem.
- Sever, S. (2009). Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Temel Özellikler. Z. Güneş içinde, *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı* (s. 39-64). Eskişehir: Anadolu üniversitesi.
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem .
- Sever, S. (2018). *Sanatsal Uyaranlarla Dil Öğretimi*. İzmir: Tudem.
- Sever, S., Kaya, Z., & Aslan, C. (2013). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İzmir: Tudem.
- Şahin, A. (2007). Çocuk ve Çocukluk. Ö. Yılar, & L. Turan içinde, *Eğitim Fakilteleri İçin Çocuk Edebiyatı* (s. 3-15). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şimşek, T., & Yakar, Y. M. (2016). Çocuk ve Edebiyat. T. Şimşek içinde, *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı* (s. 13-44). Ankara: Grafiker.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2014). *Çocuk Edebiyatı Kültürü "Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı"*. Ankara: Kök.
- Şirin, Mustafa Ruhi: TDK. (2014, Aralık). Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*(756), s. 393-404.
- Tarım, R. (2013). *Çocukluk ve Şiir Zamanın ve Mekanın Ötesi*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Temizyürek, F., Erdem, İ., & Temizkan, M. (2016). *Konuşma Eğitimi Sözlü Anlatım*. Ankara: Pegem Akademi.
- Topbaş, S. S. (2015). *Dil ve Kavram Gelişimi*. Ankara: Kök .

- Ülper, H. (2010). *Okuma ve Anlamlandırma Becerilerinin Kazandırılması*. İstanbul: Nobel Yayın.
- Wittgenstein, L. (2001). *Tractacus Logico-Philosophicus*. London: Routledge Classics.
- Yağmur, K. (2014). Türkçe Ders Kitaplarında Dil Becerilerinein Ölçümünde Çağdaş Uygulamalar. H. Ülper içinde, *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* (s. 221-247). Ankara: Pegem Akademi.
- Yavuzer, H. (2018). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. (2015). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, M. T. (2008). Bireyin Gelişmesi. İ. Yıldırım, & İ. Yıldırım (Dü.) içinde, *Eğitim Psikolojisi* (s. 17-42). Ankara: Anı Yayıncılık.

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Hatay'da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde tamamladım. 2004 yılında Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü'ne girmeye hak kazandım. 2008 yılında lisans öğrenimimi tamamladım. 2011 yılında halen görev yapmakta olduğum İstanbul İli Beykoz İlçesine Türkçe öğretmeni olarak atandım. 2012 yılında Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde ikinci lisans öğrenimime başladım. 2016 yılında Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldum. 2014 yılında başladığım İstanbul Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Yüksek Lisans Programı'ndaki eğitimime devam etmekteyim.

